

ХАРАКТЕРИСТИКА

Жук Олесі Сергіївни

1997 року народження

студентки другого (магістерського) рівня вищої освіти

за спеціальністю 072 Фінанси банківська справа та страхування

ОПП Фінанси банківська справа та страхування

денної форми навчання

Національного університету «Острозька академія»

Жук Олеся Сергіївна навчається у Національному університеті «Острозька академія» з 2015 року. Протягом навчання в університеті проявила себе як здібна, старанна студентка, яка сумлінно і відповідально ставиться до навчального процесу. Вчиться переважно на «добре».

Студентка бере участь у науковій роботі. Має публікації на Науковому блозі Національного університету «Острозька академія», а також брала участь у наукових конференціях, які присвячені сучасним економічним проблемам України.

Має чітку громадянську позицію, є відповідальною та відкритою, тому користується повагою серед викладачів та одногрупників. Вміло розподіляє свій час, тому вдало поєднує навчання з активним відпочинком та різноманітними вподобаннями. Студентка вирізняється своєю пунктуальністю, стриманістю і виваженістю.

Декана економічного факультету

Л.В.Козак

ЗАЯВА

щодо самостійності виконання письмової роботи

Я, Жук Олеся Сергіївна, студент випускник (спеціаліст; магістр), заявляю: моя письмова робота на тему «Державна фінансова підтримка підприємств АПК та шляхи її удосконалення», представлена у екзаменаційну комісію для публічного захисту, виконана самостійно і в ній не міститься елементів плагіату. Всі запозичення з друкованих та електронних джерел, а також із захищених раніше дослідницьких робіт, кандидатських і докторських дисертацій, мають відповідні посилання.

Я ознайомлений (-а) з чинним положенням «Про систему запобігання та виявлення академічного плагіату у науково-дослідній діяльності здобувачів вищої освіти і науково-педагогічних працівників Національного університету “Острозька академія”, згідно з яким виявлення плагіату є підставою для відмови в допуску письмової роботи до захисту та застосування дисциплінарних заходів.

Я даю дозвіл на розміщення електронної копії своєї роботи в інституційному репозитарії університету.

Дата

Жук О.С.

Науковий керівник

Шулик Ю.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Острозька академія»
Економічний факультет
Кафедра фінансів, обліку і аудиту

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: **«ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМСТВ АПК
ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи МФК-61
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа
та страхування»
освітньо-професійної програми
«Фінанси, банківська справа та страхування»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Жук Олеся Сергіївна

Керівник – кандидат економічних наук, доцент
Шулик Юлія Віталіївна
Рецензент – доктор економічних наук, доцент
Антонюк Олена Ростиславівна

"РОБОТА ДОПУЩЕНА ДО ЗАХИСТУ"

Завідувач кафедри фінансів,
обліку і аудиту

_____ (проф., д.е.н. Мамонтова Н.А.)
(підпис)

Протокол № _____ від « ____ » _____ 2020 р.
Острог – 2020

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»

Факультет економічний
кафедра фінансів, обліку і аудиту
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту
проф., д.е.н. Мамонтова Н.А.

“20” січня 2020 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студентки

Жук Олесі Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Державна фінансова підтримка підприємств АПК та шляхи її удосконалення»

Затверджено наказом по Академії від «...20...» грудня.....2019 р. № 501-ст

2. Термін здачі студентом закінченої роботи: 07.12.2020 року.....

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-законодавчі акти, звіти міністерств та відомств про виконання паспортів бюджетних програм, статистичні дані Державної служби статистики про показники діяльності підприємств АПК України, статистичні дані аналітичних порталів, наукові праці вітчизняних та іноземних науковців.

4. Перелік завдань, які належить виконати:

1. Розкрити сутність і роль державної фінансової підтримки АПК України;

2. Охарактеризувати види, форми та інструменти її здійснення;

3. Опрацювати методичні матеріали до оцінки ефективності державної фінансової підтримки аграрного сектору;

4. Проаналізувати державну підтримку кредитування діяльності суб'єктів сільського господарства;

5. Здійснити оцінку державної підтримки аграрного страхування;

6. Визначити шляхи вдосконалення бюджетних інструментів державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки України;

7. Здійснити пошук основних напрямів розвитку державної підтримки кредитування діяльності сільськогосподарських суб'єктів;

8. Визначити перспективи розвитку ринку аграрного страхування через призму державної фінансової підтримки.

5. Перелік статистичного, графічного матеріалу:

1. Порівняння інтересів держави та суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки (рис. 1.1.ст. 15).

2. Структурні елементи системи державної підтримки агропромислового комплексу (рис. 1.2. ст. 19).

3. Форми державної підтримки суб'єктів аграрного сектора економіки (рис. 1.3 ст. 20).

4. Зв'язок форм фінансового регулювання з інструментами його здійснення (рис. 1.4 ст. 24).

5. Показники оцінки рівня державної підтримки аграрного сектора економіки за методиками Організації економічного співробітництва та розвитку та Світової організації торгівлі (рис. 1.5. ст. 26).

6. Зміна частки бюджетного фінансування розвитку АПК України відносно динаміки обсягу сільськогосподарської продукції у 2015-2019 рр. (рис. 2.1).

7. Ефективність бюджетного фінансування галузей рослинництва та тваринництва за 2015-2019 рр. (рис. 2.2 ст. 34).

8. Структура бюджетного фінансування розвитку АПК України в 2015-2019 рр. (рис. 2.3. ст. 35).

9. Обсяг виробництва продукції галузі тваринництва та рівень експорту до виробництва у 2015-2019 рр. (рис. 2.4. ст. 40).

10. Зміна комплексного показника оцінки державної фінансової підтримки підприємств АПК в 2014-2018 рр. (рис. 2.5. ст. 45).

11. Динаміка обсягу залучених кредитів сільськогосподарських підприємств України, середньозваженої ставки кредитування для них, та середньооблікової ставки НБУ за 2014-2019 рр. (рис. 2.6. ст. 48).

12. Зміна обсягів пільгових кредитів, якими скористалися сільськогосподарські підприємства в Україні в 2015-2019 рр. (рис. 2.7. ст. 51).

13. Динаміка обсягу та кількості аграрних розписок в Україні в 2015-2019 рр. (рис. 2.8. ст. 55).

14. Структура виданих аграрних розписок в Україні в регіональному розрізі станом на 30.07.2020 р. (рис. 2.9. ст. 56).

15. Структура отриманих страхових премій з агрострахування в розрізі страхових компаній в 2018 році (рис. 2.10 ст. 61).

16. Зміна частки валових надходжень страхових платежів за страхуванням сільськогосподарської продукції в загальній сумі страхових платежів страховиків України за 2015-2019 рр. (рис. 2.10 ст. 62).

17. Динаміка та тренд кількості договорів агрострахування в Україні в 2005-2018 рр. (рис. 2.11 ст. 63).

18. Зміна частки застрахованих площ в загальному обсязі посівних площ сільського господарства України в 2008-2018 рр. (рис. 2.12 ст. 64).

19. Динаміка основних показників агрострахування в Україні в 2014-2019 рр. (рис. 2.13 ст. 65).

20. Зміна субсидій з державного бюджету на часткове відшкодування вартості страхових платежів в 2006-2018 рр. (рис. 2.14 ст. 67).

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Шулик Ю.В., кандидат економічних наук, доцент	02.03.2020	02.03.2020
Розділ 2	Шулик Ю.В., кандидат економічних наук, доцент	04.05.2020	04.05.2020
Розділ 3	Шулик Ю.В., кандидат економічних наук, доцент	29.05.2020	29.05.2020

7. Дата видачі завдання 15.01.2020

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вивчення літератури	до 03.02.2020	
2.	Розробка змісту (плану)	до 02.03.2020	
3.	Ознайомлення керівника із текстом кваліфікаційної роботи (чорновий варіант):		
3.1	Розділ 1	до 04.05.2020	
3.2	Розділ 2	до 29.05.2020	
3.3	Розділ 3	до 30.09.2020	

4.	Ознайомлення керівника із текстом кваліфікаційної роботи із врахуванням зауважень	до 16.11.2020	
5.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	до 23.11.2020	
6.	Рецензування кваліфікаційної роботи	до 07.12.2020	
7.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі Реєстрація на Moodle	до 07.12.2020	

Студент _____ Жук О. С.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Шулик Ю. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи

на здобуття освітнього ступеня магістра

Тема: Державна фінансова підтримка підприємств АПК та шляхи її удосконалення

Автор:

Науковий керівник: Шулик Юлія Віталіївна, доцент, кандидат економічних наук

Захищена “.....” 2020 року.

Короткий зміст праці:

В дипломній роботі автором було встановлено, що галузь сільського господарства України характеризується загалом не високою конкурентоспроможністю та недостатнім рівнем самофінансування. З метою підтримки суб'єктів АПК України, уряд реалізує політику щодо їх фінансової підтримки, суть якої було розкрито автором у першому розділі роботи.

Було узагальнено та охарактеризовано основні види та форми державної фінансової підтримки АПК, а також підходи до оцінки її ефективності. В результаті чого було встановлено, що класифікація включає фінансову підтримку в розрізі джерел фінансування, рівнів підтримки, об'єктів впливу, форм, термінів здійснення. Оцінка ефективності державної фінансової підтримки розрізняється залежно від цілей її здійснення.

Аналіз державної фінансової підтримки АПК України показав недосконалість механізму її здійснення, що відображається в зростанні обсягу прямої фінансової підтримки, зниженні внутрішнього споживання вітчизняної сільськогосподарської продукції, недостатністю фінансування, нерозвиненістю ринку кредитних ресурсів та аграрного страхування.

Головними шляхами вдосконалення механізму державної фінансової підтримки підприємств АПК України було визначено: вдосконалення діючих та розробка нових нормативно-законодавчих актів щодо реалізації державної підтримки АПК та аграрної політики загалом; диференціація податкового навантаження та обсягу держпідтримки; створення кооперативів; активізація кредитного ринку та ринку аграрного страхування.

..... (підпис автора)

ANNOTATION

of qualification work

for obtaining a master's degree

Topic: State support for enterprises of agricultural sector and ways to improve it

Author: Olesia Zhuk

Supervisor: docent, PhD in Economics, Yulia Shulyk

Protected “ ” 20 year

Summary of work:

The author of qualification work found that the agricultural sector of Ukraine has a low competitiveness and insufficient self-financing. In order to support the subjects of the agro-industrial complex of Ukraine, the government implements a policy of financial support. It's essence was revealed by the author in the first chapter.

The author summarizes and describes the main types and forms of state financial support for agriculture and approaches to assessing its effectiveness. As a result, it was found that the classification includes financial support in terms of funding sources, levels of support, objects of influence, forms, timing. Evaluation of the effectiveness of public financial support varies depending on the objectives of its implementation.

The analysis of the state financial support of the agro-industrial complex of Ukraine showed the shortcomings of the implementation mechanism. This is reflected in the growth of direct financial support, declining domestic consumption of domestic agricultural products, lack of funding, underdeveloped market of credit resources and market of agricultural insurance.

The author identified main ways to improve the mechanism of state financial support for the agro-industrial complex of Ukraine. That's to improve legislative acts of the implementation state support for the agro-industrial complex and agricultural policy in general; differentiate the tax burden and the amount of state support; create cooperatives; to intensify the credit market and the agricultural insurance market.

.....

(author's signature)

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1	15
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ АПК.....	15
1.1.Сутність і роль державної фінансової підтримки агропромислового комплексу України.....	15
1.3.Методичні підходи до оцінки державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу	33
РОЗДІЛ 2	42
ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ.....	42
2.1. Оцінка бюджетних інструментів державної фінансової підтримки АПК України за 2015-2019 рр.	42
2.2 Аналіз державної підтримки кредитування діяльності суб'єктів агропромислового комплексу	55
2.3. Державна підтримка аграрного страхування	67
РОЗДІЛ 3	78
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ.....	78
3.1. Заходи вдосконалення бюджетних інструментів державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки	78
3.2. Основні напрями розвитку державної підтримки кредитування діяльності суб'єктів АПК України.....	84
3.3. Перспективи розвитку ринку аграрного страхування через призму державної підтримки.....	89
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100
ДОДАТКИ.....	115

ВСТУП

Агропромисловий комплекс є важливою частиною національної економіки, зважаючи на зростаючу у всьому світі нестачу продовольчих запасів, постійне зростання цін на продукти харчування та необхідність забезпечення стійкого розвитку економіки.

На жаль, агропромисловий комплекс України характеризується низьким рівнем конкурентоспроможності, недостатнім фінансовим забезпеченням, зношеністю основних виробничих фондів та високою тінізацією діяльності суб'єктів сільського господарства. Окрім того, підприємства агропромислового комплексу функціонують в умовах економічної і політичної нестабільності та цінової невизначеності. Саме тому для покращення ситуації на продовольчому ринку, реалізації ефективної аграрної політики здійснюється державна фінансова підтримка підприємств АПК, яка є інструментом фінансового регулювання аграрного сектору, що передбачає сукупність заходів держави, щодо стимулювання діяльності суб'єктів АПК, розвитку аграрного ринку, забезпечення продовольчої безпеки громадян, а також підвищення соціально-економічного розвитку регіонів.

Перспективи розвитку та пошук шляхів вдосконалення механізму державної фінансової підтримки АПК України є першочерговою проблемою, вирішення якої потребує детального аналізу стану сільського господарства, виробників, діючої державної аграрної політики, та інструментів державної підтримки сільського господарства зокрема.

Саме тому актуальність теми кваліфікаційної роботи зумовлена необхідністю аналізу та оцінки ефективності державної фінансової підтримки агропромислового комплексу на основі визначених методик дослідження, на основі яких здійснюється пошук шляхів вирішення виявлених проблем.

Питанню державної підтримки сільського господарства приділяли багато уваги як зарубіжні так і вітчизняні науковці. Для написання роботи було використано ряд науково-інформаційних джерел, серед яких нормативно-

законодавчі акти, інформаційні збірники органів державної влади України, а також економічні дані підготовлені Державною службою статистики України, Національним банком України та ін.

Перш за все було опрацьовано нормативно-правову базу України, що встановлює засади державної підтримки агропромислового сектору України.

Під час написання кваліфікаційної роботи також було опрацьовано ряд праць вітчизняних науковців, серед яких монографія Козак Л.В. «Формування стратегій позиціювання продукції аграрних підприємств на вітчизняному та світовому ринку» [108]. Робота присвячена дослідженню основних засад формування стратегій позиціювання продукції сільськогосподарських товаровиробників на вітчизняному та світовому аграрних ринках, а також шляхів їх вдосконалення.

Також було використано наукові результати, які викладені в дисертаційному дослідженні Зеленського А. В. «Фінансове регулювання аграрного сектору економіки України» [22]. Автор вперше запропонував застосовувати, як стимули або обмеження, методи бюджетного, податкового, грошово-кредитного і цінового регулювання в єдиному розширеному механізмі фінансового регулювання аграрного сектору економіки країни.

Дослідження державної фінансової підтримки АПК України висвітлено в дисертації Яцух О.О. «Домінанти фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія і практика» [13]. В науковій праці обґрунтовано теоретичні та методичні засади фінансового забезпечення діяльності аграрних підприємств відповідно до стратегії розвитку аграрного сектору економіки країни.

Методичні підходи до оцінки ефективності бюджетного фінансування аграрного сектору відображено в монографії за редакцією Деми Д.І. «Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи» [24]. Автори розглянули особливості формування фінансових ресурсів аграрних підприємств, кредитне забезпечення та аграрне страхування.

Особливості вітчизняного ринку аграрного страхування досліджено в дисертації Віленчука О.М. «Організаційно-економічні засади формування та функціонування ринку аграрного страхування» [94]. Автором було вперше розроблено методичні засади функціонування ринку агрострахування, обґрунтовано необхідність існування товариств взаємного страхування та страхових кооперативів та перспективи їх розвитку.

Окрім цього, дослідженням державної фінансової підтримки АПК займалися Бездітко О.Є., Самойлик Ю.В., Стельмашук А.М., Латинін М.А., Шолойко А.С., Карлова Н.А., Мартиненко В.В., Палюх О.М., Абрамова І.В., Віленчук О.М., Дема Д.І., Дем'янюк І.В., Дорохова Л.М., Куровська Н.О., Лимар О.Ф., Недільська Л.В., Стойко О.Я., Сус Л.В., Сус Ю.Ю., Фещенко Н.М., Шевчук І.В. та інші.

Сучасні загрози, що постають перед агропромисловим комплексом вимагають подальшого дослідження державної підтримки, як одного з найважливіших факторів впливу на фінансовий стан та продуктивність сільськогосподарських товаровиробників.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка удосконаленого механізму державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу України на основі вивчення теоретичних та оцінки практичних основ досліджуваної проблематики.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати ряд завдань:

- розкрити сутність і роль державної фінансової підтримки АПК України;
- охарактеризувати види, форми та інструменти її здійснення;
- опрацювати методичні підходи до оцінки ефективності державної фінансової підтримки підприємств АПК;
- здійснити оцінку бюджетних інструментів державної фінансової підтримки аграрного сектору;
- проаналізувати державну підтримку кредитування діяльності суб'єктів сільського господарства;
- здійснити оцінку державної підтримки аграрного страхування;

- визначити шляхи вдосконалення бюджетних інструментів державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки України;

- здійснити пошук основних напрямів розвитку державної підтримки кредитування діяльності сільськогосподарських суб'єктів;

- визначити перспективи розвитку ринку аграрного страхування через призму державної фінансової підтримки;

Об'єктом дослідження є державна фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу України, а предметом – механізм здійснення державної фінансової підтримки.

Для отримання результатів дослідження, зважаючи на поставлені завдання, було обрано наступні методи:

- логічного узагальнення - для теоретичного обґрунтування мети поставлених задач та уточнення ключових понять;

- економічного аналізу – для визначення стану досліджуваного об'єкту;

- графічний метод – для наочного подання статистичного матеріалу та схематичного відображення ряду практичних положень досліджень;

- порівняння – для виявлення загальних ознак та відмінностей між окремими інструментами механізму державної підтримки агропромислового комплексу України;

- системно-аналітичний – для аналізу нормативно-законодавчих актів;

- абстрактно-логічний – для здійснення узагальнень і формування висновків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ АПК

1.1. Сутність і роль державної фінансової підтримки агропромислового комплексу України

Спроможність держави забезпечити продовольчу безпеку своїх громадян є невід'ємною характеристикою високорозвинених незалежних країн. Це робить агропромисловий комплекс важливою частиною національної економіки. Проте незважаючи на «наближеність до природи», сільське господарство не можна вважати безпечним видом діяльності, адже воно потребує значних сировинних ресурсів. Нестача продовольчих запасів, зростання цін на продукти харчування, слабкий розвиток підприємств АПК, схильність до олігополії на світовому ринку сільського господарства може спричинити виникнення продовольчої кризи. Згідно Глобального звіту про продовольчі кризи Міжнародного альянсу ООН за 2019 рік, 135 млн. людей у світі потерпають від продовольчої небезпеки, ще 183 млн. ризикують незабаром потрапити в їх ряди, зокрема і через COVID-19[1]. При цьому головними чинниками було визначено: конфлікти між країнами та всередині країн – 57%, несприятливі погодні умови – 25,2%, економічні кризи – 17,8%.

Саме тому важливе значення для покращення ситуації на продовольчому ринку має реалізація ефективної аграрної політики та здійснення державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу.

Державна фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу є інструментом фінансового регулювання аграрного сектору, частиною аграрної політики. Водночас законодавство не дає чіткого визначення сутності досліджуваної категорії. Проте в Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» зазначено, що державна допомога суб'єктам господарювання – це «підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за

рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює, або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності» [4]. Водночас, Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», який по своїй суті є підґрунтям бюджетної, податкової, цінової та інших сфер державного управління щодо стимулювання діяльності суб'єктів агропромислового комплексу, не висвітлює сутність досліджуваного напряму аграрної політики держави [3].

Аналізуючи сутність обраної проблематики було встановлено, що багато вчених, як вітчизняних так і зарубіжних, наукові праці яких присвячені дослідженню питання державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу, досить часто ототожнюють, прирівнюють один до одного, або ж пояснюють одну дефініцію іншою, такі поняття як державна допомога, фінансова підтримка, державне регулювання чи управління. Тож спробуємо узагальнити та сформулювати найбільш точне та підходяще визначення категорії державна підтримка підприємств АПК.

Зокрема, Анатолій Дмитрович Діброва в своїй праці «Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика» дає наступне визначення державної підтримки - «це складова системи державного регулювання сільського господарства, що являє собою сукупність правових, фінансово-економічних, організаційних та інших заходів держави щодо стимулюючого впливу на розвиток як сільськогосподарського виробництва, так і сільських територій у потрібному для суспільства напрямі» [5]. Важливо відзначити, що дане формулювання досить широко пояснює визначення «державна підтримка», адже вплив на розвиток сільського господарства включає не тільки прямі фінансові потоки підприємствам від держави, але й заходи щодо покращення інфраструктури, логістики, взаємодії між організаційно та технологічно пов'язаними галузями, які в сукупності становлять єдину збалансовану та структурно завершену систему.

Сутність та роль досліджуваної категорії визначено в науковій праці Ірини Миколаївни Титарчук «Державна підтримка сільського господарства в умовах трансформації економіки АПК», де зазначається, що державна підтримка сільського господарства – це комплекс законодавчо та організаційно визначених довгострокових бюджетних заходів, що об'єктивно необхідні для формування сприятливого конкурентного середовища галузі як запоруки продовольчої безпеки, які, під впливом певних умов, і формують механізм державної підтримки аграрної сфери [6]. В цьому випадку автор навпаки дуже вузько охарактеризувала досліджувану категорію і не включила обов'язкових поточних заходів держави, що виникають під впливом екстраординарних умов. Адже, як відомо, аграрна сфера характеризується посиленою залежністю від погодних та кліматичних умов, що напряду впливає на результативність діяльності суб'єктів АПК. Окрім цього, науковець передбачає застосування тільки бюджетних заходів, які є лише одним з інструментів державної підтримки підприємств АПК.

Куделя О. А, в своїй дисертації «Модели и методы поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей в переходной экономике России» зазначає, що «підтримка сільськогосподарських товаровиробників є цілеспрямованими діями держави і недержавних структур зі стабілізації сільськогосподарського виробництва і забезпечення його пристосування до мінливих умов через систему ціноутворення або регулювання прибутків сільськогосподарських виробників, які здійснюються шляхом використання системи методів: субсидування, дотування, стимулювання ресурсозберігаючих технологій, інвестування розвитку інфраструктури, підвищення зайнятості сільськогосподарського населення тощо» [7]. Дане трактування, досить точно визначає поняття «підтримка підприємств АПК», проте, на нашу думку, більш доцільно було б використати термін «стимулювання» замість «стабілізації», яке передбачає сталість системи, що є неможливим за нинішніх мінливих ринкових умов.

Сафонов Іван Петрович, який вперше в Україні здійснив комплексне дослідження правового регулювання державної підтримки підприємств агропромислового комплексу в дисертації «Правова регламентація державної підтримки аграрних товаровиробників» зазначає, що «державна підтримка сільського господарства – це законодавчо закріплені організаційні, економічні та правові механізми, завдяки яким аграрним товаровиробникам надається державна допомога компетентними органами з метою стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку аграрного ринку й забезпечення продовольчої безпеки населення» [8]. На нашу думку, дане визначення найбільш точно характеризує поняття «державна підтримка сільського господарства», адже включає весь спектр здійснюваних та можливих заходів уряду, спрямованих на виконання основних функцій аграрної політики держави.

Таким чином, узагальнюючи вище викладенні трактування, можна зробити висновок, що державна фінансова підтримка підприємств АПК – це сукупність заходів держави, щодо стимулювання діяльності суб'єктів агропромислового комплексу, розвитку аграрного та пов'язаних з ним ринків задля забезпечення продовольчої безпеки громадян, а також підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів.

Однією з умов ефективного здійснення державної фінансової підтримки аграрної сфери є визначення пріоритетів та завдань аграрної політики держави, на основі яких має бути сформований довгостроковий стратегічний план розвитку агропромислового комплексу.

Законодавство України про підтримку сільського господарства не визначає мети, завдань та принципів здійснення державної фінансової підтримки підприємств АПК. Проте в Стратегії розвитку аграрного сектору на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. №806-р, зазначено стратегічні цілі та принципи розвитку аграрного сектору, показники реалізації стратегії, включаючи пріоритетні

напрями досягнення встановлених цілей. Зокрема, стратегічними цілями було визначено [9]:

- 1) забезпечення продовольчої безпеки населення країни, тобто гарантування захищеності життєвих інтересів громадян стосовно вільного доступу до продуктів харчування як товарів першої необхідності;
- 2) розвиток різних форм господарювання, що сприятиме можливості здійснення реальних прогнозів стану аграрного сектору та його стійкості загалом;
- 3) покращення інвестиційного клімату сільськогосподарських галузей та захищеності фінансових інтересів суб'єктів АПК;
- 4) забезпечення відповідності продукції агропромислових підприємств вимогам аграрних ринків – внутрішнього та зовнішнього;
- 5) збільшення обсягу експорту продукції;
- 6) підвищення рівня екологічності виробництва сільськогосподарської продукції та сприяння розумному використанню земельного фонду країни суб'єктами господарювання.

Беззаперечно, одним з напрямів державної підтримки підприємств АПК є покращення інвестиційного середовища, у зв'язку з чим 5 липня 2019 року було ухвалено Стратегію сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року, завданнями якої є [10]:

- 1) забезпечення стійкості, прогнозованості та відкритості аграрної політики;
- 2) покращення державного контролю за якістю продуктів харчування;
- 3) удосконалення ринкової інфраструктури та логістики сільського господарства, в тому числі за рахунок інвестиційних коштів;
- 4) посилення рівня захисту прав власності на землю, прозорості та раціональності використання земельного фонду;
- 5) підвищення рівня забезпеченості факторами виробництва та фінансовими інструментами аграрних підприємств всіх форм власності;

6) менеджмент інноваційних, фінансових та екологічних ризиків в аграрній сфері.

Очевидно, що дані стратегії є рамковими документами Державної програми розвитку аграрного сектору економіки, тому зважаючи на наявну систему державної фінансової підтримки аграрних підприємств та необхідності реформування вітчизняного АПК до стандартів ЄС, деякі вчені та економісти наполягають на визначенні та встановленні основних засад здійснення аграрної політики держави та підтримки АПК.

Підґрунтям їх формування має стати виявлення передумов реалізації державної фінансової та аграрної політик стосовно фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу. З цього приводу, Яцух О.О., досліджуючи домінанти фінансового забезпечення діяльності підприємств АПК, на основі теоретичних та практичних результатів досліджень, виокремив наступні передумови формування державної фінансової політики стосовно фінансування діяльності суб'єктів аграрного сектору економіки [13]:

1) низька якість державної фінансової політики щодо функціонування аграрних підприємств: непрозорість державних програм щодо розподілу бюджетних коштів; мінливість податкової політики та значне податкове навантаження; низька інтеграція інтересів аграрних підприємств та сільськогосподарських територій; відсутність державної програми концепції розвитку АПК; низький рівень застосування державою практики просування інтересів вітчизняних сільськогосподарських суб'єктів на міжнародних аграрних ринках;

2) низький рівень інформаційно-консультативного забезпечення: ігнорування інтересів малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції; не кваліфікованість щодо сучасних модернізованих технологій виробництва та реалізації продукції; відсутність знань щодо можливостей залучення фінансових ресурсів;

3) низький рівень залучення кредитних ресурсів: висока вартість позикових коштів; низька оціночна вартість заставного забезпечення; низький рівень страхової оцінки;

4) низький рівень капіталізації фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств: переважання частки оборотного капіталу в загальній структурі виробничого капіталу; націленість державних програм на фінансування оборотних засобів; несвоєчасне використання нерозподіленого прибутку;

5) вплив соціально-економічних факторів на функціонування суб'єктів сільського господарства: погана інфраструктура в сільській місцевості; особливості менталітету; соціально-економічне та політичне навантаження;

6) організаційні проблеми в діяльності підприємств АПК: значний вплив посередників в процесі збуту продукції; низький рівень кооперації дрібних та середніх виробників; залежність від іноземних постачальників паливно-мастильних матеріалів, техніки, обладнання та технологій.

Таким чином, особливості функціонування та основні проблеми з якими стикаються в своїй діяльності сільськогосподарські товаровиробники і які потребують втручання держави можна об'єднати в такі групи:

1) Технологічні: значне використання енергетичних ресурсів; зв'язок з машинобудівною та переробною галузями; застарілі техніка та технології виробництва - рівень зносу основних засобів аграрних підприємств становить близько 35%; відносно низький рівень врожайності та продуктивності тваринництва.

2) Природні: сезонність виробництва; залежність від кліматичних та погодних умов; деградація ґрунтів; погіршення екології. Все це свідчить про значний рівень ризику під час провадження діяльності в сфері сільського господарства.

3) Фінансові: коливання цін на продукцію на світовому та вітчизняному аграрних ринках; недостатність фінансових та кредитних ресурсів; часовий розрив між фінансуванням діяльності та часом отримання

прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції. Окрім цього існує необхідність вчасного та постійного залучення фінансових ресурсів для забезпечення безперервності виробництва - від дотримання термінів закупки сировинних матеріалів (молодняку) до вчасного збору та обробки врожаю.

4) Організаційні: непрозорість розподілу бюджетних коштів в процесі реалізації державних програм підтримки аграрного сектору економіки; низький рівень розвитку транспортної системи та логістики; низький рівень інтеграційних процесів.

5) Соціально-демографічні: відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів; відтік населення з сільської місцевості; низький рівень оплати праці.

На основі цих передумов, особливостей та проблем функціонування аграрної сфери формуються роль, пріоритети та цільові завдання державної фінансової підтримки підприємств АПК України. Академік УААН Дем'яненко М.Я. у своїй доповіді «Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку» на Дев'ятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників наполягає на визначенні таких основних напрямів та пріоритетів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників [12]:

1) підтримка основних видів діяльності аграрних підприємств, головним чином тваринництва та рослинництва, які гарантують продовольчу безпеку громадян; виробництво дитячого харчування; продуктів харчування для соціально незахищених верств населення;

2) державна підтримка інвестиційної діяльності, яка спрямована на відновлення ресурсних можливостей суб'єктів сільського господарства до конкурентоспроможного рівня; удосконалення виробничої інфраструктури аграрної сфери, яка включає логістику та зв'язок, обслуговуючі галузі, природоохоронні споруди, пункти зберігання аграрної продукції, меліоративні системи тощо; формування інтеграційних об'єднань за рахунок банківського та

промислового капіталу, коштів інвесторів; використання місцевих ресурсів для розвитку нових сільськогосподарських суб'єктів;

3) державна підтримка інноваційного розвитку АПК – зокрема, селекції, вдосконалення технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, розвитку наукової діяльності в аграрній сфері, підготовки кваліфікованих кадрів;

4) розвиток регіонів та аграрного ринку – створення соціальної інфраструктури підприємств в сільській місцевості; залучення молодого населення до роботи на підприємствах, що розташовані в селі; покращення та будівництво транспортних мереж і зв'язку.

Зважаючи на поставленні завдання державної підтримки підприємств АПК важливо враховувати як інтереси держави так і сільськогосподарських виробників, які досить часто суперечать один одному хоча обидві сторони одночасно виступають суб'єктами розподілу створеного в сільському господарстві ВВП (рис. 1.1).

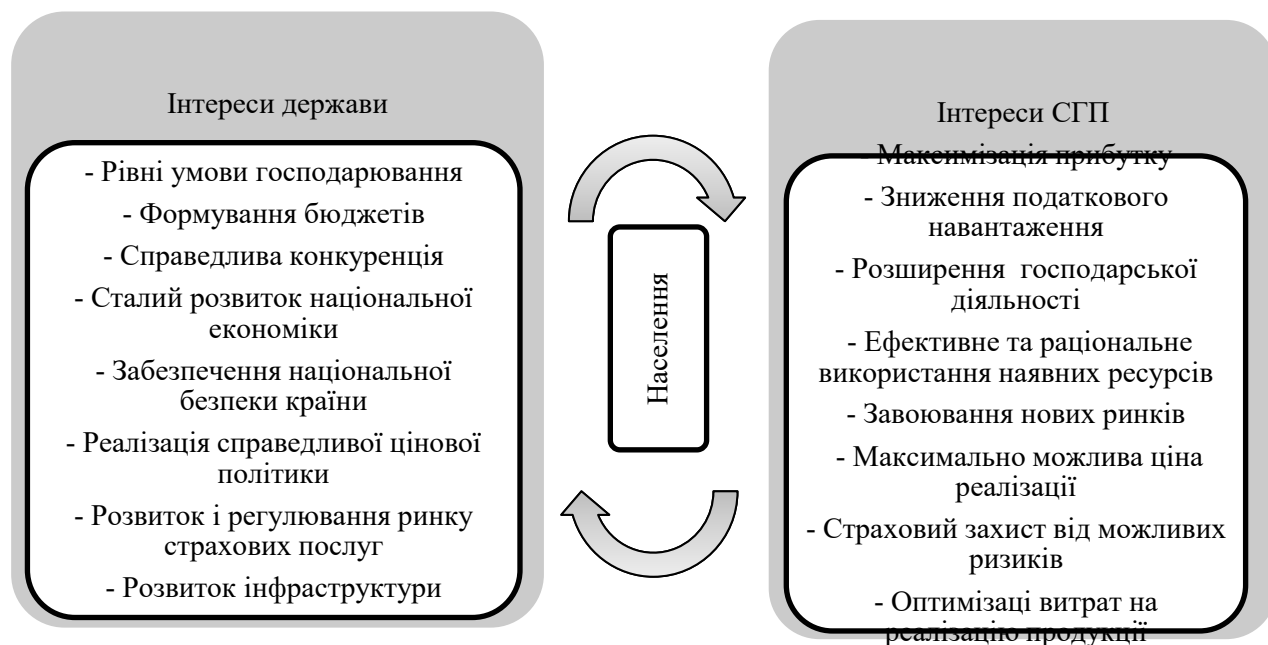

Рис. 1.1. Порівняння інтересів держави та суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки

Джерело: [13]

Населення також відіграє важливу роль в цих фінансових відносинах, адже виступає постачальником кваліфікованої робочої сили для суб'єктів аграрного сектору, і водночас, є споживачем сільськогосподарської продукції, а отже напряду впливає на результати господарської діяльності АПК, та відповідно на рівень наповнення державного і місцевих бюджетів, які в свою чергу є головним джерелом для фінансування виконання функцій держави. Їх інтереси стосуються фінансового забезпечення життєдіяльності, безпечних та комфортних умов праці, розвиненої інфраструктури, справедливої та своєчасної сплати орендних платежів за використання їхніх земельних ділянок, оптимальних цін на продукти харчування, екологічної безпеки.

Отже, зважаючи на нестачу продовольчих запасів, постійне зростання цін на продукти харчування, низькі темпи розвитку сільськогосподарських підприємств, необхідність забезпечення продовольчої безпеки населення, збалансованого та постійного росту економіки, аграрний сектор був і залишається важливою складовою національної економіки. Саме тому для покращення ситуації на продовольчому ринку, реалізації ефективної аграрної політики здійснюється державна фінансова підтримка підприємств АПК, яка є інструментом фінансового регулювання аграрного сектору, що включає сукупність заходів держави, щодо стимулювання діяльності суб'єктів АПК, розвитку аграрного ринку, задля забезпечення продовольчої безпеки громадян, а також підвищення соціально-економічного розвитку регіонів.

Відсутність законодавчо закріплених засад формування аграрної політики змусило науковців виділити основні пріоритети державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, серед яких: підтримка основних видів діяльності, підтримка інвестиційної діяльності та інноваційного розвитку, підтримка розвитку регіонів та аграрного ринку. Відображається це і в стратегіях розвитку агропромислового комплексу України. При цьому важливо враховувати як інтереси держави, аграрних підприємств, так і населення, адже всі вони разом беруть участь у формуванні та розподілі створеного в аграрному секторі економіки валового внутрішнього продукту.

1.2. Характеристика видів, форм та інструментів здійснення державної фінансової підтримки підприємств АПК

Державна підтримка аграрного сектора економіки здійснюється у багатьох напрямках та зачіпає найрізноманітніші сфери діяльності сільськогосподарських виробників, а тому характеризується значною кількістю видів. Зокрема, існує наступна їх класифікація [14; 23]:

- 1) за джерелами фінансування: бюджетна, позабюджетна;
- 2) за рівнями підтримки: державна, регіональна;
- 3) за об'єктами впливу: ціна продукції сільськогосподарських товаровиробників; страхування та інвестування; податкові та кредитні пільги; аграрні виробники; імпортери та експортери продукції сільського господарства;
- 4) за формами: пряма, умовно-пряма, непряма;
- 5) за термінами: довгострокова, середньострокова та короткострокова;
- 6) згідно Світової організації торгівлі: заходи «зеленої скриньки», «блакитної скриньки», «жовтої скриньки» та *de minimis*.

Найчастіше фінансування здійснюється за рахунок бюджетних коштів через реалізацію державних програм підтримки, проте безповоротної бюджетної допомоги може бути недостатньо для пришвидшення темпів розвитку аграрного сектора, тому використовується пільгове кредитування, яке аграрії отримують від фінансово-кредитних установ, бюджетне кредитування або позичені кошти на фінансовому ринку. Їх використання призводить до додаткових фінансових витрат у вигляді сплати процентів за користування такими фінансовими ресурсами, проте якщо ефективність від їх залучення перевищує витрати на сплату позичкового процента, їх використання є доцільним і навіть бажаним [24, с. 13]. Саме тому одним з напрямів непрямої державної підтримки сільськогосподарської галузі є удосконалення та розвиток банківського ринку та ринку фінансових послуг.

Відповідно допомога може здійснюватися не лише на державному рівні, але й на регіональному, що передбачено в Законі України «Про місцеве

самоврядування в Україні», а також відповідно до Концепції розвитку сільських територій у вигляді регіональних програм підтримки агропромислового комплексу відповідних територій [25, 26]. Окрім цього, з обох рівнів надається підтримка у вигляді інформаційно-консультаційного забезпечення, підготовки та підвищення кваліфікації кадрів аграрного сектора економіки [24, с. 216].

Об'єкти впливу та строковість державної підтримки АПК можуть змінюватися в залежності від загального стану аграрного сектора, окремих його галузей, та взаємопов'язаних з ним сфер економіки, фінансової забезпеченості сільськогосподарських товаровиробників, рівня їх конкурентоспроможності, фінансових політик іноземних країн експортерів та імпортерів аграрної продукції та продукції сільськогосподарського машинобудування.

Оскільки Україна є членом Світової організації торгівлі, розглянемо її класифікацію заходів державної підтримки. Відповідно до Угоди про сільське господарство, державна підтримка аграрного сектору включає «заходи жовтої скриньки» (сукупний вимір підтримки або СВП), які передбачають підтримку цін, або пряму прив'язку до обсягів виробництва, що може викривлювати торгівлю та виробництво. «Заходи блакитної скриньки» включаються до СВП та можуть застосовуватися лише з певними обмеженнями задля уникнення викривлень. «Заходи зеленої скриньки» не впливають на підвищення чи зниження цін на продукцію, які встановлюють умови конкурентного ринку, а тому можуть здійснюватися без обмежень. Також, окремо від СВП, виділяють інструмент державної підтримки АПК *de minimis*, який для країн що розвиваються становить 10%, а для розвинених – 5% [27, 28].

Державна фінансова підтримка АПК є складовою частиною системи державного регулювання, яка являє собою сукупність інструментів стимулюючого або стримуючого впливу на діяльність суб'єктів сільського господарства. Включаючи ті чи інші інструменти окремо або одночасно, держава здійснює регулювання досить широкого спектру питань, особливо коли виникає необхідність негайного вирішення проблеми.

Необхідно зазначити, що їх дієвість значною мірою залежить від вміння одночасно враховувати державні цілі, інтереси аграрних підприємств, та населення загалом, що можливе лише за умови наявності зв'язку між усіма структурними елементами системи державної підтримки АПК (рис. 1.2).

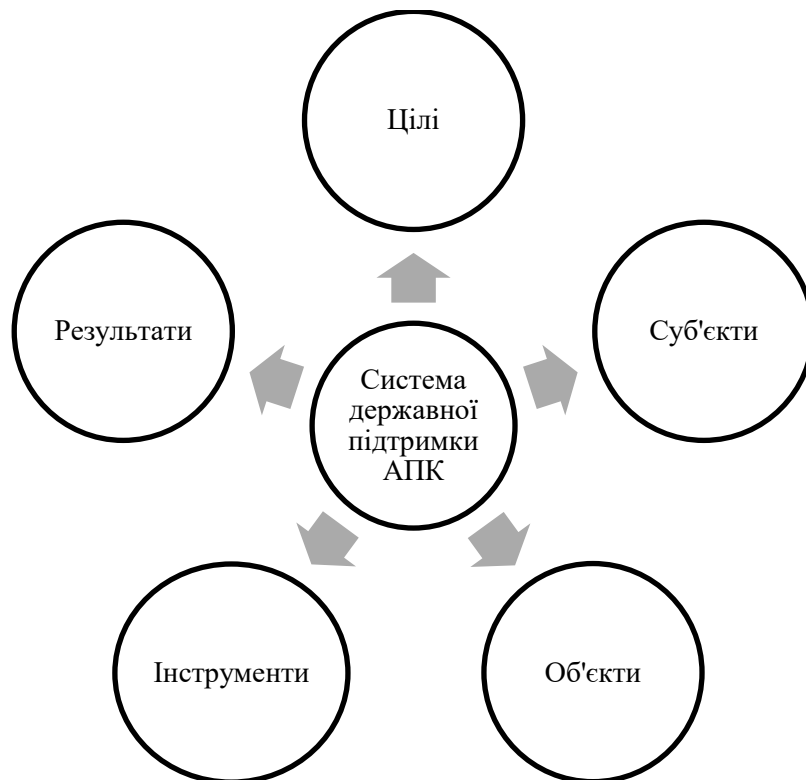

Рис. 1.2. Структурні елементи системи державної підтримки агропромислового комплексу

Джерело: узагальнено та адаптовано автором [22]

Інструменти фінансової підтримки аграрного сектору економіки в цьому випадку виступають засобом об'єднання решти елементів системи та формують механізм фінансового регулювання діяльності підприємств агропромислового комплексу. При цьому їх вплив може мати прямий, умовно-прямий та опосередкований характер.

Пряма державна підтримка являє собою прямі, поворотні або безповоротні фінансові потоки з бюджету до суб'єктів сільського господарства, що здійснюються в основному через реалізацію державних програм (рис. 1.3), які в свою чергу включають також заходи непрямого впливу.

Зокрема, урядова програма підтримки суб'єктів агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитів надається юридичним та фізичним особам-підприємцям, які працюють в галузі тваринництва чи інших видах сільськогосподарської діяльності і витратили кредитні кошти на покриття витрат поточного та капітального характеру. Розмір компенсації становить 1,5 облікової ставки, але не більше передбачених договором відсотків, зменшених на 5 в.п. [15].

Рис. 1.3. Форми державної підтримки суб'єктів аграрного сектора економіки

Джерело: доповнено та адаптовано автором на основі [13, с. 107; 14]

Законодавством передбачається надання фінансової підтримки фермерським господарствам, виручка яких за останній рік не перевищує 20 млн. грн. та які мають у користуванні землі сільськогосподарського

призначення, новоствореним фермерським господарствам, а також сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам з виручкою, що не перевищує 20 млн. грн., іншим фізичним особам, що мають у користуванні сільськогосподарські землі або ідентифіковані та зареєстровані тварини с/г призначення. Головними напрямками надання такої фінансової підтримки є: часткові компенсації вартості насіння, витрат на дорадчі послуги, вартості купленої с/г техніки та обладнання вітчизняних виробників, бюджетні субсидії фермерським господарствам, здешевлення кредитів, дотації за утримання молочних корів фермерським господарствам [16].

Одним з напрямів державної підтримки АПК є розвиток садівництва, виноградарства і хмелярства з ціллю збільшити площі насаджень і, відповідно, обсяги виробництва даних видів сільськогосподарської продукції, покращити умови їх зберігання та якість переробки. Кошти спрямовані на часткову компенсацію вартості пунктів зберігання, холодильників та переробки продукції, часткову компенсацію садивного матеріалу (до 80% вартості), придбані техніку та обладнання, а також погашення кредиторської заборгованості за витратами з розвитку виноградарства, хмелярства, садівництва [17].

Окрім цього, бюджетом передбачено надання фінансової допомоги новоствореним фермерським господарствам та тим, які мають відокремлені фермерські садиби за державними програмами «Фінансова підтримка фермерських господарств» (на безповоротній основі і тільки для новостворених) та «Надання кредитів фермерським господарствам» [18].

Тваринництво є не менш важливою сферою аграрного ринку економіки і потребує для свого розвитку значних капіталовкладень, саме тому державою передбачено програму підтримки галузі тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції за такими напрямками: дотація за бджолосім'ї, часткове відшкодування вартості племінних тварин придбаних для подальшого відтворення, створення та ремонту тваринницьких об'єктів, в тому числі профінансованих за рахунок кредитів, часткове відшкодування вартості пунктів

зберігання і переробки зернових, погашення бюджетної кредиторської заборгованості [19].

Однією з головних умов ефективного функціонування та конкурентоспроможності аграрних товаровиробників є забезпеченість сучасною технікою та обладнанням. Проте багато аграріїв не можуть собі цього дозволити у зв'язку з недостатністю власних фінансових ресурсів, обмеженістю банківського кредитування та інвестування. Саме тому державою сформовано механізм використання бюджетних коштів за програмою «Фінансова підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу» [21]. Реалізація зазначеної програми сприяє пришвидшеному оновленню основних виробничих фондів сільськогосподарських товаровиробників, та водночас, стимулює вітчизняне машинобудування сільськогосподарської техніки та обладнання.

Таким чином, головним інструментом державної допомоги підприємствам агропромислового комплексу прямої форми впливу є спрямування коштів з бюджету за такими основними напрямками:

- часткова компенсація вартості техніки та обладнання в основному вітчизняного, або за певних умов, іноземного виробництва;
- часткова компенсація вартості залучених кредитних ресурсів;
- часткова компенсація вартості побудованих чи реконструйованих тваринницьких об'єктів, та об'єктів зі зберігання і переробки рослинницької (тваринницької) сировини;
- погашення бюджетної кредиторської заборгованості;
- часткове відшкодування вартості закуплених садивних матеріалів, племінних тварин, бджолосімей;
- безповоротна фінансова допомога новоствореним фермерським господарствам.

Умовно-пряма підтримка суб'єктів аграрного сектору спрямована на підвищення виробничого потенціалу сільськогосподарських виробників та зміцнення їх позицій на вітчизняному і міжнародному аграрних ринках. При цьому використовуються такі інструменти впливу як пільгове оподаткування,

звільнення від сплати деяких видів податків, завдання яких полягає в створенні сприятливих умов функціонування сільськогосподарських товаровиробників. Широка популярність застосування податкових інструментів серед багатьох країн світу пояснюється їх обов'язковістю, всеохоплюваністю, що робить їх універсальним засобом впливу на розвиток національної економіки [23].

Одним з інструментів умовно-прямого впливу є застосування спрощеного режиму оподаткування до сільськогосподарських товаровиробників – юридичних осіб, частка виробництва аграрної продукції яких становить не менше 75%, а також фермерських господарств, за умови виконання ними вимог п.4 ст. 291 г. 1, розділу XIV Податкового кодексу України [20].

Окрім цього, не є об'єктом оподаткування податком на майно приміщення аграрних товаровиробників, що не використовуються як об'єкти оренди, лізингу чи позички та належать до класу 1271 «Будівлі с/г призначення» ДК 018-2000 [21].

До інструментів умовно-прямого впливу належить і звільнення від сплати рентної плати за спеціальне використання води городницькими та садівницькими товариствами. Також згідно Податкового кодексу України експортні операції оподатковуються за нульовою ставкою ПДВ, що здійснює стимулюючий вплив на діяльність суб'єктів сільського господарства України.

Непряма форма інструментів державної підтримки аграрного сектору економіки являє собою сукупність заходів держави з формування державних продовольчих резервів, підтримки системи оптових аграрних ринків, розвитку сільськогосподарського машинобудування, а також стимулювання аграрної науки, як окремої, пов'язаної з сільським господарством сфери діяльності.

Варто зазначити, що деякі науковці по іншому виокремлюють форми фінансового регулювання аграрного сектору економіки, яке багато вчених використовують як визначення категорії «державна підтримка АПК». Зокрема, Зеленський А.В. в своїй праці розрізняє дві основні форми фінансового регулювання аграрної сфери: стимулювання та обмеження (рис. 1.4) [22].

Автор зазначає, що незалежно від виду та сили впливу фінансового інструменту, обов'язковою умовою його застосування має бути стимулюючий характер методів обраного інструменту. Адже хоча розвиток ринкової економіки повністю переклав відповідальність за результати господарської діяльності з держави на самі суб'єкти підприємництва, цілком зрозуміло, що під впливом мінливих ринкових умов, жорсткої конкуренції, значних вхідних та вихідних бар'єрів в галузь багато підприємств могли б і не розпочати своєї діяльності.

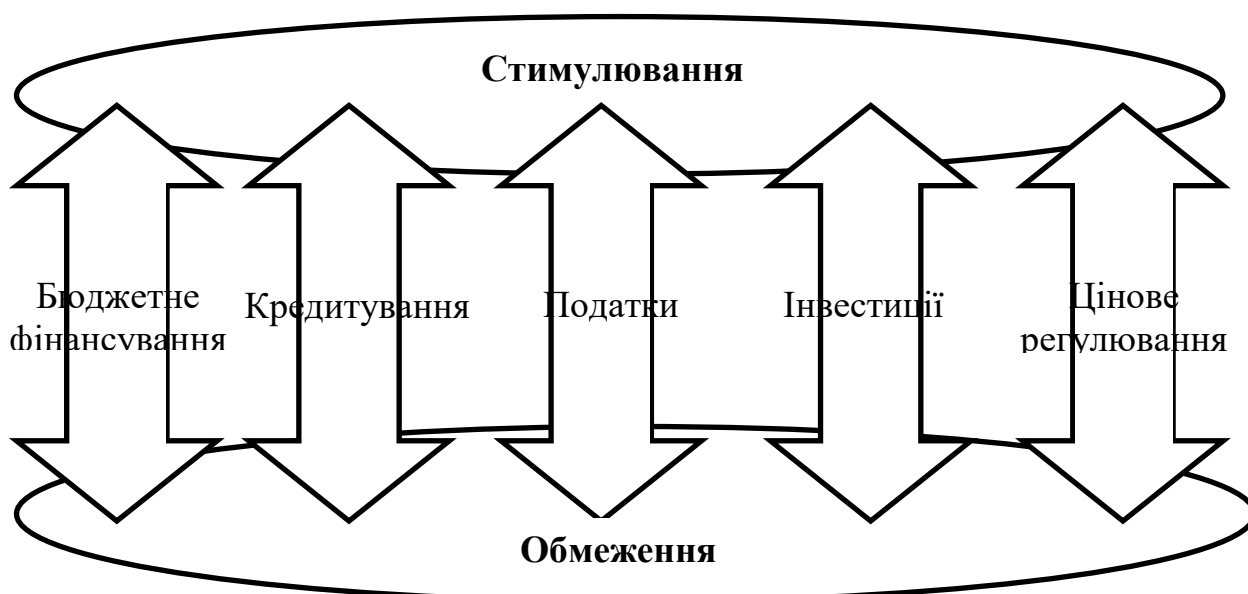

Рис. 1.4. Зв'язок форм фінансового регулювання з інструментами його здійснення

Джерело: [22, с. 29]

Саме тому застосовуючи заохочувальні методи у вигляді прямого бюджетного фінансування, сприяння кредитуванню та інвестуванню, держава сприяє природному перерозподілу фінансових та кредитних ресурсів між галузями економіки. В свою чергу, податки та цінове регулювання будучи засобом фінансової підтримки, в разі необхідності, стають інструментами стримування розвитку окремих галузей.

Водночас, форма обмеження означає, що незважаючи на бажання держави забезпечити фінансовою підтримкою всіх сільськогосподарських товаровиробників, в умовах обмеженості ресурсів це, на жаль, неможливо.

Тому першочерговим завданням є визначення пріоритетів аграрної політики, виокремлення галузей, що потребують невідкладної першочергової фінансової допомоги, а також тих, які зможуть якнайшвидше показати бажаний результат.

Отже, широке коло вирішуваних державною підтримкою АПК проблем, пов'язаних з функціонуванням сільськогосподарських підприємств, станом аграрного ринку, розвитком аграрної науки та рівнем економічного розвитку загалом, спричинили виникнення різних видів інструментів її здійснення. При цьому джерелами можуть бути як державний і місцеві бюджети, так і фінансово-кредитні установи та організації. Заходи, що здійснюються державою з метою стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції можуть мати прямий, умовно-прямий та опосередкований характер впливу. Пряма фінансова допомога надається у вигляді реалізації державних та регіональних програм підтримки галузей АПК, виробництва окремих видів аграрної продукції, зокрема і через часткову компенсацію вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання, що в свою чергу, заохочує вітчизняне машинобудування рухатися в ногу з іноземними конкурентами.

Умовно-пряма форма державної підтримки аграрної галузі здійснює вплив на потенціал вітчизняних сільськогосподарських виробників в основному через податкову систему та включає: пільгове оподаткування, звільнення від сплати деяких податків, нульову ставку з ПДВ за експортними операціями.

Непряма підтримка АПК реалізується головним чином через державні закупівлі, підтримку оптових ринків с/г продукції, фінансування аграрної науки, підготовку та перепідготовку кадрів для аграрного сектору економіки.

1.3. Методичні підходи до оцінки державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу

Наразі в світі не існує єдиної методології оцінювання ефективності державної фінансової підтримки агропромислового комплексу, що викликано різноманітністю напрямів здійснюваної аграрної політики в різних країнах

світу, появою нових інструментів підтримки сільськогосподарських виробників, а також відмінністю цілей самих методик оцінювання.

Ефективність здійснюваної державної підтримки аграрного сектора економіки найчастіше оцінюється за методиками Організації економічного співробітництва і розвитку та Світової організації торгівлі (рис. 1.5).

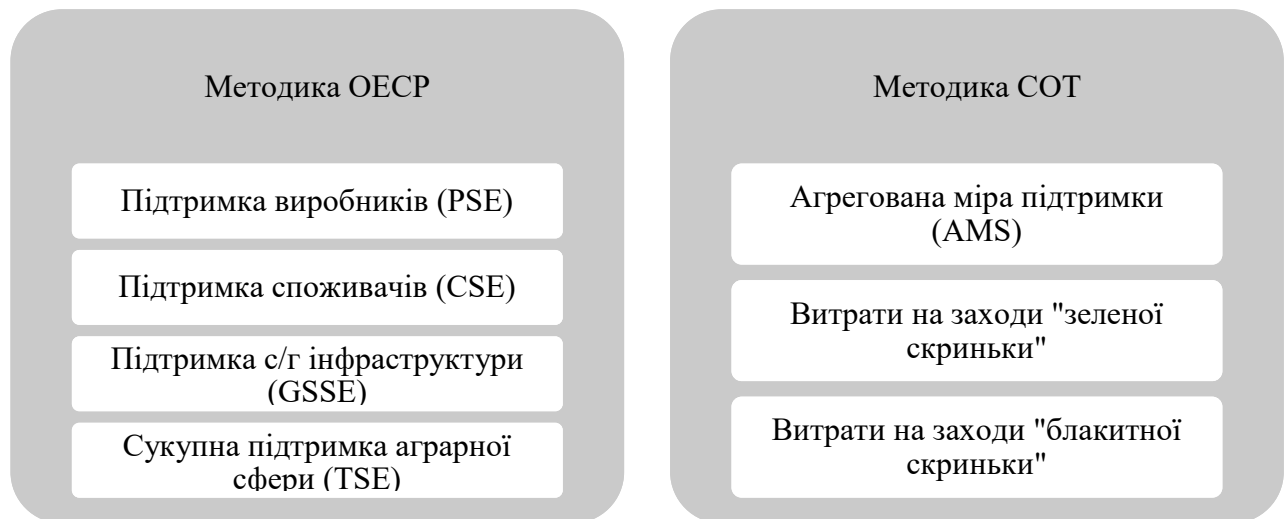

Рис. 1.5. Показники оцінки рівня державної підтримки аграрного сектора економіки за методиками Організації економічного співробітництва та розвитку та Світової організації торгівлі

Джерело: [29]

Досліджуючи державну підтримку АПК, Організація економічного співробітництва та розвитку використовує наступні показники:

1) PSE – показник, що включає всі трансферти, які спрямовуються виробникам сільськогосподарської продукції:

$$PSE_i = (P_i^d - P_i^r) + (S_i - T_i), \quad (1.1)$$

де $P_i^d - P_i^r$ – різниця між ціною на внутрішньому ринку та ціною на кордоні;

S_i та T_i – пряма фінансова допомога та податки, що пов'язані з товаром i ;

2) GSSE – показник, який використовується для оцінки заходів непрямої державної допомоги сільському господарству у вигляді фінансування науково-дослідних робіт, підготовки та перепідготовки кадрів, інформаційно-

консультаційних послуг, маркетингу, формування державних резервів, підтримки оптових ринків тощо;

3) CSE – показник, на основі якого оцінюють підтримку споживачів з бюджету та аграрними підприємствами:

$$CSE_i = (P_i^d - P_i^r) + S_i, \quad (1.2)$$

де S_i – непрямі бюджетні трансферти споживачам сільськогосподарської продукції.

Методика Світової організації торгівлі відображена в Угоді про сільське господарство та являє собою сукупність наступних показників [27, 28]:

1) AMS або агрегована міра підтримки (СВП) – сума всіх видів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що викривлюють виробництво та/або торгівлю. Іншими словами, заходи «жовтої скриньки».

Однією з її складових частин є продуктово-специфічна AMS за кожним основним видом продукції сільськогосподарського виробництва:

$$AMS_i = (P_i^d - P_i^r) * Q_i + (S_i - T_i), \quad (1.3)$$

де $P_i^d - P_i^r$ – різниця використовуваної регульованої ціни та зовнішньої довідкової ціни;

Q_i – обсяг виробництва продукції, до якої застосовується регульована ціна;

S_i та T_i – пряма фінансова допомога та податки, що пов'язані з товаром i .

Іншою складовою є продуктово-неспецифічна AMS, яка не стосується конкретного виду сільськогосподарського виробництва, але включає трансферти та податки, які можуть впливати на світовий аграрний ринок.

Не враховується в СВП мінімальний рівень підтримки *de minimis*, який становить:

- 5% вартості виготовлення продуктів аграрної сфери або 5% валової продукції с/г – для розвинених країн;

- 10% - для країн, що розвиваються.

2) Заходи «зеленої скриньки» ніяк не обмежуються та не включаються в загальну внутрішню підтримку, що викривлює торгівлю (жовта скринька + блакитна скринька + de minimis). Окрім цього, даний вид допомоги звільняється від обов'язків щодо зниження ціни, а джерелом їх фінансування є сплачені податки. Дані заходи включають:

- фінансування науково-дослідних робіт, сприяння розвитку аграрної науки, консультаційно-інформаційні послуги, фітосанітарні заходи, контроль якості сільськогосподарської продукції, будівництво та реконструкція інфраструктури;

- формування державних продовольчих запасів;

- заходи з покращення екологічного стану території сільськогосподарського призначення;

- підтримка аграрним підприємствам, які розташовані в несприятливих регіонах.

3) Заходи «блакитної скриньки» передбачають фінансування програм спрямованих на уникнення перевиробництва, а саме через фіксування площ територій сільськогосподарського призначення, обсягів виробництва, поголів'я тварин у процесі обрахунку та здійснення виплат фінансової підтримки.

Таким чином, ціль методики ОЕСР полягає в оцінці та порівнянні аграрних політик країн світу, а методики СОТ – в контролі за виконанням обов'язків країн-членів щодо скорочення обсягу підтримки, яка викривляє світову торгівлю [30].

Деякі вчені виокремлюють інший підхід до оцінки рівня державної фінансової підтримки АПК, що ґрунтується на Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі, відповідно до якого ефективність виконання бюджетної програми, в тому числі програм підтримки галузей АПК, мають засновуватись на визначенні рівня виконання планових результативних показників відповідно до паспорта бюджетної програми, які відображені в таблиці 1.1[31].

Таблиця 1.1

Склад результативних показників бюджетних програм підтримки та розвитку АПК України

Показник	Одиниця виміру	Склад показника
Продукту	од. тон голів	Кількість суб'єктів господарювання, яким надано фінансову допомогу
		Кількість суб'єктів господарювання, яким надано компенсацію
		Кількість суб'єктів господарювання, яким надано кредити
		Обсяг залучених пільгових кредитів
		Кількість об'єктів, профінансованих за рахунок пільгових кредитів
		Кількість корів, молодняку великої рогатої худоби утримуваних суб'єктами АПК
		Кількість закуплених тварин і т.п.
		Кількість введених в експлуатацію с/г об'єктів
Ефективності	грн.	Середній обсяг компенсації одному суб'єкту господарювання
		Середній обсяг компенсації вартості одного об'єкта
		Середній розмір часткового відшкодування вартості закуплених племінних телиць, нетелей, корів тощо, за одну голову
		Середній розмір часткового відшкодування вартості одного сільськогосподарського об'єкта
Якості	%	Збільшення виробництва валової сільськогосподарської продукції в фермерських господарствах у порівнянні з попереднім роком
		Частка суб'єктів господарювання, які отримують сільськогосподарські дорадчі послуги в рамках реалізації бюджетної програми
		Частка суб'єктів господарювання, які отримують державну фінансову допомогу, у загальній кількості суб'єктів АПК
		Збільшення обладнання та техніки, закуплених суб'єктами господарювання із здешевленням їх вартості, порівняно із наявними
		Частка закупленої техніки та обладнання з частковою компенсацією вартості у загальній кількості потреби в придбанні сільськогосподарської техніки та обладнання
		Питома вага пільгових кредитів, наданих суб'єктам господарювання, у загальній кількості залучених кредитів
		Частка новостворених фермерських господарств, яким виплачена бюджетна субсидія на 1 гектар, у загальній кількості фермерських господарств
		Рівень погашення бюджетної кредиторської заборгованості
Затрат	грн.	Обсяг компенсації, що надано суб'єктам господарювання агропромислового комплексу
		Обсяг фінансової допомоги, наданої суб'єктам господарювання
		Обсяг наданих цільових кредитів

Джерело: узагальнено автором на основі [32]

Тобто результат оцінюється на основі співвідношення отриманих і планових результатів, а також результатів та здійснених витрат.

Результативні показники відображають ефективність аграрної політики у пріоритетних напрямках здійснення державної фінансової підтримки агропромислового комплексу, що характеризується приростом продуктивності, покращенням стану основних фондів суб'єктів господарювання, підвищенням прибутковості.

Серед науковців існують інші підходи щодо методології оцінки ефективності державної підтримки аграрного сектора економіки. Зокрема, Латинін М. А. пропонує використовувати показники економічного ефекту: приріст доходу, приріст обсягу доданої вартості сільськогосподарської продукції [33]. Схожу методику пропонує Могильний О.М. Вона заснована на порівнянні обсягу фінансових ресурсів спрямованих на реалізацію цілей аграрної політики з результатами здійснених витрат, а також визначенні ефективності діяльності органів державного управління в АПК та міри досягнення економічних і соціальних цілей [34].

Деякі ж вчені пропонують алгоритми розрахунку узагальненого показника впливу державної політики щодо фінансового забезпечення підприємств агропромислового комплексу на фінансові, економічні та соціальні показники результатів господарської діяльності [13, 24]. Його формування здійснюється в чотири етапи. Перший етап полягає у формуванні інформаційного простору системи показників результатів діяльності сільськогосподарських підприємств та показників джерел їх фінансування, які відображені в таблиці 1.2.

Різні одиниці виміру результативних показників викривляють результати досліджень, а тому на другому етапі необхідно звести їх до одновимірного вигляду за допомогою індексів змін [24]:

$$I_i = \frac{\Pi_{i\phi}}{\Pi_{i6}} \quad (1.4)$$

де I_i – індекс зміни i -го показника;

$\Pi_{i\phi}$ – значення i -го показника у фактичному періоді;

Π_{i6} – значення i -го показника у базовому періоді.

Таблиця 1.2

Показники джерел фінансування діяльності аграрних підприємств та
показників результатів їх діяльності

Сфери	Показники результативності	Показники джерел фінансування
Економічні показники діяльності	Обсяги виробництва с/г продукції	Обсяг прямої державної підтримки Обсяг залучених пільгових кредитів Обсяги лізингових операцій Обсяги страхування Обсяги залучених іноземних інвестицій Обсяги форвардних операцій Самофінансування (прибуток+амортизація)
	Операційний прибуток від реалізації аграрної продукції	
	Частка прибуткових підприємств АПК	
	Рентабельність операційної діяльності	
	Обсяг інвестицій	
	Обсяг експорту сільськогосподарської продукції	
Фінансові показники діяльності	Чистий прибуток	
	Власний капітал	
	Основні засоби (залишкова вартість)	
	Обсяг фінансових ресурсів	
	Обсяг сплачених до бюджету податків	
Соціальні показники діяльності	Кількість працівників	
	Середній розмір заробітної плати працівників сільськогосподарських підприємств	
	Обсяг спожитої сільськогосподарської продукції населенням	

Джерело: [13]

Різні одиниці виміру результативних показників викривляють результати досліджень, а тому на другому етапі необхідно звести їх до одновимірного вигляду за допомогою індексів змін [24]:

$$I_i = \frac{\Pi_{i\phi}}{\Pi_{i6}} \quad (1.4)$$

де I_i – індекс зміни i -го показника;

$\Pi_{i\phi}$ – значення i -го показника у фактичному періоді;

Π_{i6} – значення i -го показника у базовому періоді.

На третьому етапі необхідно розрахувати коефіцієнти узагальнення по кожній сфері за формулою [24]:

$$K_q = \sqrt[m]{I_1 * I_2 * \dots * I_m}, \quad (1.5)$$

де K_q – узагальнений коефіцієнт окремого компонента;

I_1, I_2, I_m – індекс змін по кожному елементу;

m – кількість індексів.

На основі коефіцієнтів узагальнення по кожній сфері визначається комплексний показник, який дає змогу оцінити результативність державної фінансової підтримки агропромислового комплексу порівняно з минулими періодами [24]:

$$I_{\text{др}} = \sqrt[n]{K_e * K_{\text{ф}} * K_c}, \quad (1.6)$$

де $I_{\text{др}}$ – комплексний показник оцінки державної підтримки АПК;

$K_e, K_{\text{ф}}, K_c$ – коефіцієнти узагальнення результативний показників сільськогосподарських товаровиробників в економічній, фінансовій, соціальній сферах.

За допомогою даного показника можна досліджувати зміни ефективності державної фінансової підтримки АПК на загальнодержавному, регіональному рівнях, або ж по окремих сільськогосподарських галузях. Висновки робляться на основі порівняння комплексного показника з одиницею, тобто якщо $I_{\text{др}} > 1$ – ефективність збільшилася, а якщо $I_{\text{др}} < 1$ – зменшилася.

Науковці вважають, що в підґрунтях здійснення державної аграрної політики має бути саме комплексний підхід, адже завдяки поєднанню прямої, умовно-прямої та непрямої форми державної підтримки вдасться досягти синергетичного ефекту.

Отже, не існує єдиної методики оцінювання ефективності державної фінансової підтримки агропромислового комплексу. Найпоширенішими серед них є методики Світової організації торгівлі та Організації економічного співробітництва і розвитку. Різниця між ними полягає у відмінності завдань застосовуваних показників, адже ціль методики СОТ – контроль за виконанням обов'язків країн-членів щодо скорочення обсягу підтримки, яка викривляє торгівлю. В свою чергу, мета визначення показників ОЕСР – дослідження аграрних політик країн світу, в тому числі державної фінансової підтримки аграрних підприємств.

Застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі виокремлює інший підхід до оцінки державної підтримки АПК, заснований на

визначенні рівня виконання планових результативних показників відповідно до паспортів бюджетних програм, а саме показників затрат, продукту, ефективності та якості.

В свою чергу, деякі вчені-економісти схиляються до використання показників економічного ефекту та узагальненого показника оцінки ефективності державної підтримки аграрного сектора економіки, адже вважають, що в її основі має бути саме комплексний підхід, що надасть механізму більшої стійкості та результативності.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ

2.1. Оцінка бюджетних інструментів державної фінансової підтримки АПК України за 2015-2019 рр.

Як вже було з'ясовано, державна підтримка агропромислового комплексу направлена на забезпечення продовольчої безпеки громадян, підвищення рівня економічного розвитку країни, головним чином, через стимулювання виробництва конкурентоспроможної продукції вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами, збільшення обсягу її експорту, зменшення залежності від імпортованих товарів.

Згідно даних Державної служби статистики, обсяг сільськогосподарської продукції, що виготовлена аграрними підприємствами, впродовж 2015-2019 рр. зросла на 22,3%, в свою чергу, обсяг фінансування розвитку АПК за рахунок бюджетних коштів – на 498,6% (рис. 2.1.).

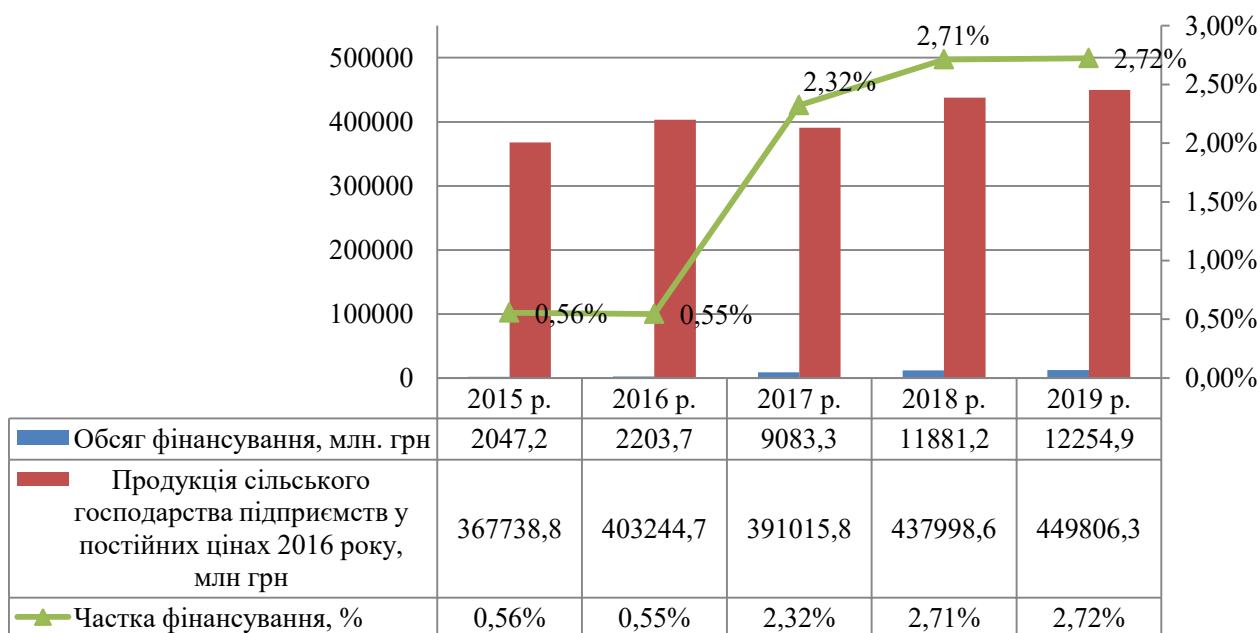

Рис. 2.1. Зміна частки бюджетного фінансування розвитку АПК України відносно динаміки обсягу сільськогосподарської продукції у 2015-2019 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [35-38]

Як ми можемо бачити з рис. 2.1., вплив державної фінансової підтримки на динаміку обсягу сільськогосподарської продукції досить неоднозначний, адже, впродовж 2015-2016 рр. частка фінансування розвитку АПК за рахунок бюджетних коштів знизився на 0,01 в.п., а обсяг продукції навпаки зріс. В свою чергу, у 2017 році можемо спостерігати зворотну ситуацію – зниження обсягу аграрної продукції на 3,03% супроводжувалося різким стрибком державної підтримки розвитку АПК на 312,2%. Це може пояснюватися уповільненим ефектом впливу державної фінансової підтримки АПК на аграрні підприємства, адже зростання обсягу виробництва с/г продукції спостерігалось вже в наступних періодах, що відобразилося на графіку частки бюджетного фінансування АПК – 0,55% у 2016 році проти 2,72% у 2019 році.

Аналізуючи державну фінансову підтримку АПК важливо дослідити ефективність бюджетного фінансування у розрізі основних сільськогосподарських галузей, – тваринництва та рослинництва, яка являє собою обсяг виготовлення аграрної продукції відповідної галузі у розрахунку на 1 грн. державної підтримки за рахунок коштів бюджету (рис. 2.2).

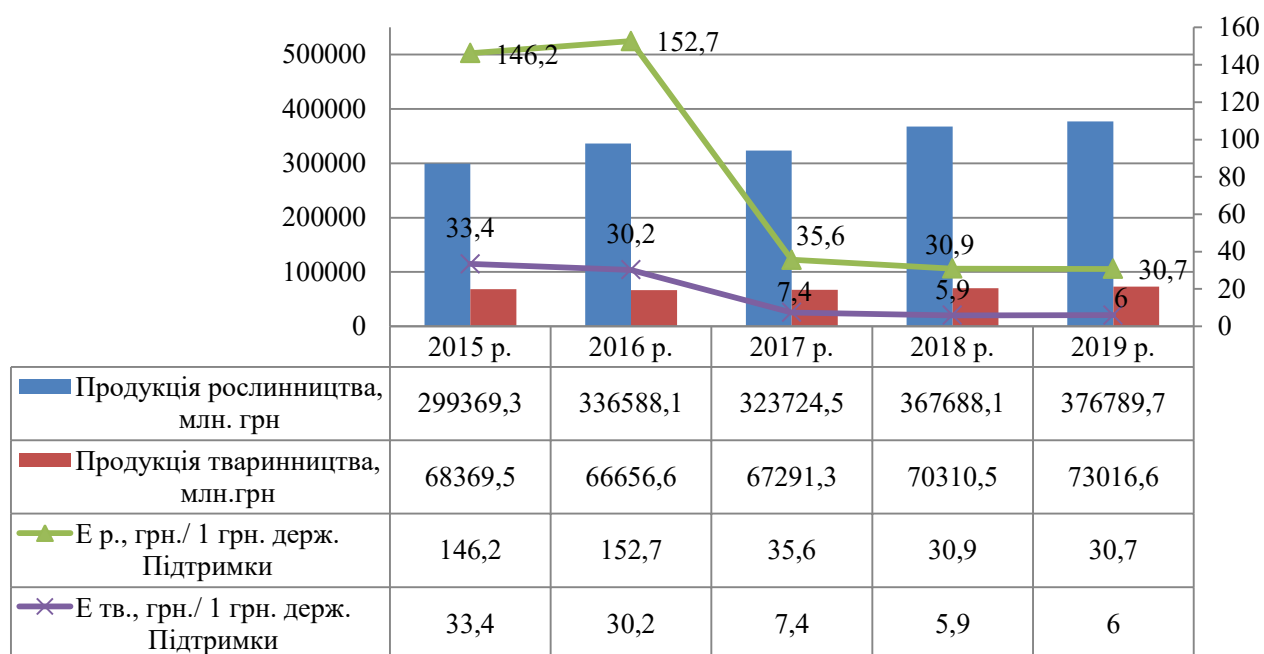

Рис. 2.2. Ефективність бюджетного фінансування галузей рослинництва та тваринництва за 2015-2019 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [35-38]

Ефективність державної фінансової підтримки галузі рослинництва в середньому у 4,8 рази вища, ніж галузі тваринництва, проте в обох галузях спостерігається її зниження впродовж майже всього досліджуваного періоду. Зокрема, ефективність державної підтримки галузі рослинництва скоротилася з 146,2 грн у 2015 році до 30,7 грн продукції на 1 грн державної підтримки у 2019 році, а галузі тваринництва – з 33,4 грн у 2015 році до 6 грн у 2019 році. Тому важливою умовою покращення ефективності бюджетного фінансування аграрного сектору економіки є перевищення темпів зростання обсягу виробництва сільськогосподарської продукції над темпами зростання державної фінансової підтримки.

Наступним етапом аналізу є оцінка державної фінансової підтримки АПК, що здійснюється через реалізацію державних цільових програм прямого та непрямого характеру впливу.

Як ми можемо бачити з рис. 2.3, частка державної підтримки АПК прямої форми впливу впродовж 2015-2016 рр. складала незначну частину бюджетного фінансування – не більше 18%, проте з 2017 року суттєво збільшилась.

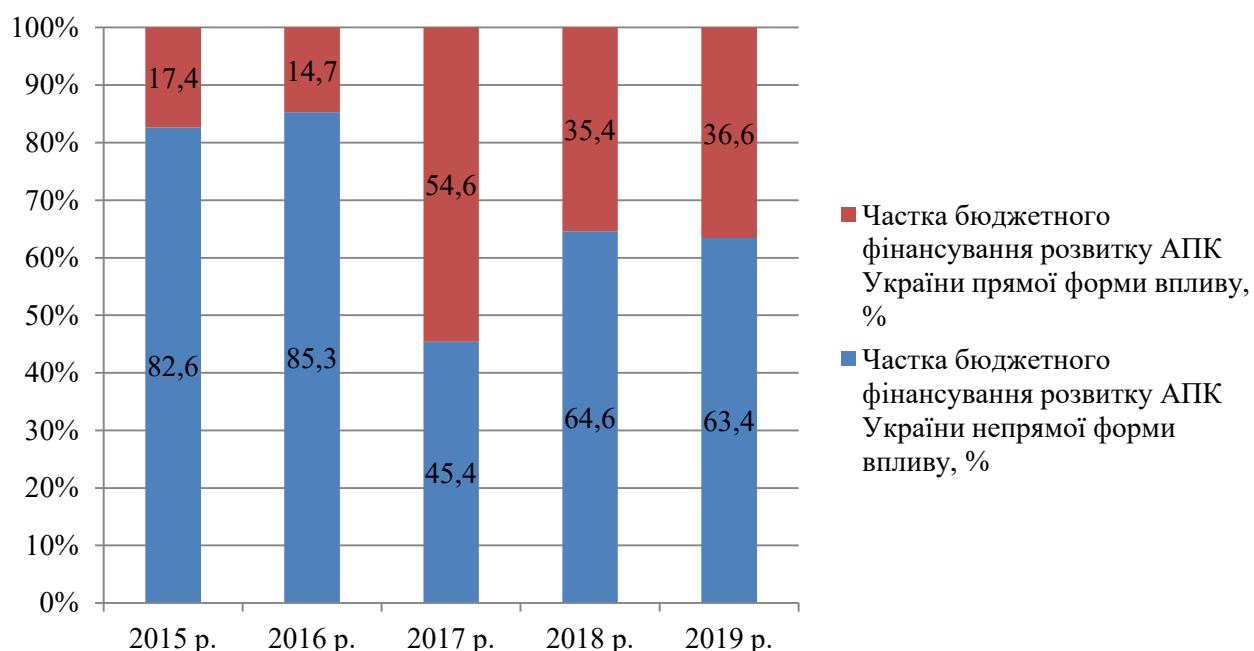

Рис. 2.3 Структура бюджетного фінансування розвитку АПК України в 2015-2019 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [35-37]

Не можна однозначно стверджувати стосовно позитивного або негативного впливу цих змін, адже пряма фінансова підтримка має як переваги так і недоліки. Серед них: для підприємств – підвищення рівня технічної ефективності, зниження витрат за рахунок масштабування виробництва, покращення конкурентоспроможності, що супроводжується в свою чергу спотворенням конкуренції, зростання попиту на фактори виробництва та підвищення цін на них; для споживачів – зниження споживчих цін та одночасне збільшення податкового навантаження, адже податки потрібні для виплат субсидій. Загалом для держави, пряма фінансова підтримка АПК сприяє цінovій стабільності, рівномірному розвитку економіки, підвищенню рівня зайнятості населення, позитивному сальдо торговельного балансу. Водночас, таке втручання спотворює торгівлю на аграрному ринку, погіршує інвестиційний клімат галузі, погіршує фіскальну ефективність економіки країни. Саме тому ефективність прямої державної підтримки АПК залежить в першу чергу від механізму її здійснення, ефективність якого ми і спробуємо дослідити.

Інструменти прямої форми впливу включають в себе дев'ять державних цільових програм направлених на стимулювання розвитку галузей рослинництва, тваринництва, рибництва, лісового господарства та мисливства.

Як ми можемо бачити з таблиці А1 [Додаток А], з 2015 року до 2019 року і обсяг прямої фінансової допомоги і кількість реалізованих програм суттєво зросли. Зокрема у 2015 році кількість державних програм розвитку АПК прямого характеру впливу складала 4 шт. на загальну суму 356831,4 тис. грн.

При цьому 81,5% цієї допомоги спрямовувалася на заходи зі здешевлення кредитів, 11,4% - на підтримку галузі тваринництва, а 7,2% - на надання кредитів фермерським господарствам, що відображено в таблиці 2.1.

У 2016 році спостерігалось скорочення прямої державної фінансової допомоги підприємствам АПК на 9%, при цьому негативна динаміка спостерігалася за всіма напрямками в приблизно однакових обсягах. Це спричинило деякі зміни в структурі: частка фінансової підтримки заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів зросла на 4,7%.

Таблиця 2.1

**Динаміка структури прямої державної фінансової підтримки підприємств
АПК в 2015-2019 рр.**

Напрямок фінансування	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення, %			
						2016- 2015	2017- 2016	2018- 2017	2019- 2018
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів, %	81,5	86,2	5,9	6,3	10,0	4,7	-80,3	0,4	3,7
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств, %	0,0	0,0	0,0	4,8	9,3	0,0	0,0	4,8	4,5
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників, ягідників і нагляд за ними, %	0,0	0,0	6,0	9,4	8,8	0,0	6,0	3,3	-0,5
Надання кредитів фермерським господарствам, %	7,2	4,6	1,3	1,0	5,0	-2,6	-3,3	-0,3	4,0
Фінансова підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу,	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	-0,1	0,0
Державна підтримка галузі тваринництва, %	11,4	9,2	3,3	56,8	52,5	-2,1	-5,9	53,4	-4,3
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників, %	0,0	0,0	83,3	21,7	14,3	0,0	83,3	-61,6	-7,4
Селекція у рибному господарстві та відтворення біоресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні, %	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1
Всього, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	x	x	x	x

Джерело: розраховано автором на основі [35-37]

У 2017 році фінансування вже здійснювалося за 6 державними цільовими програмами. 6% всієї прямої державної допомоги було надано у вигляді компенсації за користування банківськими кредитами, обсяг якої становив 294839 тис. грн, що на 5,4% більше ніж в 2016 році.

Важливим напрямом вітчизняного сільського господарства було визначено хмелярство, садівництва та ягідництво, у зв'язку з чим було запроваджено відповідну державну програму. На її реалізацію було спрямовано 298598,3 тис. грн, що становило 6% всієї фінансової допомоги.

Збільшилося фінансування програми з надання кредитів фермерським господарствам на 49789,6 тис. грн, тобто на 336,2%. Проте її частка скоротилася до 1,3%.

Водночас, найбільший обсяг коштів було спрямовано на фінансову підтримку сільгосптоваровиробників - 4134056 тис. грн., частка якої становила 83,3%. Поява даної програми була спричинена скасуванням спеціального режиму ПДВ, і отримати її могли лише ті виробники, в яких за попередній рік 75% і більше продукції підпадає під цю державну програму [39]. Негативний вплив мали недоліки в процесі організації отримання фінансової допомоги, адже реалізовувати програму почали тільки в 2 кварталі 2017 року, а також втрата можливості отримання фінансової допомоги виробниками, які поєднують виробництво рослинницької та тваринницької продукції. Важливо відзначити той факт, що отримати її змогли лише 1706 суб'єктів господарської діяльності, при цьому середній обсяг фінансової підтримки на 1 аграрія становила 2,3 млн. грн. Для порівняння, в ЄС найбільший обсяг фінансової допомоги, який зміг отримати один товаровиробник становив 1,5 млн. євро, що становить близько 50 млн. грн., але в середньому на 1 виробника припадало 6104 євро. Також варто відзначити непрозорість механізму розподілу коштів, адже згідно даних Державної податкової служби України, 48% коштів із зазначеної програми отримали тільки 2 виробника: близько 1,4 млрд. грн – ПАТ «Миронівський хлібопродукт» та 0,6 млрд. грн. – ГК «Укрлендфармінг» [40].

На державну підтримку галузі тваринництва було спрямовано на 453% більше коштів, ніж в 2016 році, а окрім цього, 3818,4 тис. грн було виділено для надання позики лізингодавцю для закупівлі вітчизняної сільськогосподарської техніки та обладнання.

У 2018 році спостерігалось скорочення прямої державної фінансової підтримки АПК на 752200,1 тис. грн, або 15,2%. Основними факторами впливу виявилися, головним чином, набрання чинності умови, яка обмежувала отримання сільськогосподарськими товаровиробниками фінансової підтримки в обсязі 150 млн. грн, враховуючи пов'язаних осіб, а також прийняття Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» 14.11.2019 року. Закон передбачав, що щорічний обсяг коштів Державного бюджету України у 2017-2021 роках, які спрямовуються на державну фінансову підтримку с/г

товаровиробників тепер становитиме не «не менше», як у попередній редакції, а не більше 1% виготовлення аграрної продукції [41].

Зниження фінансування сільгосптоваровиробників на 77,9% було компенсовано збільшенням фінансування галузі тваринництва, темпи приросту якого становили 1341,1% порівняно з 2017 роком. Крім цього, важливо зазначити, що близько 41% всього обсягу компенсації (978229,3 тис. грн) отримали лише 4 виробника галузі тваринництва: ТОВ «Вінницька птахофабрика», ПрАТ «Зернопродукт МХП», Державне підприємство «Перемога Нова». Всі ці суб'єкти власність ПрАТ «Миронівський хлібопродукт». [42]. Це ще раз підтверджує факт недосконалості та непрозорості механізму розподілу бюджетних коштів, адже значну частину державної фінансової підтримки АПК отримують великі сільськогосподарські корпорації, які її насправді не потребують. Водночас, згідно даних Рахункової палати України, незважаючи на значну державну підтримку галузі тваринництва, обсяги виробництва скоротилися на 3,9% у порівнянні з 2014 роком, при цьому ціни в середньому зросли вдвічі. Окрім цього продовжує скорочуватися поголів'я тварин, зокрема: свиней – на 18%, великої рогатої худоби – на 14,2%, кіз та овець – на 7,5%.

Наступний питанням, яке виникає під час аналізу ефективності реалізації державної програми підтримки галузі тваринництва, є те як зміниться обсяг випуску продукції для внутрішнього споживання, і чи збільшиться рівень споживчого попиту у зв'язку з можливим зниженням цін. З рисунку 2.4 очевидно, що державна підтримка галузі тваринництва стимулює збільшення експорту виготовленої продукції, адже його частка в загальному обсязі тваринницької продукції зросла з 30,8% у 2015 році до 44,7% у 2019 році. Окрім того, темп приросту експорту за 2015-2019 рр. становить 55%, тоді як внутрішнє споживання продуктів тваринного походження скоротилося на 14,7% (табл. Б1) [Додаток Б]. Тому важливо вже на цьому етапі врахувати досвід зарубіжних країн, зокрема Нової Зеландії 30 років тому, коли держава

фінансувала фермерів на 40%, які експортували 82% виготовленої продукції [49].

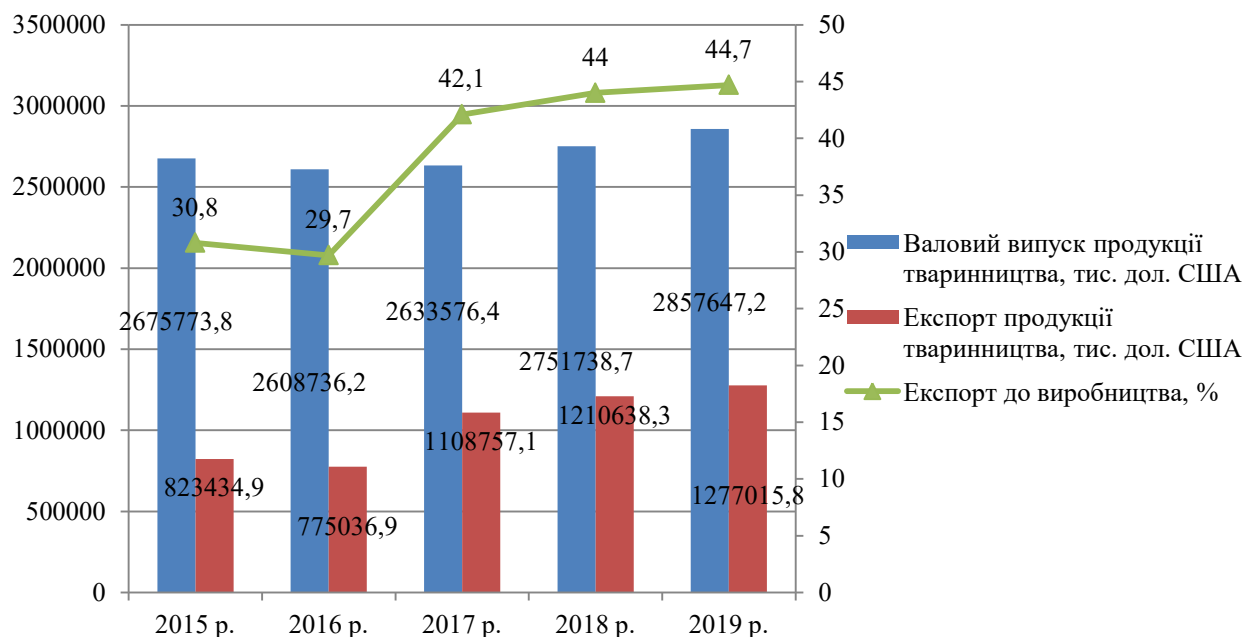

Рис. 2.4. Обсяг виробництва продукції галузі тваринництва та рівень експорту до виробництва у 2015-2019 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [38, 47, 48]

На 32 % зросло фінансування програми підтримки розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників, ягідників і нагляд за ними, що дозволило закласти 3907,3 га насаджень, а також збудувати холодильники з регульованим газовим середовищем ємністю 14 тис. тон. І хоча загальні площі садових насаджень за 2014-2018 рр. скоротилися на 13,7 тис. га, а виноградників – на 5,2 тис. га, обсяги виробництва плодово-ягідних культур зросли на 28,6%, а винограду – на 7,3% [42, с. 54-55]. Водночас, незважаючи на позитивну динаміку, було виявлено факти неналежного контролю за законністю та ефективністю використання бюджетних коштів на місцевому рівні. Зокрема, 27,9 млн. грн було витрачено як компенсацію майнового внеску до статутного капіталу підприємства, а не на компенсацію витрат на придбання садивного матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю, як було зазначено [42]. Необхідність ефективного управління бюджетними коштами також посилює факт перевищення попиту на продукцію даної галузі, зокрема

фруктів, над фактичним обсягом виробництва вітчизняними підприємствами на 40%, а також те, що 50% кісточної продукції та винограду іноземного походження. Все це свідчить про перспективність галузі для вітчизняних виробників, яка в умовах погіршення економічної ситуації, мінливості природних умов, посиленням конкуренції з боку імпортованих товарів, волатильності цін потребує постійної державної підтримки у повному обсязі [43].

На 75% скоротилася фінансова підтримка на умовах фінансового лізингу, хоча фактично у 2018 році затверджено було 3818,4 тис. грн. Недовиконання програми сталося через відсутність укладених договорів на поставку техніки із виробниками та договорів фінансового лізингу із аграріями. Тобто у зв'язку з недосконалістю механізму надання фінансової підтримки, паспорт бюджетної програми був затверджений 07.12.2018 р., кошти отримані тільки 28.12.2018 р., що не дало можливості забезпечити сільськогосподарських виробників технікою та обладнанням у запланованому обсязі.

Досить активно держава підтримує фермерські господарства, що відображається в прийнятті Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 рр. [44]. Окрім цього у 2018 році за програмою КПКВК ДБ «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» було виділено 2032363,5 тис. грн. Проте не всі бажаючі скористалися цією допомогою і не за всіма напрямками. Зокрема, компенсацію за надані дорадчі послуги не надали через те, що на початку року більшість дорадчих служб не здійснювали діяльність через закінчення терміну дії свідоцтва, та через відсутність бюджетного фінансування у 2018 році. Окрім того, реалізація програми розпочалася з травня, що зумовило низьку поінформованість серед потенційних отримувачів щодо напрямів фінансової підтримки та недовиконання програми на суму 2488,8 тис. грн.

У 2019 році держава продовжувала підтримувати фермерів у ще більшому обсязі (+105,1% фінансової підтримки порівняно з 2018 роком). Важливо відзначити такий важливий напрям даної бюджетної програми як часткова

компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, яка становила 40% всього обсягу програми у 2019 році. Таким чином уряд підтримує не лише фермерів, але вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки та обладнання.

Водночас як зазначають в Асоціації фермерів та приватних землевласників України, через секвестр бюджету виникло недофінансування програми, у зв'язку з чим уряд заборгував 563 млн. грн. компенсації за придбання техніки вітчизняного виробництва. Частково на це вплинула ліквідація Міністерства аграрної політики та продовольства України [76]. Таким чином недовіра до уряду з боку аграрних підприємств зростає.

Допомога фермерам надавалася і у вигляді кредитів, на які держава виділяє все більше коштів – на 771,3% більше у 2019 році порівняно з 2015 роком, що в абсолютному вираженні склало 223047,5 тис. грн. Координування виконує Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який і формує їхній перелік. При цьому найбільший обсяг поворотної фінансової допомоги у 2019 році було надано Кіровоградському (8,9%), Одеському (8,2%), Дніпропетровському (8,6%) та Вінницькому (7,4%) відділенням [45].

Очевидний той факт, що фермерські господарства знаходяться в пріоритеті, зважаючи на обсяги наданої допомоги, проте значна їх частина і досі працює в тіні. Ті ж, що здійснюють свою діяльність легально, щороку стикаються з труднощами практичної реалізації права на державний кредит, зокрема і через складний механізм отримання кредиту, визначений Постановою КМУ №1102 [46]. Окрім цього, прописані у постанові умови позбавляють фермерських господарств можливостей швидко реагувати на мінливість аграрного ринку, та і обсяг наданої державою підтримки не покриє отримані збитки у разі неефективної діяльності, а тягар податків тільки погіршить ситуацію. Також важливо відзначити, що Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 рр. завершується, а затверджених варіантів подальшого розвитку наразі не має. Тому внесення змін до діючого інструментарію підтримки фермерських

господарств без затвердженого плану розвитку, чітко окреслених цілей та пріоритетів можуть принести досить сумнівні результати.

Зниження фінансової підтримки сільгосптоваровиробників на 30%, галузі тваринництва на 1,5% та зростання державної підтримки садівництва, хмелярства та виноградарства лише на 0,5% зумовили слабкий темп приросту прямої фінансової підтримки аграрних підприємств - +6% порівняно з 2018 роком.

За останні п'ять років суттєво зросла фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів – з 290646,5 тис. грн у 2015 році до 449823,5 тис. грн у 2019 році. Водночас її частка в загальному обсязі прямої фінансової допомоги скоротилася з 81,5% до 10%. Ефект від запровадженої програми не надто помітний, що зумовлено низьким рівнем розвитку вітчизняного ринку кредитних ресурсів та недовірою до нього самих господарюючих суб'єктів. До того ж, важливою умовою ефективної реалізації програми передбачає формування чіткого алгоритму проведення конкурсу з механізмом визначення переможця та оприлюдненням результатів з детальним описом та поясненнями.

Окрім прямої форми бюджетного фінансування підтримки АПК також використовуються непрямі інструменти фінансової підтримки аграрних підприємств. Вони являють собою сукупність заходів держави з формування державних продовольчих резервів, підтримки системи оптових аграрних ринків, розвитку сільськогосподарського машинобудування, а також стимулювання аграрної науки, як окремої, пов'язаної з сільським господарством сфери діяльності. Частка непрямой державної фінансової підтримки АПК у загальній структурі бюджетного фінансування складає більше 60% та включала 20 державних програм у 2019 році (табл. А2) [Додаток А]. Найбільший обсяг фінансування у 2015 році було спрямовано на капітальне управління в сфері ветеринарної медицини та фітосанітарної служби – 31006,8 тис. грн (18,3%), а також на організацію та регулювання діяльності установ ветеринарної медицини та фітосанітарної служби – 449564,5 тис. грн (26,6%). У 2016-2019 рр. – керівництво та управління в сфері безпечності харчових

продуктів, організацію та регулювання діяльності установ в системі Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Окрім того, близько 18% у 2017-2019 рр. було витрачено за програмою КПКВК ДБ 1202010 «Керівництво та управління в сфері геодезії, картографії та кадастру» (табл. А3) [Додаток А]. Позитивним ефектом від застосування інструментів непрямої форми впливу є те, що з їх допомогою держава підтримує аграрний сектор економіки не спотворюючи торгівлі, адже обсяг такого фінансування не залежить від обсягу виробництва, цін на сільськогосподарську продукцію, і не є лобіюванням фінансування окремої аграрної продукції. Окрім того, як ми можемо бачити з рис. 2.1 та рис. 2.3, збільшення прямого бюджетного фінансування аграріїв не завжди позитивно впливає на обсяг сільськогосподарського виробництва.

Для того, щоб в повній мірі оцінити вплив та ефект від реалізації державної підтримки підприємств АПК необхідно порахувати за допомогою індексного методу комплексний показник, що надасть можливість оцінити державну підтримку сільського господарства за 2014-2018 рр. (рис. 2.5) [Додаток В].

Як ми можемо бачити з рисунку, впродовж 2014-2017 рр. результативність державної підтримки підприємств АПК підвищувалась, про що свідчить значення комплексного показника (більше 1). Проте тенденція радше мала негативну динаміку, в результаті чого у 2018 році ефективність державної підтримки знизилась порівняно з попередніми періодами.

На погіршення значення показника вплинули зменшення обсягу операційного прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції на 11999,3 млн. грн. або 12,8%, та відповідно рентабельності операційної діяльності на 20,3%. Окрім того, значно погіршилися деякі економічні показники діяльності, головним чином, основні засоби – на 109348,3 млн. грн (-32%).

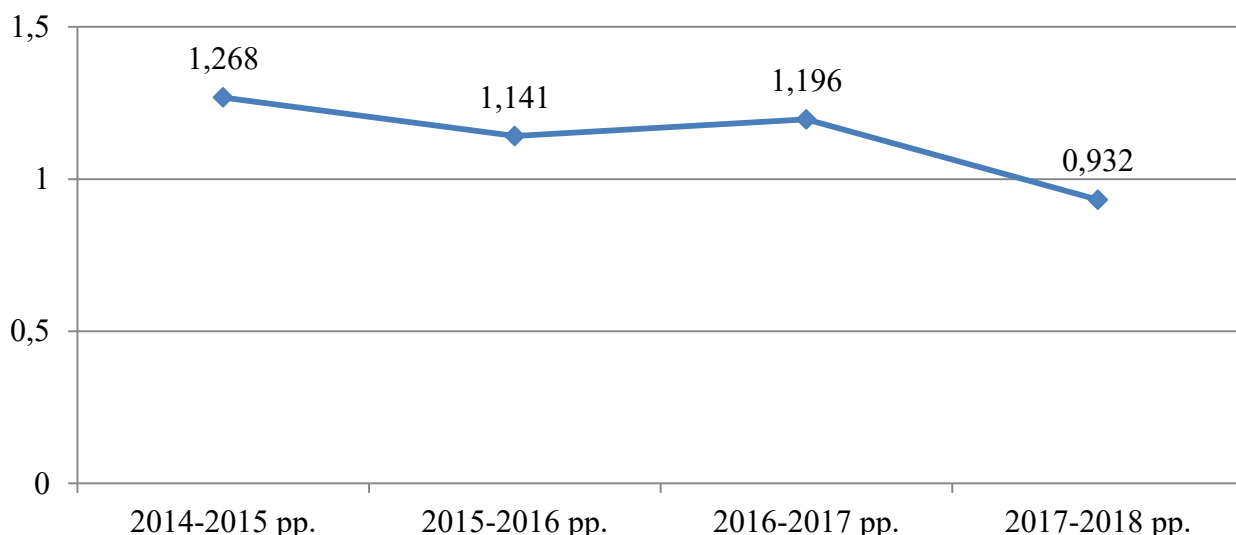

Рис. 2.5 Зміна комплексного показника оцінки державної фінансової підтримки підприємств АПК в 2014-2018 pp.

Джерело: розраховано автором на основі [50-64]

Суттєвий вплив на зниження показника ефективності державної підтримки було зменшення прямих іноземних інвестицій, яке відбулося у зв'язку з вивільненням з інвестиційного обороту раніше інвестованого капіталу.

Все це підкріплюється зменшенням прямого державного фінансування підтримки підприємств АПК на 752 млн. грн., тобто на 15,2 %.

Отже, в ході дослідження було виявлено, що ефективність державної фінансової підтримки галузі рослинництва в середньому у 4,8 рази вища, ніж галузі тваринництва, проте в обох галузях спостерігається її зниження впродовж майже всього досліджуваного періоду.

Також варто зазначити, що механізм розподілу коштів недосконалий, адже більшу частину коштів отримують великі сільськогосподарські корпорації.

Стосовно характеру впливу державної підтримки АПК, то можна стверджувати про переважання непрямої фінансової підтримки, що загалом можна оцінити позитивно, адже реалізація подібних заходів не спричиняє викривлень торгівлі всередині галузі, але несе позитивний вплив на всі її сфери діяльності.

2.2 Аналіз державної підтримки кредитування діяльності суб'єктів агропромислового комплексу

У всьому світі важливою частиною фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників є кредитні ресурси, адже діяльність в сфері сільського господарства характеризується значною матеріало- та фондомісткістю, у зв'язку з чим, багато аграріїв не мають достатньої кількості власних фінансових ресурсів.

Кредитні відносини між аграріями та банками являють собою систему економічних відносин, що виникають у зв'язку зі здійсненням банками кредитних операцій для фінансування потреб підприємств АПК, поєднують базові принципи надання кредиту, а також вимоги аграрної сфери до основних складових кредитного договору [65].

Важливо відзначити взаємовигідність співпраці банків та суб'єктів господарювання, оскільки завдяки збільшенню обсягу наданих кредитів, дохідність активних операцій фінансово-кредитної установи також зростає, а підприємства мають змогу за допомогою кредитних коштів розширити об'єми виробництва продукції, покращити стан технічних засобів та підвищити рівень конкурентоспроможності загалом. Окрім того, використання позикових коштів стимулює раціональне та ефективне використання фінансових ресурсів, сприяє економному використанню матеріальних ресурсів та прискорює рух оборотних коштів підприємства.

Потреба в кредитних коштах зумовлена певними особливостями функціонування сільськогосподарських товаровиробників. Зокрема, сезонністю виробництва, яка спричиняє часовий розрив між періодом вливання коштів та часом отримання прибутку від реалізації аграрної продукції. Саме тому мінімальний період залучення кредитних коштів не може бути меншим 1-1,5 років. Окрім того, сільське господарство характеризується наявністю вимог щодо забезпечення безперервності виробництва – від закупки сировини до збору та обробки врожаю з чітким дотриманням термінів. Це вимагає вчасного

вливання коштів на постійній основі. Важливо зазначити, що ефективність сільськогосподарської діяльності, та відповідно якість продукції, залежить від якості використовуваної техніки та обладнання. Тому своєчасне його оновлення підтримуватиме конкурентоспроможність на належному рівні, а для цього потрібні значні капіталовкладення. Іншою особливістю аграрної сфери є наявність диспаритету цін на промислові товари та цін реалізації сільськогосподарської продукції. До того ж діяльність в аграрній сфері характеризується високою ризиковістю, що, перш за все, впливає з мінливості погодно-кліматичних умов та непередбачуваності обсягу отриманого врожаю.

Сільськогосподарські товаровиробники отримують кредити від комерційних та державних банків, діючих на підставі Закону України «Про банки і банківську діяльність» [66]. На жаль, стан банківської системи та висока кількість бар'єрів стосовно банківського кредитування аграрних підприємств гальмує процес залучення позикових коштів в сільське господарство країни. Тому уряд активно реалізує цільові програми щодо залучення кредитів аграрними підприємствами, створює умови для розвитку інфраструктури банківського кредитування АПК. У зв'язку з цим кредитування аграрної сфери можна охарактеризувати як багатосуб'єктну систему, головним чином, через участь в цьому процесі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, ПАТ «Аграрний фонд», Державної продовольчо-зернової корпорації України, Державного фонду підтримки фермерських господарств, НБУ та інших державних структур, які сприяють ефективному залученню кредитних ресурсів в аграрний сектор економіки країни.

Як видно з рисунку 2.6, обсяг залучених кредитів впродовж 2014-2019 рр. зріс на 11,3%.

Порушення тенденції в 2015 році, коли обсяг кредитів знизився на 12,5% було спричинене підвищенням розміру середньооблікової ставки НБУ на 14,6%. Це в свою чергу, спричинило зростання вартості залучених кредитів, сплатити яку, багато позичальників не мали змоги, зокрема і через нестабільну економічну ситуацію. Тому з поступовим зниженням облікової ставки

Національного банку України та середньозваженої ставки, обсяг залучених кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками щороку зростає.

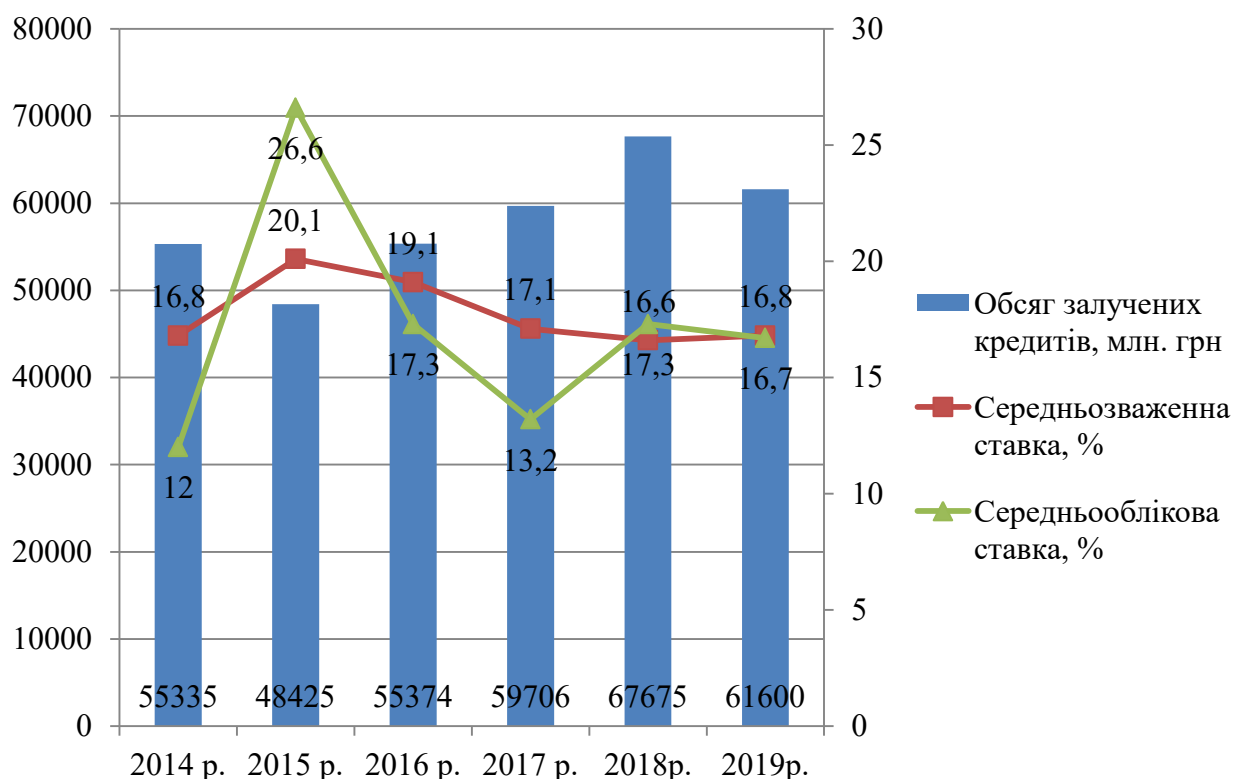

Рис. 2.6. Динаміка обсягу залучених кредитів сільськогосподарських підприємств України, середньозваженої ставки кредитування для них, та середньооблікової ставки НБУ за 2014-2019 рр., млн. грн., %

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [64, 67]

Стосовно структури залучених кредитів, то згідно таблиці 2.2, впродовж всього досліджуваного періоду найбільшу частку склали середньострокові банківські кредити в національній валюті, які до того ж мали тенденцію до зростання – з 28,3% у 2014 році до 40,7% у 2019 році. Це свідчить про підвищення довіри аграрних підприємств до національної валюти. Така ситуація також спричинена стабілізацією гривні відносно інших валют, та політикою НБУ.

Обсяг залучених кредитів в іноземній валюті має тенденцію до зниження, при цьому виробники надають перевагу короткостроковим кредитам до 1 року,

адже зважаючи на нестабільну економічну ситуацію, залучення позикових коштів в іноземній валюті має високий ступінь ризиковості для аграрної сфери.

Таблиця 2.2

Динаміка та структура залучених кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками України в 2014-2019 рр.

Показники	Обсяги залучених кредитів, млн. грн.						Абсолютне відхилення, млн. грн.				
	Структура, %						Темп приросту залучених кредитів, %				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
До 1 року	24953	22059	24486	18008	24570	26689	-2894	2427	-6478	6562	2119
	45,1	45,6	44,2	30,2	36,3	43,3	-11,6	11,0	-26,5	36,4	8,6
1-5 років	25262	20357	19781	22972	30242	31247	-4905	-576	3191	7270	1005
	45,7	42,0	35,7	38,5	44,7	50,7	-19,4	-2,8	16,1	31,6	3,3
Більше 5 років	5120	6008	11107	18726	12863	3664	888	5099	7619	-5863	-9199
	9,3	12,4	35,7	31,4	19,0	5,9	17,3	84,9	68,6	-31,3	-71,5
У національній валюті	35423	28614	34148	45995	49946	43859	-6809	5534	11847	3951	-6087
	64,0	59,1	61,7	77,0	73,8	71,2	-19,2	19,3	34,7	8,6	-12,2
До 1 року	15560	10399	13230	12087	15711	16486	-5161	2831	-1143	3624	775
	28,1	21,5	23,9	20,0	23,2	26,8	-33,2	27,2	-8,6	30,0	4,9
1-5 років	15651	13214	14759	17220	23327	25092	-2437	1545	2461	6107	1765
	28,3	27,3	26,7	28,8	34,5	40,7	-15,6	11,7	16,7	35,5	7,6
Більше 5 років	4213	5001	10158	16687	10909	2282	788	5157	6529	-5778	-8627
	7,6	10,3	18,3	27,9	16,1	3,7	18,7	103,1	64,3	-34,6	-79,1
В іноземній валюті	19910	19811	17226	13711	17729	17741	-99	-2585	-3515	4018	12
	36,0	40,9	31,1	23,0	26,2	28,8	-0,5	-13,0	-20,4	29,3	0,1
До 1 року	9393	11660	11256	5921	8859	10204	2267	-404	-5335	2938	1345
	17,0	24,1	20,3	9,9	13,1	16,6	24,1	-3,5	-47,4	49,6	15,2
1-5 років	9611	7144	5022	5751	6916	6155	-2467	-2122	729	1165	-761
	17,4	14,8	9,1	9,6	10,2	10,0	-25,7	-29,7	14,5	20,3	-11,0
Більше 5 років	907	1007	949	2039	1954	1382	100	-58	1090	-85	-572
	1,6	2,1	1,7	3,4	2,9	2,2	11,0	-5,8	114,9	-4,2	-29,3
Всього	55335	48425	55374	59706	67675	61600	-6910	6949	4332	7969	-6075
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-12,5	14,4	7,8	13,3	-9,0
Більше 5 років	5120	6008	11107	18726	12863	3664	888	5099	7619	-5863	-9199
	9,3	12,4	35,7	31,4	19,0	5,9	17,3	84,9	68,6	-31,3	-71,5
У національній валюті	35423	28614	34148	45995	49946	43859	-6809	5534	11847	3951	-6087
	64,0	59,1	61,7	77,0	73,8	71,2	-19,2	19,3	34,7	8,6	-12,2
До 1 року	15560	10399	13230	12087	15711	16486	-5161	2831	-1143	3624	775
	28,1	21,5	23,9	20,0	23,2	26,8	-33,2	27,2	-8,6	30,0	4,9
1-5 років	15651	13214	14759	17220	23327	25092	-2437	1545	2461	6107	1765
	28,3	27,3	26,7	28,8	34,5	40,7	-15,6	11,7	16,7	35,5	7,6
Більше 5 років	4213	5001	10158	16687	1090	2282	788	5157	6529	-5778	-8627
	7,6	10,3	18,3	27,9	16,1	3,7	18,7	103,1	64,3	-34,6	-79,1
В іноземній валюті	19910	19811	17226	13711	17729	17741	-99	-2585	-3515	4018	12
	36,0	40,9	31,1	23,0	26,2	28,8	-0,5	-13,0	-20,4	29,3	0,1

Джерело: розраховано автором на основі даних НБУ [64]

Загалом обсяг довгострокового кредитування знизився з 35,7% у 2016 році до 5,9% у 2019 році, що є найменшим показником за весь досліджуваний період. Частка ж короткострокових та середньострокових кредитів навпаки зростає. Це свідчить про те, що кредитні ресурси спрямовують переважно на покриття сезонних виробничих витрат, таких як закупівля кормів, мінеральних добрив, пального, сільськогосподарських тварин, або основних виробничих засобів тої вартості, яке підприємство здатне виплатити. Іншою причиною є відмова банків у довгостроковому кредитуванні, що пов'язано з низьким рівнем платоспроможності сільськогосподарських виробників.

Державна підтримка кредитування сільськогосподарських підприємств здійснюється не тільки шляхом прямого впливу на банківську систему України, зокрема через облікову ставку НБУ, але й за допомогою державних цільових програм, які включають надання кредитних коштів та часткову компенсацію відсотків за їх користування.

Впродовж всього досліджуваного періоду, динаміка обсягу залучених пільгових кредитів була неоднозначною (рис. 2.7). За 2015-2016 рр. їх обсяг збільшився на 59,3%, у зв'язку з чим частка пільгових кредитів в загальному обсязі залучених кредитів зросла з 16,3% до 22,7%. Це відбулося у зв'язку з різким зниження облікової ставки НБУ з 26,6% до 17,3%, що спричинило зниження вартості позикових коштів, та відповідно, збільшення кількості бажаючих залучити дешеві кредити.

У 2017 році обсяг залучених пільгових кредитів знизився на 2,4%, а разом зі зростанням загального обсягу залучених кредитів на 7,8%, частка пільгових кредитів зменшилася з 22,7% до 20,5%.

Зниження обсягу пільгових кредитів у 2018 році на 23,2% не вплинуло на позитивну динаміку залучення кредитів у сільське господарство, яке за 2017-2018 рр. зросло на 13,3%. Водночас, хоча у 2019 році пільгові кредити зросли з 9416,5 млн. грн до 13002,5 млн. грн (+38,1%), загальний обсяг залучених кредитів скоротився на 9%.

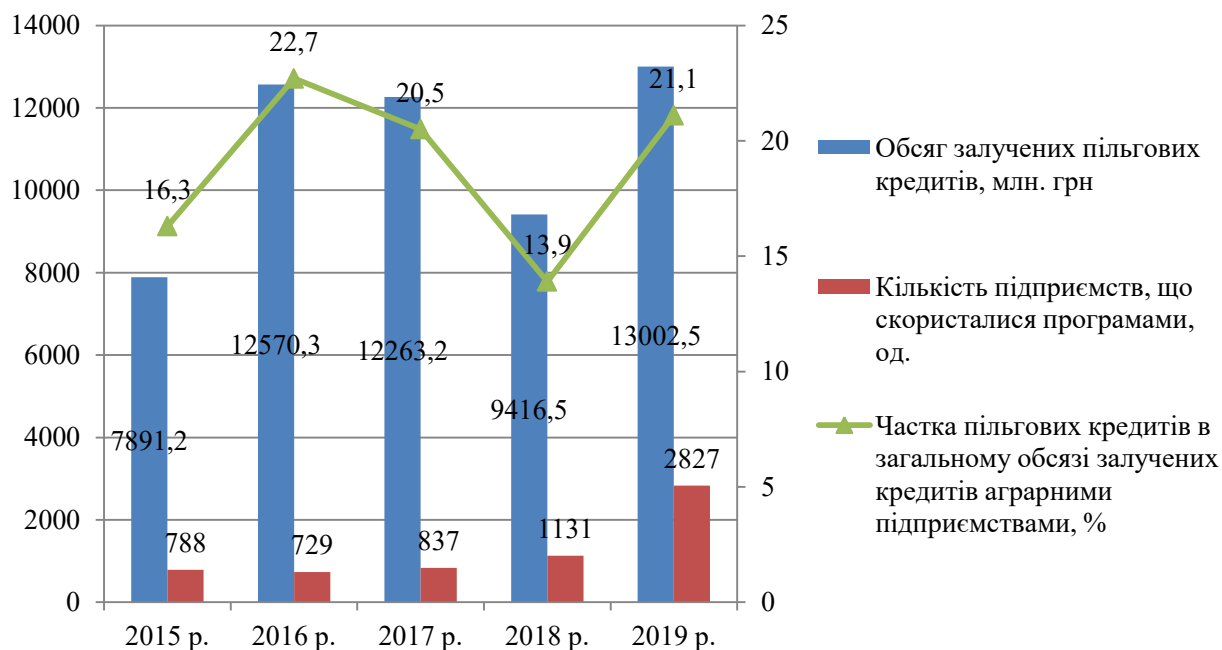

Рис. 2.7. Зміна обсягів пільгових кредитів, якими скористалися сільськогосподарські підприємства в Україні в 2015-2019 рр., млн. грн., од., %

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [35, 37, 64]

Загалом з 2015 по 2019 рр. кількість підприємств, які мали змогу скористатися пільговими кредитами зросла з 788 од. до 2827 од., або на 258,8%, тобто все більше суб'єктів господарювання залучають в свою діяльність кредитні фінансові ресурси.

Надання пільгових кредитів держава здійснює через реалізацію чотирьох цільових програм, в дві з яких включили напрям здешевлення кредитів у 2018 році.

Однією з них є фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів на покриття витрат поточного та капітального характеру. Розмір компенсації становить 1,5 облікової ставки НБУ, але не більше передбаченого договором розміру відсотків, зменшеного на 5 в. п. [69]. До 13 травня 2020 року підтримку за цією програмою могли отримати лише суб'єкти господарювання галузі тваринництва. Проте незважаючи на внесені зміни, і надалі програма спрямована на підтримку, головним чином, виробників тваринницької продукції, оскільки обмеження щодо суми компенсації для суб'єктів господарювання, що провадять діяльність в цій галузі, становить 15 млн. грн., в

той час як для інших галузей – 5 млн. грн. та обмеження щодо виручки від реалізації за останній рік – до 20 млн. грн. [70].

Впродовж 2015-2018 рр. на реалізацію програми було спрямовано в середньому 283 млн. грн, а в 2019 році розмір допомоги зріс до 449,8 млн. грн, тобто на 69,2%, що дозволило залучити сільськогосподарським підприємствам 11787,3 млн. грн. пільгових кредитів (Додаток Г). Найменший обсяг фінансової підтримки за цією програмою було спрямовано у 2018 році. Окрім того, у зв'язку з недоліками в організації роботи деяких конкурсних комісій, на кінець періоду залишок невикористаних коштів становив 87,1 тис. грн. Проте фактичний обсяг залучених пільгових кредитів перевищив плановий показник на 288,3 млн. грн., таким чином обсяг компенсації для підприємств з бюджету становила 81 млн. грн. Водночас, розширення доступу сільськогосподарським підприємствам до державної підтримки дозволило збільшити кількість суб'єктів господарювання, що змогли скористатися пільговими кредитами.

Сприяння кредитуванню фермерських господарств здійснюється як через надання державних кредитів так і за допомогою здешевлення їх вартості.

Надання кредитів фермерським господарствам здійснюється на конкурсній основі, не перевищує 500 тис. грн. на одне фермерське господарство та надається на строк до 5 років через Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Ці кошти господарство може спрямувати на купівлю обладнання та техніки, сільськогосподарських тварин, виробництво і переробку аграрної продукції, будівництво та ремонт сільськогосподарських приміщень, зрошення землі тощо [71].

З 2015 по 2019 рр. обсяг наданих пільгових кредитів зріс на 771,1% до 223 млн. грн., це дозволило залучити одному сільськогосподарському підприємству у середньому 344,1 тис. грн. кредиту, що на 272,2% більше, аніж в 2015 році.

Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств з 2018 року почала включати такий напрям допомоги як здешевлення кредитів. Розмір компенсації становить 1,5 облікової ставки НБУ, але не вище передбаченого договором розміру відсотків, що зменшений на 1 в. п. [72]. За цим напрямком

було виділено 8,5 млн. грн. Це дозволило 254 фермерським господарствам залучити 141,8 млн. грн. пільгових кредитів. В 2019 році на здешевлення кредитів було спрямовано 87 млн. грн з державного бюджету, що на 923,5% більше ніж за минулий період. Таким чином 1242 фермерських господарств в середньому отримало 70 тис. грн. компенсації, що на 110,0% перевищує показник 2018 року. Завдяки програмі фінансової підтримки фермерських господарств, зокрема напряду здешевлення кредитів, позичальник може використати до 500 тис. грн кредиту впродовж одного року на покриття поточних витрат, та/або 900 тис. грн. на придбання основних виробничих фондів, будівництво та ремонт сільськогосподарських приміщень впродовж трьох років.

Ще одним напрямом підтримки галузі тваринництва є часткова компенсація вартості кредиту в національній валюті, які позичальники спрямовують на здійснення витрат у галузях козівництва, вівчарства, кролівництва, бджільництва тощо. Обсяг кредиту не може перевищувати 100 млн. грн., а розмір компенсації становить 1,5 облікової ставки НБУ, але не більше передбаченого кредитним договором розміру відсотків, зменшеного на 3 в. п. [73]. У 2018 році за цим напрямом було виділено 3,7 млн. грн., у зв'язку з чим суб'єкти господарювання змогли залучити 63,6 млн. грн. пільгових кредитів. У 2019 році розмір компенсації зріс на 62,2%, проте обсяг залучених пільгових кредитів зменшився з 63,6 млн. грн. до 18,8 млн. грн, тобто на 70,4%.

Таким чином, результати від здійснення державних цільових програм є, проте виділених коштів мало щоб суттєво вплинути на обсяг кредитування сільського господарства, окрім того варто звернути увагу на сам кредитний процес, який багато виробників не здатні пройти самостійно через недостатню компетентність, неврахування особливостей сільськогосподарської діяльності, низьку фінансову грамотність фермерів та складні процедури отримання позикових коштів.

Водночас варто відзначити привабливість сільського господарства для банківського сектору економіки, оскільки частка прибуткових підприємств в

даній галузі стабільно знаходиться на рівні 87%, що є чи не найбільшим показником серед інших галузей економіки. Складність банківського кредитування полягає в необхідності дотримання вимог щодо гарантійного забезпечення. Адже багато підприємств не мають майна, підходящого як об'єкт застави, а земельні ділянки не можуть бути використанні подібним чином, оскільки у 85-90% випадків орендуються. Проте посилення конкуренції між фінансово-кредитними установами змушує їх співпрацювати з малими та середніми сільгосптоваровиробниками, оскільки великі агрохолдинги здебільшого здатні до самофінансування. Таким чином, обов'язкові мінімальні вимоги щодо розміру земельного банку в 500 га, зменшились до 300 га та навіть 100 га [68].

Ще однією проблемою, яка стоїть на шляху кредитування дрібних аграрних виробників, є проблеми з фінансовою звітністю. Неправильне її ведення унеможливорює об'єктивне оцінювання фінансового стану позичальника кредитором. Окрім того, досить часто фермери продають виготовлену продукцію на ринках за готівкові кошти, не маючи офіційного підтвердження доходу. Існує ймовірність, що із запуском ринку землі та можливістю її використання як предмета застави, покращиться ситуація з кредитуванням дрібних сільськогосподарських товаровиробників. Проте, це може навпаки сповільнити процес залучення кредитних ресурсів для інвестування модернізації основних виробничих засобів, оскільки всі сили та кошти будуть спрямовані на викуп земельних ділянок.

У 2020 році стартувала державна програма «Доступні кредити 5-7-9», відповідно до якої суб'єкти господарювання, в тому числі аграрії, можуть залучити банківські пільгові кредити за нульовою ставкою, тобто вартість кредиту повністю компенсуватиметься державними коштами. Напрями використання залучених кредитів можуть бути: купівля комерційної нерухомості, прав інтелектуальної власності на об'єкти, поновлення обігових коштів та інвестиційні цілі щодо боротьби з коронавірусною інфекцією. Окрім

того, було знято обмеження щодо одночасної участі сільськогосподарських виробників у кількох державних програмах [74].

Згідно звіту Кабінету Міністрів України, за 4 місяці роботи програми було видано 462 пільгові кредити на загальну суму 283,5 млн. грн. При цьому, 161,8 млн. грн. кредитів, а це близько 57%, було залучено саме аграрними підприємствами. В процесі реалізації програми було виявлено деякі недоліки – 1241 бажаючих отримати пільговий кредит отримали відмови від банків, зокрема, через низьку платоспроможність (22%), необґрунтовані бізнес-плани (26%), або ж незадовільну ділову репутацію (20%) [75]. Окрім того, учасники «Аграрного союзу» заявляють про бюрократичну тяганину та ускладнений процес отримання кредитів, які не дозволяють запрацювати механізму в повній мірі [75].

З 2015 року здійснюється кредитування на основі аграрних розписок. Їх суть полягає в залученні кредитних коштів під заставу майбутнього врожаю [77]. Реалізація проекту розпочалася в 2014 році з Полтавської області. Пізніше вже поширилася і на інші регіони країни. Проте активно застосовуватися борговий інструмент почав у 2017 році. Тоді річний обсяг аграрних розписок вже становив 5,4 млрд. грн., що у 14 разів більше показника попереднього року (рис. 2.8).

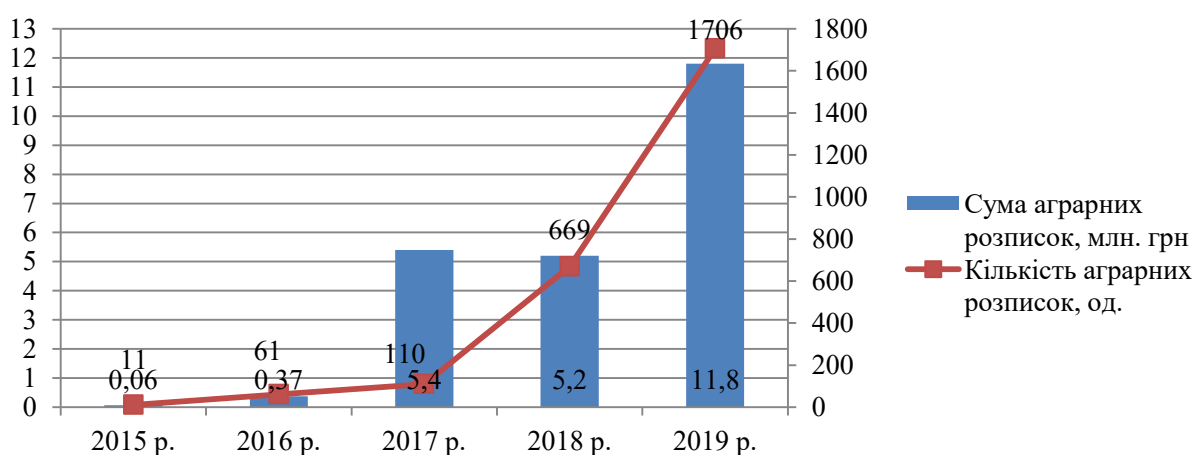

Рис. 2.8. Динаміка обсягу та кількості аграрних розписок в Україні в 2015-2019 рр., млн. грн., од.

Джерело: побудовано автором на основі даних [78-80]

У 2018 році кількість аграрних розписок становила вже 669 од., що на 559 од. більше ніж в 2017 році. При цьому участь в проекті взяли 53 кредитори, в той час як в 2017 році тільки 11 [79]. Серед них 51%, а це 2,6 млрд. грн., займають компанії, які здійснюють постачання матеріальних та технічних ресурсів, ще 20%, тобто понад 1 млрд. грн., були залучені від дистриб'юторів.

Активну участь в кредитуванні на основі аграрних розписок беруть банки. У 2018 році 33,6% аграрних розписок (225 шт.) було передано саме банківським установам на загальну суму 950 млн. грн. [79].

В 2019 році кількість виданих розписок становила 1706 од., що на 155% більше аніж в 2018 році. А обсяг виданих аграрних розписок збільшився на 127% та становив 11,8 млрд. грн.

В регіональному розрізі, станом на 30.07.2020, найбільша кількість аграрних розписок видана у Вінницькій області – 264 шт. Проте у вартісному вираженні найбільший обсяг боргового інструменту було видано в Дніпропетровській області, – 14%, на загальну суму 2346,2 млн. грн. А опісля – в Рівненській області на 1269,9 млн. грн., що відображено на рисунку 2.9.

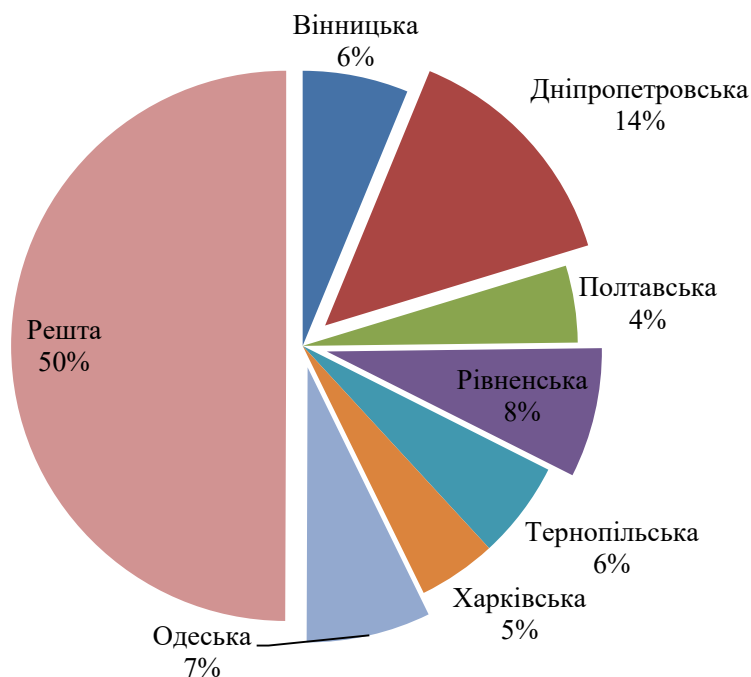

Рис. 2.9 Структура виданих аграрних розписок в Україні в регіональному розрізі станом на 30.07.2020, %

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [81]

Серед переваг аграрної розписки виділяють такі [82]:

- 1) надійний борговий інструмент для кредитора, оскільки наявна обов'язкова застава у вигляді майбутнього врожаю, а також доступ до кредитної історії потенційного позичальника у Реєстрі аграрних розписок;
- 2) гнучкість, оскільки зобов'язання може сплачуватися як грошовими коштами, так і безпосередньо товаром. При цьому виконання за розпискою здійснюється примусово впродовж 7 днів, в той час як за векселем процедура може тривати місяцями;
- 3) простіша процедура складання порівняно з банківським кредитом;
- 4) порівняно низька вартість кредитних коштів – від 0% до 4%, тоді як банківський кредит залучається за ставкою не менше як 15,7%;
- 5) можливість кредитора здійснювати моніторинг застави.

Водночас, після запуску ринку землі, умови використання аграрних розписок можуть змінитися, адже тепер банк зможе погасити боргове зобов'язання шляхом продажу земельної ділянки, вказаної в аграрній розписці.

Окрім того, внесення змін до обігу та функціонування аграрних розписок, які вказані в законопроекті №2805, зробить аграрну розписку цінним папером, які зможуть обертатися як на нерегульованому ринку, так і на фондовій біржі. Проте це дозволить іноземним банкам та нерезидентам купувати аграрні розписки, та відповідно, набувати право власності на земельну ділянку, що суперечить Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», згідно з яким іноземці не мають такого права [83, 84]. .

Отже, спостерігається тенденція до зміни фокусу банківської системи від великих аграрних підприємств до середніх та малих, що викликано як посиленням конкуренції між фінансово-кредитними установами, так і значною часткою прибуткових суб'єктів господарювання порівняно з іншими секторами економіки, що робить сільське господарство привабливим для банківського кредитного портфелю. Водночас, перешкодами на шляху до залучення кредитних коштів є неплатоспроможність позичальників, проблеми з

фінансовою звітністю, тіньова діяльність суб'єктів господарювання, низький рівень фінансової грамотності власників фермерських господарств, відсутність застави, які потребують вирішення.

2.3. Державна підтримка аграрного страхування

Галузь сільського господарства характеризується високою ризиковістю, що пов'язано, головним чином, з непередбачуваністю погодно-кліматичних умов, які напряду впливають на рентабельність аграрних підприємств. Саме тому важливою частиною системи фінансового забезпечення господарюючих суб'єктів є агрострахування.

Агрострахування являє собою вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування або чинним законодавством [85].

Страхові випадки в сільському господарстві можуть бути пов'язані з такими ризиками як зниження якості земельних ресурсів, що спричинені деградаційними процесами природного та техногенного характеру; коливання попиту та пропозиції на земельні ресурси, та відповідно, їх ціни, що зумовлює збитковість фінансово-господарської діяльності підприємств; нестабільність фінансової системи, що викликано становленням земельного ринку, з використанням землі під заставу в кредитних договорах та договорах іпотеки; мінливість природно-кліматичних умов, які напряду впливають на рентабельність сільськогосподарської діяльності; природна родючість земель відповідного регіону.

Тому необхідність існування агрострахування зумовлена такими перевагами його застосування [86]:

- 1) покриває збитки у разі повної чи часткової втрати врожаю;
- 2) отримані страхові виплати можна використати на оплату товарів та послуг постачальників;

3) мотивує сільськогосподарські підприємства впроваджувати інноваційні методи захисту аграрної продукції;

4) підвищує довіру кредиторів до підприємства, а також дозволяє повернути позичені кошти в разі втрати (пошкодження) врожаю.

Ринок агрострахування пропонує для аграріїв декілька видів страхових продуктів.

Одним з них є страхування від певної групи ризиків, перевагами якого є те, що збитки визначаються за окремим полем для стратегічно важливих сільськогосподарських культур. Окрім того, варто відзначити відносно низьку вартість цього виду страхування порівняно з іншими. Серед недоліків: ризики, що піддаються страхуванню, мають низьку ймовірність настання, а рівень страхового покриття слабкий. До того ж відсутні можливості державного субсидування.

Іншим варіантом є страхування від одного конкретного ризику, який також є відносно недорогим продуктом, а збитки визначаються за окремим полем. Водночас, цьому виду страхового продукту характерний низький рівень охоплення можливих ризиків та відсутня можливість отримання державних субсидій [87].

Популярності набуває в Україні індексне страхування, при якому страховим випадком виступають певні метеорологічні умови, які визначаються за допомогою метеостанцій. При цьому страхувальник може контролювати вартість страхового договору за допомогою ступеня покриття ризиків. Його головними недоліками є точкові ризики, які спричиняють втрату врожаю, а також повільна процедура виплат [88].

Комплексне страхування здійснюється впродовж всього циклу виробництва для всіх культур та вважається найдорожчим страховим продуктом. Це зумовлює складність актуарних розрахунків. Виплати здійснюють у разі зниження врожайності по всьому господарству. Водночас його застосування дозволяє врівноважити рентабельність страхувальника за певною сільськогосподарською культурою [87].

Загалом, вітчизняне страхування в сільському господарстві є найменш розвиненим, що викликано рядом причин. Перш за все, через недовіру аграріїв до страхових компаній, у зв'язку з чим тільки 3-5% підприємств страхують свої площі. Для порівняння, в Канаді – 80% [89]. По-друге, через високу вартість страхових послуг, яку багато середніх та дрібних сільгосптоваровиробників не можуть оплатити, або ж вважають це зайвими витратами. Все це підкріплюється незадовільним фінансовим станом та відсутністю належної державної підтримки агрострахування. У зв'язку з цим, послугами страхування користуються здебільшого агрохолдинги та великі фермерські господарства, дрібні ж товаровиробники користуються ними в обов'язковому порядку під час співпраці з Агарним фондом та ДПЗКУ, або ж коли страхування передбачено умовами кредитного договору.

Аграрне страхування є доволі дороговартісним продуктом і для самих страхових компаній. Адже специфіка сільськогосподарської діяльності вимагає наявності кваліфікованого персоналу та відповідного досвіду в цій сфері, що зумовлено необхідністю контролю за процесом виробництва, нагляду за правильністю застосування технологій, адекватної оцінки посівів та сільськогосподарських тварин. Високі витрати страховики компенсують підвищеними тарифами, які для більшості фермерів є непідйомними.

Загалом в Україні лише 64 з 210 компаній (30,5%), які здійснюють страхування non-life мали ліцензії на страхування сільськогосподарської продукції [91, 92]. Водночас фактично, агрострахуванням займаються лише 10 компаній, до яких спрямовується більше 75% всіх страхових платежів (рис. 2.10).

Найбільше страхових премій у 2018 році отримали страхові компанії Універсальна (84012,4 тис. грн), ПЗУ (33820,3 тис. грн) та Інго Україна (21739 тис. грн). Частка ж решти 51 страхової компанії, які пропонують програми агрострахування становила у 2018 році близько 25%.

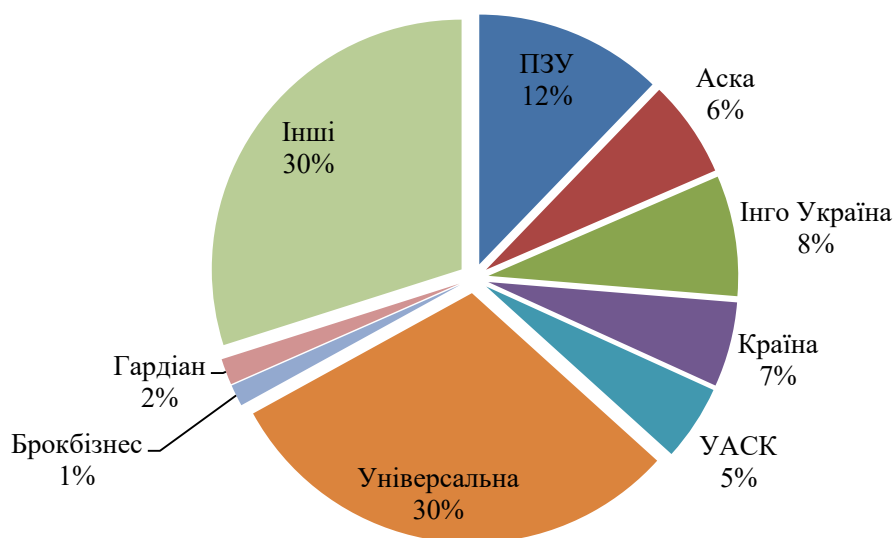

Рис. 2.10 Структура отриманих страхових премій з агрострахування в розрізі страхових компаній в 2018 році, %

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [90,91]

Причиною такої ситуації є те, що катастрофічні ризики, які притаманні аграрному сектору економіки, непостійність надходжень страхових премій, нестача кваліфікованих кадрів, завдають значних збитків страховим компаніям, у зв'язку з чим багато з них відмовляються працювати з аграріями. Окрім того, нерозвиненість аграрного страхування уповільнює формування історії страхування підприємств, що позбавляє можливості передавати частину ризиків на перестрахування.

Як видно з рисунку 2.10, частка валових надходжень страхових платежів від сільськогосподарських товаровиробників з 2016 року поступово знижується, що відбувається через зменшення обсягу страхових премій з аграрної сфери на фоні збільшення загальної суми страхових платежів. Це свідчить про уповільнений розвиток страхування сільськогосподарської продукції на страховому ринку України порівняно з іншими видами страхування.

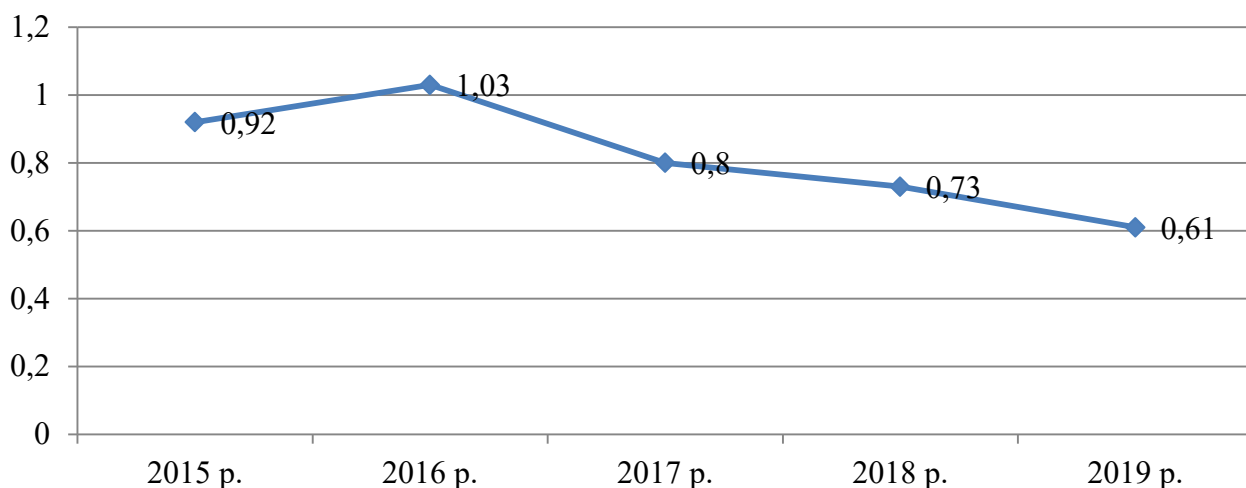

Рис. 2.10 Зміна частки валових надходжень страхових платежів за страхуванням сільськогосподарської продукції в загальній сумі страхових платежів страховиків України за 2015-2019 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних Нацкомфінпослуг [90]

Обсяг укладених договорів впродовж всього усвідомленого періоду розвитку агрострахування в Україні має здебільшого незадовільну тенденцію до їх зменшення (рис. 2.11).

У 2004 році уряд прийняв Закон України «Про державну підтримку сільського господарства», яким передбачалося надання аграріям з бюджету субсидій на часткову компенсацію страхової премії [96]. Надання державних страхових субсидій здійснювала державна спеціалізована установа Фонд аграрних страхових субсидій України. Прийняття закону та державна фінансова підтримка рику аграрного страхування сприяли активізації цього процесу серед сільськогосподарських товаровиробників. Виділення коштів з державного бюджету на 50%-ву компенсацію, страхових премій позитивно вплинуло на динаміку договорів страхування та площі застрахованих сільськогосподарських територій в 2005-2008 рр.

Спад на ринку агрострахування у 2009-2010 рр. був зумовлений впливом світової економічної кризи у зв'язку з чим субсидій з держбюджету вже не передбачалося.

Пожвавлення на страховому ринку у 2011-2013 рр. було спричинене, головним чином, реалізацією програми форвардних закупівель компанії «Хліб Інвестбуд», що вимагала здійснювати страхування [94].

Загалом, якщо динаміка кількості договорів коливається (+52% за 2016-2018 рр.), то площа застрахованих сільськогосподарських угідь залишається на приблизно однаковому рівні з 2011 по 2018 рр., що відображає лінія тренду.

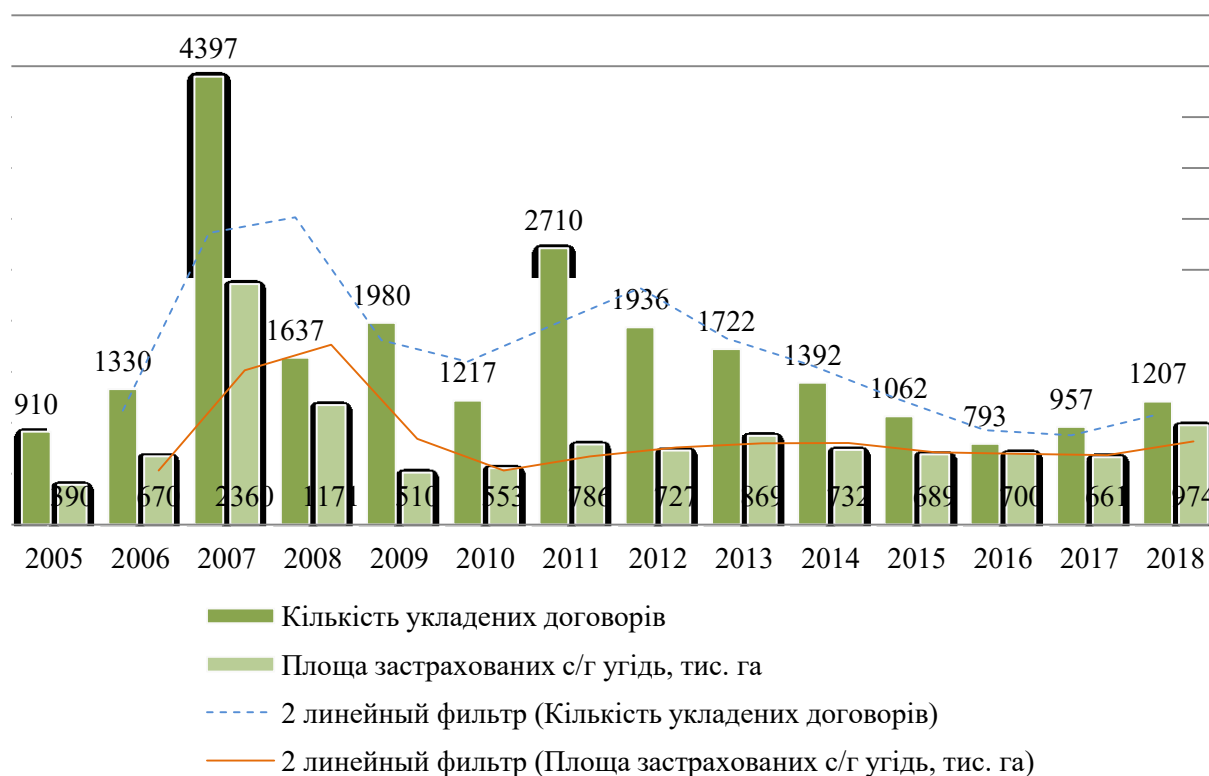

Рис. 2.11 Динаміка та тренд кількості договорів агрострахування в Україні в 2005-2018 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [91]

В свою чергу, важливо відзначити критично низьку частку застрахованих площ в загальному обсязі посівних площ сільськогосподарських підприємств впродовж всього досліджуваного періоду (рис. 2.12)

Найвищий рівень спостерігався в 2008 році, чому посприяло надання компенсацій з бюджету. З 2009 по 2017 рік показник знаходився приблизно на одному рівні – в районі 2-2,5%. І тільки в 2018 році спостерігалася позитивна тенденція до її зростання з 2,4% до 3,5% за рахунок озимих пшениці та ріпаку, соняшнику, а також частково за рахунок буряку та ярої пшениці [91]. При

цьому 86,2% застрахованих площ належить п'ятьом страховим компаніям, зокрема Інго Україна (20,9%), Універсальна (20,1%), ПЗУ (18,4%), Аска (14,4%), Брокбізнес (12,4%) [91].

Така низька частка застрахованих сільськогосподарських угідь свідчить про небажання використання страхового захисту сільгосптоваровиробниками, та, водночас, про високий потенціал розвитку вітчизняного агрострахування.

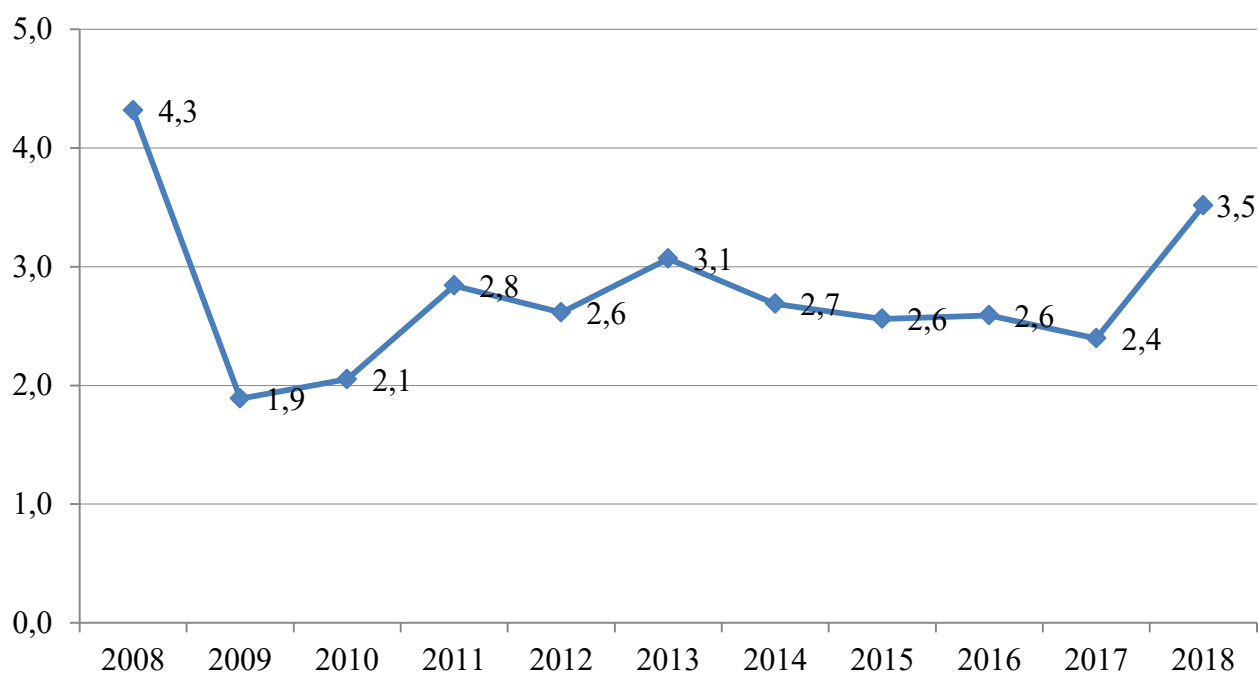

Рис. 2.12 Зміна частки застрахованих площ в загальному обсязі посівних площ сільськогосподарства України в 2008-2018 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [91, 93]

Динаміка і страхових сум і страхових премій впродовж всього досліджуваного періоду була досить неоднозначною. Зокрема зниження обсягу страхових премій у 2015 році зумовлена нестабільною економічною та політичною ситуацією всередині країни, різким підвищенням курсу долара, та зниженням середньої ставки премії з 2,4% до 2% (рис. 2.13).

Пожвавлення у 2016 році змінилося негативною динамікою страхових сум у 2017, та пізніше незначним зростанням у 2018 році. А збільшення обсягу страхових премій в гривневому еквіваленті не підтверджує динаміка страхових премій в доларах США, відповідно до якої на кінець 2018 року їх обсяг знизився на 0,3 млн. дол. США.

Своєю чергою, рівень виплат впродовж 2014-2018 рр. знизився. Зокрема, якщо в 2014-2015 рр. спостерігалось зростання на 5,3%, а 2016 рік характеризувався стрімким збільшенням рівня виплат до 44,2%, то в 2017 році наявне різке скорочення на 39,3%, та в 2018 році – ще на 0,7%.

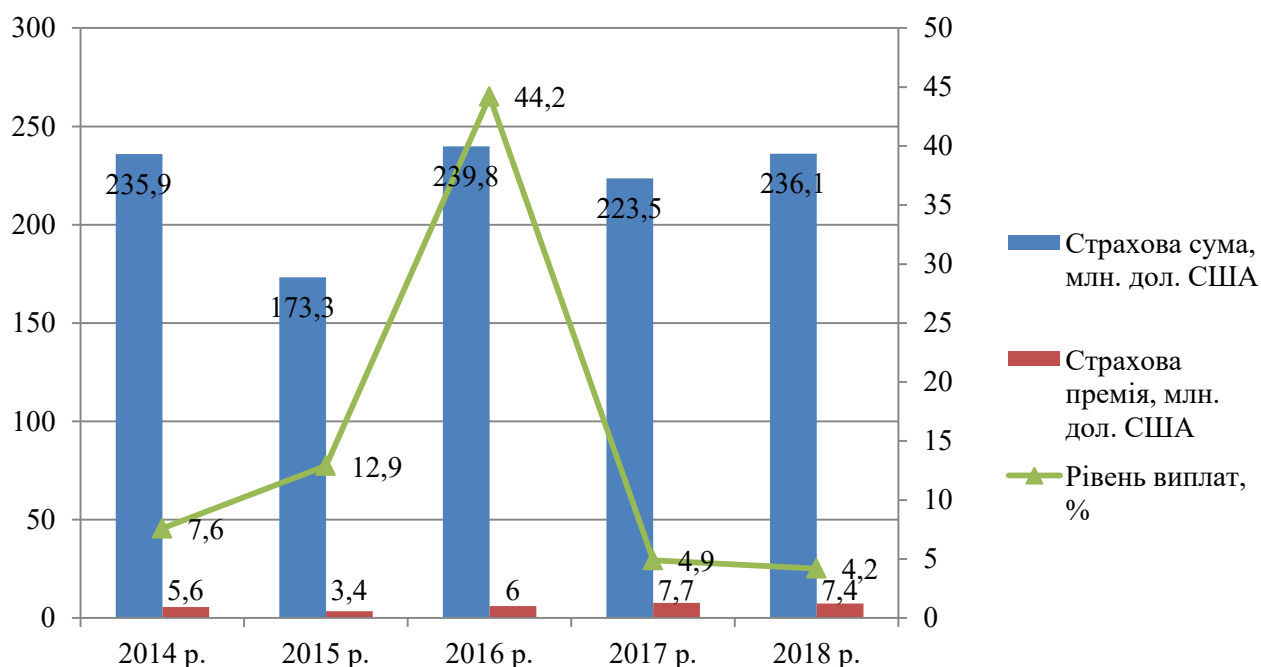

Рис. 2.13. Динаміка основних показників агрострахування в Україні в 2014-2019 рр., млн. дол. США, %

Джерело: побудовано автором на основі [91]

Для більш коректної оцінки ринку аграрного страхування України доцільно здійснити аналіз основних показників в розрахунку на 1 га застрахованої площі.

Згідно таблиці 2.3, за страховими сумами найкраща ситуація спостерігалася у 2016 році (342,57 дол. США/ 1 га).

Решта періодів характеризувалися негативною динамікою. У 2015 році причиною було скорочення обсягу застрахованих площ (-5,9%) на фоні ще більшого зменшення страхової суми (-26,5%). Підвищення активності в 2016 році змінилося зниженням показника на 1,3% у 2017 році, та 28,3% у 2018 році.

Страхові премії в розрахунку на 1 га коливалися впродовж 2014-2018 рр., проте в кінцевому результаті, на кінець 2018 року показник знаходився практично на тому ж рівні, що і в 2014 році.

Таблиця 2.3

Основні показники аграрного страхування України в розрахунку на 1 га
застрахованих сільськогосподарських угідь

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення			
						Темп приросту, %			
						2015- 2014	2016- 2015	2017- 2016	2018- 2017
Страхова сума, дол. США/ 1га	322,27	251,52	342,57	338,12	242,40	-70,75	91,05	-4,45	-95,72
Страхові премії, дол США/ 1 га	7,65	4,93	8,57	11,65	7,60	-22,0	36,2	-1,3	-28,3
Страхові виплати, дол. США/ 1 га	0,58	0,64	3,79	0,57	0,32	-2,72	3,64	3,08	-4,05
						-35,6	73,8	35,9	-34,8
						0,06	3,15	-3,22	-0,25
						10,3	492,2	-85,0	-43,9

Джерело: розраховано автором на основі [91]

В 2014-2016 рр. спостерігалось зростання обсягу страхових виплат в розрахунку на 1 га застрахованої площі з 0,58 дол. США до 3,79 дол. США, проте в 2017 та 2018 роках динаміка була негативною – 85% та 43,9% відповідно.

Тобто покращень як таких на ринку аграрного страхування не відбулося. А отже, варто впроваджувати більш дієві засоби активізації процесу страхування в сільському господарстві України, безпосередньо і з участю держави.

За період 2006-2008 рр. було виділено 133,1 млн. грн., завдяки чому обсяг застрахованої площі у 2007 році збільшився на 252% - з 670 тис. га до 2360 тис. га (рис. 2.14). Проте під впливом світової економічної кризи виділення коштів з держбюджету припинилося, відповідно активність на ринку агрострахування також сповільнилася.

01.07.2012 було прийнято редакцію закону, в якій вилучено статті, що передбачали виділення бюджетних коштів на субсидіювання, водночас, 09.02.2012 було прийнято Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [95].

Відповідно до нового закону, право на надання послуг аграрного страхування з державною підтримкою мають страхові компанії, які є членами Аграрного страхового пулу.

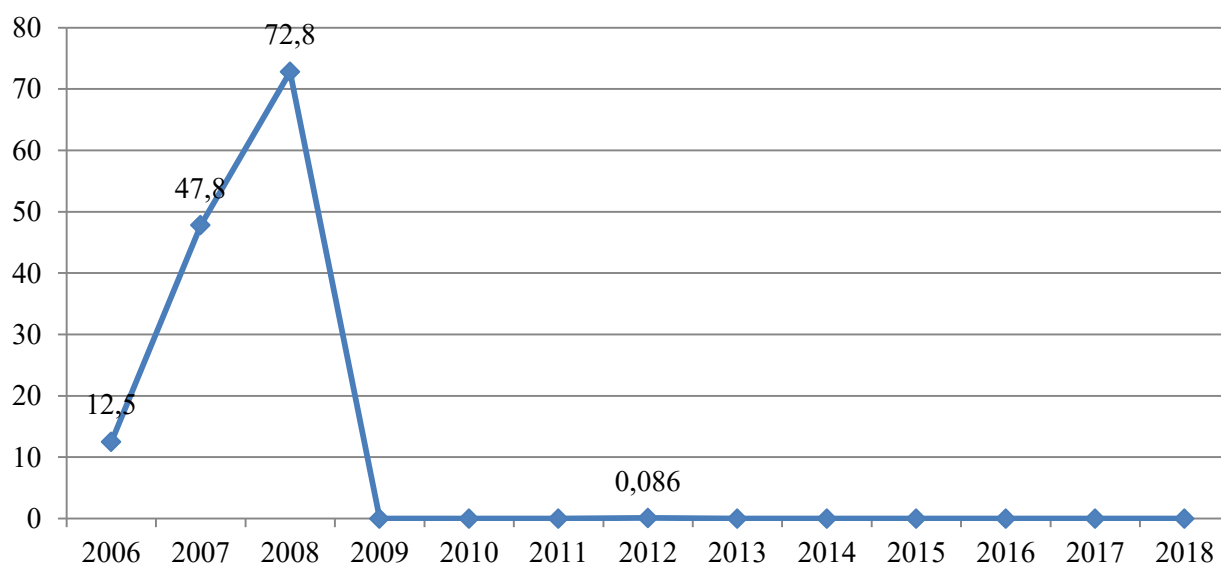

Рис. 2.14 Зміна субсидій з державного бюджету на часткове відшкодування вартості страхових платежів в 2006-2018 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано автором на основі [94]

Варто відзначити, що діяльність пулу не можна вважати ефективною перш за все через те, що до його складу входять тільки чотири компанії: Брокбізнес, Страхові гарантії, УАСК, Домінанта. Тобто жодна з цих компаній не є на даний час лідером у сфері аграрного страхування. Лідери ж ринку відмовляються від вступу до пулу, зокрема через недосконалий статут та політику об'єднання.

Відсутня чітко визначена та регламентована державна політика агрострахування та стратегія розвитку. Нині діючі закони не враховують реальні вимоги та потреби фермерів, через що взаємозв'язок фермер-страхова компанія-держава практично відсутній.

Недосконалість раніше діючої системи субсидування проявлялася і у зловживанні серед місцевих органів управління сільського господарства, зокрема через ручний режим керування. Під питанням умова про солідарну відповідальність учасників пулу при нерівномірному розподілі ризиків, що викликає сумніви стосовно чесності та відкритості процесу здійснення страхових відшкодувань.

Законом також передбачено можливість залучення пулом бюджетних позик у тому разі, якщо Аграрний страховий пул не буде в змозі покрити

катастрофічні збитки. Катастрофічними збитками, згідно постанови КМУ, є пошкодження (знищення) більше 30% продукції галузі рослинництва [97]. Проте, як відомо, планова збитковість сільського господарства в страхуванні складає від 60% до 70%, а отже практично завжди підходить під визначення катастрофічного збитку. Водночас не уточнено особливості керування розміщенням коштів та відповідальність страхової компанії, що покинула решту учасників пулу повертати позику державі.

Не передбачає державна підтримка аграрного страхування інформаційно-консультаційні послуги для сільськогосподарських товаровиробників як потенційних страхувальників. Низький рівень обізнаності аграрних підприємств стосовно переваг та умов продуктів аграрного страхування формує у потенційних страхувальників недовіру як до страхових компаній так і до держави. Відсутність комунікації з аграріями не дозволяє врахувати їх вимоги, формувати культуру страхування, виявити недоліки та вчасно їх виправляти.

Отже, в ході дослідження було встановлено, що стан розвитку аграрного страхування в Україні незадовільний. Головними причинами є відсутність культури страхування, недовіра до страховиків з боку аграріїв, відсутність державної підтримки, висока вартість страхових послуг. Страхові компанії також не спішають здійснювати аграрне страхування через його високу збитковість, значні витрати на управління та недостачу кваліфікованого персоналу.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ

3.1. Заходи вдосконалення бюджетних інструментів державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки

Впровадження урядом визначених інструментів державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу України впродовж всього досліджуваного періоду зробили вагомий внесок в розвиток аграрної галузі країни, що підтверджено зростанням обсягу виготовленої сільськогосподарської продукції, експортних операцій, збільшенням кредитування суб'єктів аграрного ринку,

В розділі другому нами було встановлено, що переважаючий характер впливу має непряма державна підтримка, проте за останні декілька років обсяги прямої фінансової допомоги і кількість реалізованих програм суттєво зросли. Водночас, виявлені недоліки існуючого механізму державної підтримки не дозволяють їй реалізуватися в повній мірі.

Одним з таких недоліків є уповільнений ефект впливу державної фінансової підтримки АПК на аграрні підприємства, адже зростання обсягу виробництва с/г продукції спостерігалось значно пізніше, ніж період здійснення бюджетного фінансування. Причинами подібного явища є недосконалість механізму отримання і розподілу бюджетних ресурсів, постійна зміна процедур, їх громіздкість, запізнення із затвердженням та внесенням змін, які викликають несвоєчасне отримання коштів суб'єктами господарювання, нераціональне та неефективне їх використання. На нашу думку, процес розподілу фінансової допомоги на наступний бюджетний рік варто розпочинати в поточному році для того, щоб з початком нового посівного календаря аграрії мали оборотні кошти для забезпечення себе сировиною, вчасної закупки матеріалів та обладнання.

Закінчується термін реалізації нині діючої Стратегії розвитку аграрного сектору України на період до 2020 року, а тому варто прийняти закон, в якому буде чітко прописані стратегія, пріоритети та порядок здійснення державної підтримки агропромислового комплексу країни щонайменше на 5 років, щоб аграрії могли прогнозувати перспективи своєї діяльності в довгостроковому періоді. Його виконання має бути покладено на Міністерство аграрної політики, як головного відомства з питань підтримки та розвитку сільського господарства України.

Переважання обсягу державної підтримки тваринництва над підтримкою рослинництва не було підтверджено її ефективністю. Однією з причин такої низької результативності є лобіювання інтересів великих агрохолдингів. Зокрема 41% компенсації отримали підприємства, що знаходяться у власності ПрАТ «Миронівський хлібопродукт».

Впродовж 2017-2019 рр. «Миронівський хлібопродукт» очолює рейтинг топ-10 агрокомпаній, які отримують найбільший обсяг державної фінансової підтримки. Серед них також «Укрлендфармінг», «АПК-Інвест», «Агро-Овен» та інші [98]. Виділення коштів з державного бюджету для «підтримки» агрохолдингів є незрозумілим та недоцільним, оскільки це компанії фінансово забезпечені. Це підтверджується, головним чином, їх інвестиційною привабливістю, прихильністю комерційних банків, що відкриває можливості для залучення позикових коштів, можливістю отримувати додану вартість завдяки замкнутому циклу виробництва, монополізацією інфраструктури ринку сільського господарства та доступом до іноземних аграрних ринків.

Позитивні сторони агрохолдингізації стосуються прибутковості самої компанії, в той час як негативні наслідки від їх діяльності впливають переважно на сільські території та населення, яке на них проживає. Адже, по перше, подальша капіталізація земель агрохолдингами може позбавити сільських жителів більшості активів земельного фонду країни. В свою чергу, розвиток моновиробництва з використанням вузькоспеціалізованої техніки спричиняє зростання безробіття. Використання пестицидів, виснаження земель

сільськогосподарського призначення призводить до зниження родючості ґрунтів та погіршення екології навколишнього середовища

Важливо відзначити, що більшість великих агрохолдингів зареєстровані за кордоном: Кіпр, Франція, Нідерланди, Люксембург тощо, а це відповідно, дозволяє виводити капітал в офшорні зони, уникаючи сплати податків. На нашу думку, варто обмежити доступ агрохолдингів до бюджетних коштів. Вивільнені кошти варто спрямувати на державну підтримку середніх та дрібних сільськогосподарських товаровиробників та фермерських господарств, розвиток науки, підготовку та підвищення кваліфікації кадрів, покращення інфраструктури сільських територій та аграрного ринку загалом.

Леонід Козаченко, президент Української аграрної конфедерації, пропонує змінити діючу організацію роботи агрохолдингів у вигляд промислового парку. На його думку, це оптимізує обігові кошти, а сплата ПДВ і податку на прибуток здійснюватиметься лише під час виходу та входу до парку. Утворення таких промислових територій варто доповнювати угодами між зацікавленими сторонами – підприємствами-членами парку та державними органами влади відповідної території.

На нашу думку, перетворення вже діючих агрохолдингів на індустріальні парки є недоцільним та створюватиме лазівки для вчинення корупційних дій на місцевому рівні. Зміна існуючої ситуації можлива лише зі здійсненням наступного комплексу заходів:

- повністю позбавити агрохолдинги прямої державної фінансової підтримки;

- перевести їх на загальні умови оподаткування. Згідно діючого законодавства, а саме ст. 291 Податкового кодексу України, сільськогосподарські товаровиробники, частка виготовленої аграрної продукції якими становить не менше 75%, а також фермерські господарства мають право перебувати на спрощеній системі оподаткування [100]. Це суттєво зменшує їх податкові зобов'язання, у результаті чого податкове навантаження на аграріїв втричі нижчий порівняно з іншими секторами національної економіки [101].

Прогнозується, що переведення аграрного сектору на загальний режим оподаткування сприятиме зростанню податкових платежів від 0,5% до 0,75% ВВП [102]. Аграрний сектор економіки формує близько 13% валового внутрішнього продукту, в той час як до 100 найбільших платників податків України ввійшли лише два агровиробники – Вінницька та Миронівська птахофабрики.

- ввести соціальний податок для аграрних товаровиробників у розмірі 1% нормативно-грошової оцінки сільськогосподарських угідь. Одержані кошти варто спрямувати на соціальний розвиток сільських територій. Варто звернути увагу на те, що більшість податків сплачуються за місцезнаходженням центральних офісів у великих містах та на загальнодержавний рівень, а тому запровадження такого податку сприятиме розвитку соціальної сфери села безпосередньо через місцеві, а не центральні, органи влади;

- встановити контроль за станом українських ґрунтів, рівнем їх розораності, дотриманням правил сівозміни задля зупинення їх деградації, зміщення ґрунтових зон та хімічного забруднення, адже деякі виробники використовують заборонені пестициди, що спричиняють отруєння організму людини.

Для того, щоб дрібні та середні сільськогосподарські товаровиробники могли конкурувати з великими агрохолдингами, вони повинні об'єднуватися в кооперативи у сфері виробництва, заготівлі, збуту і переробки сільськогосподарської продукції, придбання техніки та обладнання. Не варто забувати про кредитну кооперацію.

Варто переглянути систему оподаткування не лише для агрохолдингів, але й для дрібних та середніх товаровиробників залежності від площі оброблюваних сільськогосподарських земель та обсягу виручки. Зокрема, для дрібних фермерських господарств, що мають до 150 га оброблюваних земель, варто встановити єдиний земельний податок. Таким чином вдасться не лише зменшити податкове навантаження на дрібного виробника, але спростити систему формування фінансової та податкової звітності.

Для середніх фермерських господарств та аграрних підприємств, які здійснюють свою діяльність на території однієї територіальної громади необхідно залишити діючу систему оподаткування, включно зі спрощеною.

Великі сільськогосподарські підприємства та агрохолдинги варто перевести зі спрощеної системи оподаткування на загальну, а також встановити «соціальний податок». Лише для окремих виробників, які займаються економічно затратними, збитковими, слабо розвиненими видами сільськогосподарської діяльності, або які активно використовують робочу силу – тваринництво, виноградарство, садівництво, зберегти можливість перебування на спрощеній системі оподаткування.

Одним зі шляхів покращення стану агропромислового комплексу є покращення інвестиційного клімату всередині галузі, що має стати одним із пріоритетів аграрної політики уряду. Хоча у 2015-2016 рр. інвестиційна активність АПК зростала, частка різних сфер аграрного сектору економіки у загальному портфелі прямих іноземних інвестицій скорочується із супутнім зростанням частки сфери виробництва продуктів харчування [103].

Інвестиційна політика держави має боротися з розширенням відтворенням капіталу, та спрямовувати свої сили на покращення якісних характеристик необоротних активів.

Зважаючи на посилення деградації земельного фонду держави, одним з напрямів інвестиційних вкладень держави має стати поліпшення земель сільськогосподарського призначення, зокрема для відновлення родючості ґрунту та фінансування заходів щодо попередження антропогенного впливу, адже земля є головним засобом виробництва агропромислового комплексу країни.

Серед всієї сукупності негативних факторів, які знижують інвестиційну активність в агропромисловому комплексі України, основним є те, що значна частина суб'єктів продовжує працювати в тіні, рівень податкового навантаження на підприємства є нерівномірним, адже можливість перебувати на спрощеній системі оподаткування мають як дрібні та середні підприємства,

так і великі агрохолдинги, інвестори не мають доступу до інформації про реальний виробничий потенціал аграрних підприємств. Окрім того високий рівень ризику для інвесторів, зумовлений політичною, економічною нестабільністю всередині країни та частими змінами податкового законодавства переважає можливі вигоди від вкладених коштів.

На нашу думку, для підвищення інвестиційної активності в агропромисловому комплексі, перш за все необхідно знизити рівень тінізації економіки через збалансування податкового навантаження на дрібного, середнього та великого товаровиробника, проведення навчання та консультацій для дрібних підприємств та фермерських господарств стосовно правильності ведення фінансової звітності, бухгалтерського та податкового обліку та їх переваг. Наступним кроком після легалізації діяльності більшості підприємств та фермерських господарств, мають стати інформаційно-консультаційні заходи стосовно активізації дій по залученню інвестиційних ресурсів.

Паралельно зі вказаними заходами, залученню інвесторів сприятиме також покращення інфраструктури аграрного ринку, адже логістичні витрати вітчизняних сільськогосподарських підприємств становлять близько 30%, в той час як виробників ЄС – 8-9%. Це можна здійснювати як за рахунок бюджетних коштів шляхом прямого фінансування відповідних державних програм, так і коштами комерційних банків – довгостроковими кредитами для суб'єктів аграрного ринку.

Збалансований розвиток агропромислового комплексу країни значною мірою залежить від економічної політики уряду, в тому числі і державної фінансової підтримки. Проте виявлені недоліки існуючого механізму державної підтримки не дозволяють реалізуватися стратегічним цілям в повній мірі.

Таким чином, основними напрями вдосконалення бюджетних інструментів державної фінансової підтримки є:

- прийняття законодавчих актів, які б передбачали чітку стратегію, пріоритети та порядок здійснення державної підтримки агропромислового розвитку країни щонайменше на 5 років;

- розподіл бюджетної фінансової допомоги на наступний бюджетний рік у поточному році;
- позбавити агрохолдинги прямої державної допомоги та перевести їх на загальні умови оподаткування;
- ввести «соціальний» податок для аграріїв;
- встановити контроль за станом земельного фонду країни;
- здійснити диференціацію податкового навантаження на виробників залежно від обсягу отриманої виручки та площі оброблюваних сільськогосподарських угідь;
- поліпшити інвестиційний клімат в АПК.

3.2. Основні напрями розвитку державної підтримки кредитування діяльності суб'єктів АПК України

Результати проведеного дослідження показали, що незважаючи на збільшення реалізованих урядом державних програм підтримки АПК, рівень продуктивності сільськогосподарських підприємств залишається на доволі низькому рівні. Недостача бюджетного фінансування для виконання заявлених в державних програмах завдань, змушує звертатися до альтернативних джерел фінансового забезпечення розвитку АПК. Одним з таких джерел є кредитні ресурси.

Встановлено, що необхідність залучення кредитних коштів, зумовлена наступними причинами:

- 1) сезонність виробництва, що зумовлює виникнення часового розриву між здійсненням виробничих витрат та отриманням прибутку від реалізації виготовленої продукції;
- 2) високий рівень зносу основних фондів;
- 3) необхідність усунення диспаритету цін на промислові товари, що використовуються сільськогосподарськими підприємствами, та цін реалізації виготовленої ними продукції;

4) високий ступінь ризикованості сільськогосподарської діяльності, що пов'язано із залежністю від погодно-кліматичних умов.

Проте, на жаль, стан банківської системи України, складні вимоги стосовно отримання кредитів, гальмують розвиток кредитних відносин в сфері АПК. До того ж, підприємства залучають кредити здебільшого для покриття поточних виробничих витрат, а обсяг довгострокового кредитування скоротився з 36% у 2016 році до 6% у 2019 році, що пов'язано з низьким рівнем платоспроможності аграрних підприємств та недовірою банків до них через це.

Перш за все, щоб зменшити кількість відмов у кредитуванні, необхідно покращити ведення фінансової звітності дрібними підприємствами та фермерськими господарствами для того, щоб банківська установа бачила реальний фінансовий стан потенційного позичальника, могла оцінити його платоспроможність. На нашу думку, необхідно розробити національну стратегію розвитку фінансової освіти перш за все дрібних та новостворених суб'єктів господарювання, адже ця частина аграрних товаровиробників є найбільш обмежені у доступі до кредитів, а їх фінансова грамотність перебуває на відносно низькому рівні. Дана стратегія повинна включати державні програми підвищення рівня фінансової освіти аграрних товаровиробників, зокрема через безкоштовні освітні курси, інформаційно-консультаційні послуги для покращення розуміння нормативно-законодавчих актів, правових аспектів діяльності аграріїв.

Організація економічного співробітництва та розвитку зазначає, що полегшити доступ до кредитного фінансування можуть сервісні кооперативи, проте наразі, сільськогосподарські кооперативи в Україні знаходяться на етапі становлення, а тому без державної підтримки не можуть розвиватися належним чином [105]. Пряма фінансова підтримка почала здійснюватися тільки в 2018 році в рамках реалізації програми державної підтримки фермерських господарств, у результаті чого за даним напрямом було спрямовано 8575,5 тис. грн, та у 2019 році – 50 000 тис. грн.

Одним зі шляхів стимулювання сільськогосподарської кооперації в багатьох країнах світу є застосування спеціальних податкових режимів та податкових пільг. Зокрема, в Німеччині, Бельгії, Великобританії здійснюється пільгове оподаткування дивідендів членів кооперативів. Спеціальні податкові режими передбачають звільнення від сплати податку на прибуток, диференціацію ставок податку на прибуток та використовуються урядами Франції, Італії, Польщі, Греції та ін. [104].

На нашу думку, використання пільгового оподаткування та спеціальних пільгових режимів для сільськогосподарських кооперативів доцільне і в Україні, принаймні на початкових етапах розвитку кооперації. Адже, встановлено, що найкраще розвивалася сільськогосподарська кооперація саме в тих країнах, де її учасники повністю або частково звільнялися від сплати податків, адже вважаються неприбутковими організаціями.

Одним із засобів залучення додаткових фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами є іпотечне кредитування під заставу певного виду нерухомого майна позичальника. Зважаючи на ступінь зносу необоротних активів аграрних підприємств України, об'єктом договору іпотеки може стати земельна ділянка сільськогосподарського призначення, що стає неможливим за умови дії мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Водночас його скасування не зможе усунути, ба навіть, знизити рівень ризику неплатоспроможності позичальника, адже кредитні історії більшості потенційних позичальників відсутні, якість та реальність фінансової звітності багатьох дрібних аграріїв бажає кращого.

Окрім того, земельна ділянка для банківської установи є перш за все гарантією, а вже потім природнім ресурсом та засобом виробництва, і щоб повернути вкладені кошти, кредитор намагатиметься продати її якнайшвидше та найбільш вигідно. А реалізація виготовленої сільськогосподарської продукції не гарантує отримання достатнього обсягу коштів для повернення кредитних ресурсів через її низьку вартість та можливі втрати у зв'язку з негативним впливом погодно-кліматичних умов.

Тому зважаючи на особливості діяльності підприємств агропромислового комплексу, кредитна діяльність банківських установ в сфері сільського господарства піддається впливу різного роду ризиків: нестача ліквідних гарантій; погіршення якості об'єкта застави; неодержання часткової компенсації вартості кредитів з бюджету; підвищення облікової ставки, та відповідно, середньозваженої ставки за кредитами; вплив погодно-кліматичних умов на продуктивність сільськогосподарської діяльності. Все це призводить до зниження рівня платоспроможності позичальника, та відповідно, утворення високих бар'єрів для отримання позикових коштів.

В такому разі, знизити рівень ризику банківських установ може часткове гарантування кредитів для сільського господарства, а також аграрне страхування.

Нині у Верховній раді України подано на розгляд проект закону України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві», який передбачає підтримку малого та середнього бізнесу, що здійснюють свою діяльність у сільському господарстві у вигляді 50%-ї гарантії від непогашеної суми основного боргу на строк не більше ніж на 10 років [106].

Заснування даного фонду полегшить доступ малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників до кредитних ресурсів, сприятиме активізації інвестиційної діяльності в аграрній сфері, а також підвищить рівень конкурентоспроможності вітчизняних аграріїв. Водночас важливо встановити вимоги стосовно наряду використання залучених кредитних ресурсів задля усунення можливості виникнення зловживань з боку потенційних позичальників, нераціонального та неефективного використання коштів фінансових установ.

Кредитування вітчизняного сільського господарства іноземними фінансовими установами вимагає вирішення наступних проблем: модернізація використовуваних технологій, оновлення обладнання до рівня світових виробників, проведення досліджень, розвиток селекції, покращення інфраструктури тощо. Утворення Фонду часткового гарантування кредитів у

сільському господарстві також сприятиме залученню позикових коштів з-за кордону та стане додатковим захистом від недобросовісних позичальників.

Зниження вимог до земельного банку позичальників, поступове зниження вартості банківського кредитування, активна реалізація державних програм часткової компенсації вартості аграрних кредитів сприяють активізації кредитних відносин в аграрному секторі економіки. Тому важливо встановити єдину діючу інформаційну систему фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників, з їх кредитною історією, показниками ділової репутації. Наявність такої системи дозволить оцінити можливі ризики у разі співпраці з певним потенційним позичальником, визначити стан та перспективи розвитку аграрного сектору країни для своєчасного прийняття змін щодо обсягів державної підтримки.

Збором та обробкою інформації стосовно стану та розвитку агропромислового комплексу України займається інформаційно-аналітичний центр АПК. Проте, на жаль, оновлення інформації здійснюється нерегулярно, і не в повній мірі, що частково пов'язано ліквідацією Міністерства аграрної політики та продовольства України та розподілом його функцій між декількома міністерствами та службами.

У зв'язку з особливостями функціонування сільськогосподарських підприємств, активізація банківського кредитування можливе лише з участю держави за двох умов: по-перше, за умови спрощення процедури отримання пільгових кредитів, по-друге, - застосування непрямих методів підтримки.

На нашу думку, необхідно здійснити диференціацію розміру часткової компенсації вартості кредитів в залежності від часу існування, фінансового стану позичальника, наявності застави та розміру оброблюваних сільськогосподарських угідь. Це дозволить менш прибутковим підприємствам залучати кредити на тих самих умовах, що і великі, більш бажані для кредиторів, товаровиробники. При виділенні коштів на компенсацію вартості кредитів в наступних періодах, важливо врахувати напрям та ефективність використання кредитних коштів позичальником.

Такий механізм дозволить найбільш справедливо розподілити пільгові кредити між потенційними позичальниками.

Для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, необхідною умовою є використання сучасного високопродуктивного обладнання, яке дозволить виготовляти продукцію належної якості. Недостатня кількість власних фінансових ресурсів зумовлює використання лізингу, який займає друге місце в світі після банківського кредитування. Часткову компенсацію лізингових платежів здійснює держава, проте наразі виділених коштів критично мало. Розвиток лізингу в Україні має відбуватися з участю як приватних, так і державних лізингових компаній. При цьому важливо врахувати та мінімізувати можливі фінансові ризики, зокрема через страхування.

Таким чином, головними напрямками вдосконалення кредитування сільськогосподарських підприємств було визначено:

- створення таких програм кредитування агропромислового комплексу, які б враховували особливості діяльності сфері сільського господарства;
- підвищення якості та достовірності фінансової звітності потенційних позичальників;
- мінімізація кредитних ризиків, зокрема через часткове гарантування кредитів та аграрне страхування;
- розвиток сервісної та кредитної кооперації;
- формування єдиної бази даних позичальників та кредитів.

3.3. Перспективи розвитку ринку аграрного страхування через призму державної підтримки

Сільське господарство вважається одним з найбільш ризикових секторів економіки, адже суттєвий вплив на продуктивність галузі мають погодно-кліматичні умови, які від людини не залежать. Бажаючи мінімізувати

потенційні ризики, суб'єкт господарювання вдається до різноманітних способів: диверсифікація, передача, а також страхування.

Аналізуючи світовий досвід, можна бути впевненими, що без активної участі держави, побудувати реально діючу систему аграрного страхування практично неможливо.

Перевагами реалізації державної політики підтримки аграрного страхування полягає в тому, що використовуючи даний продукт, аграрне підприємство має змогу покрити збитки у разі втрати врожаю, а також розраховатися з контрагентами, відповідно держава не витрачатиме кошти резервного фонду на покриття таких втрат; стимулює підприємства впроваджувати сучасні способи захисту врожаю (сільськогосподарських тварин); надає доступ підприємствам АПК до позикових коштів [107].

Було з'ясовано, що Україна значно відстає від інших країн по рівню аграрного страхування, що зумовлено, головним чином, нестачею фінансових ресурсів для сплати страхових премій аграрними товаровиробниками, недотримання сівозмін та технічних вимог по вирощуванню аграрної продукції, відсутність комунікацій зі страховими компаніями, та відповідно, недовіра до них.

Держава намагається віднайти зв'язок між аграріями та страховиками, що відображається в прийнятих нормативно-законодавчих актах з допомогою яких уряд намагається сформувати ефективну систему аграрного страхування України. Водночас прямого бюджетного фінансування часткової компенсації страхових платежів не здійснюється з 2009 року, а з 2012 року із законодавства про аграрне страхування взагалі було вилучено статті, що передбачали таке фінансування.

На нашу думку, необхідно негайно відновити часткову компенсацію страхових платежів з бюджету для аграріїв, адже самотужки підприємства, а особливо дрібні фермерські господарства, не можуть собі цього дозволити. Для запобігання одностороннього вливання бюджетних коштів в страхові

організації варто встановити вищий податок на дохід від страхової діяльності з отриманих страхових платежів, що частково компенсуються.

Проте перш за все, необхідно розробити та затвердити державну стратегію розвитку аграрного страхування України, адже нині діючі закони не враховують реальні потреби сільськогосподарських товаровиробників. Зокрема, на нашу думку, стратегічними цілями розвитку аграрного страхування мають бути:

- 1) забезпечення стійкого розвитку галузей аграрного сектору економіки шляхом страхування ризиків, що здійснюють негативний вплив на діяльність суб'єктів господарювання;
- 2) підвищення рівня інвестиційної активності в сільському господарстві та сільських населених пунктах;
- 3) покращення конкурентоспроможності аграрної продукції вітчизняних товаровиробників;
- 4) підвищення фінансового забезпечення підприємств агропромислового комплексу;
- 5) зменшення негативного впливу сільськогосподарського виробництва на навколишнє середовище, в тому числі на стан земельного фонду країни;
- 6) створення дієвих страхових продуктів, які враховують особливості функціонування аграрних виробників.

Ще однією негативною рисою вітчизняного ринку аграрного страхування є те, що лише 30% страхових компаній non-life мають ліцензії на страхування в галузі сільського господарства, при цьому всього тільки 10 з них, тобто 5%, активно займаються агрострахуванням та отримують більше 75% всіх страхових платежів. Це спричинено величезними сумами страхових об'єктів, у зв'язку з чим страховики не готові брати на себе такі значні ризики.

Вирішити цю проблему може система перестраховального захисту, яка на жаль, поки що залишається не ефективною. На нашу думку, для побудови діючої системи аграрного перестраховування варто звернути до світового досвіду,

адже в таких країнах як Канада, США, чи Іспанія, перестраховики вже багато років накопичують досвід роботи з різними підходами до галузі сільського господарства.

Зокрема, варто використати підхід США. Тут страхова компанія не має права відмовити суб'єкту сільського господарства навіть якщо страховий портфель через такого клієнта неякісний або ж надто ризиковий за умови, що аграрій здійснює страхування за субсидованою програмою. Страхова компанія має право передати до 85% ризику за таким портфелем до державного перестрахового фонду. На нашу думку, у випадку України такий підхід був би ефективний на старті вітчизняного ринку аграрного страхування, адже дозволив би мінімізувати ризики для виробників та зацікавив би страхові компанії співпрацювати з аграріями. Стосовно звичайних договорів страхування також варто було б на законодавчому рівні встановити обов'язкову умову перестрахування ризиків сільськогосподарського виробництва.

Досвід Канади та Іспанії передбачає дещо інший підхід. Тут сільськогосподарський ризик розподіляють між федеральним та зовнішнім перестрахуванням. Така модель може бути прийнятною в Україні за умови активного розвитку ринку аграрного страхування, що в даний час так не є.

На жаль, вітчизняне перестрахування сільськогосподарських ризиків здійснюється виходячи із відносин між страховиками та перестраховиками та будується здебільшого на довірі, а тому передати частину ризику перестрахування на внутрішньому ринку є досить важко.

На нашу думку, варто звернути увагу на міжнародне перестрахування, що дозволить передати значну частину ризику сільськогосподарських виробників та дасть гарантії збереження аграрної галузі в разі настання масштабного страхового випадку.

В Україні право на надання послуг аграрного страхування з державною підтримкою мають лише страхові компанії, які є членами Аграрного страхового пулу. На нашу думку, аграрний страховий пул міг би об'єднати страхові портфелі компаній-лідерів аграрного страхування, щоб задовольнити вимоги

зарубіжних перестраховиків по обсягах страхування. Для порівняння, обсяг зібраних страхових премій у 2018 р. становить 7,4 млн. дол. США, тоді як вимога перестраховика стосовно мінімального обсягу страхування – 10 млн. євро. Окрім того, аграрний страховий пул міг би стандартизувати договори, процедури, тарифні ставки, створюючи конкуренцію між страховиками лише в сервісі.

Втім страхування сільськогосподарських ризиків може здійснюватися не тільки страховими компаніями, але й на кооперативній засадах. Зокрема, Головка Р.А. здійснив обґрунтування моделі страхового кооперативу фермерських господарств як одного зі способів ризик-менеджменту. На його думку, кооператив може поєднувати страхові та посередницькі функції, а також виступати страхувальником на ринку агрострахування для страхових компаній. Відмінністю страхового кооперативу та страхової компанії полягає в тому, що у випадку страхування комерційними компаніями, гарантією для страхувальників є статутний капітал, а кредиторами страхового кооперативу виступають самі фермерські господарства та підприємства, а отримані доходи є власністю кооперативу. Передбачається, що створений резервний фонд мінімізує сільськогосподарський ризик для його учасників, а також створить умови для їх економічного розвитку в майбутньому.

Автор рекомендує здійснювати обов'язкове перестрахування ризиків у перші роки функціонування, а подальше формування резервного фонду та збільшення кількості учасників поступово дозволить зменшити квоту перестрахування, а у подальшому – лишати у власності кооперативу всі 100% страхових платежів.

Серед інших переваг страхового кооперативу є те, що участь в ньому полегшує доступ до кредитних ресурсів фінансових установ, окрім того сам кооператив може стати кредитором. Окрім фінансування збитків внаслідок несприятливих дій природного та антропогенного характеру, кошти страхового резерву можуть використовуватися на здійснення превентивних заходів захисту від настання страхового випадку. А після настання масштабного страхового

випадку, кошти на відшкодування отриманих збитків можна позичати у страхового кооперативу вищого рівня.

Таким чином, для перерозподілу сільськогосподарського ризику серед фермерських господарств страховий кооператив дозволяє створити власний страховий фонд з безліччю переваг, проте наразі перед державою стоїть завдання створити умови їх функціонування та розвитку через прийняття відповідних нормативно-законодавчих актів та державну фінансову підтримку.

Ще однією проблемою вітчизняного ринку аграрного страхування є некоректність тарифних ставок на страхові послуги для сільського господарства, адже за відсутності достовірної інформації про засіяні земельні площі складно розрахувати обсяг можливих збитків. Саме тому необхідно створити єдиний інформаційний простір, що міститиме базу таких даних.

Проте основною проблемою, яка посилює всі інші, - це відсутність довіри сільськогосподарських товаровиробників до страхових компаній. Перш за все, аграрії не бачили пропоновані страховиками програми в дії, по-друге, багато з страхувальників стикнулися з проблемою отримання страхових виплат. Окрім того, вартість договорів страхування щороку зростає. Тому, зважаючи на переваги страхування для аграрного ринку України постає питання обов'язковості здійснення страхування сільськогосподарських ризиків на законодавчому рівні.

Таким чином, для активізації аграрного страхування в Україні потрібно:

- вдосконалити діючу нормативно-законодавчу базу з урахуванням запропонованих змін;
- підлаштувати пропоновані страховими компаніями продукти під особливості сільського господарства та розширити перелік пропонованих до страхування ризиків;
- відновити державну програму з часткової компенсації страхових премій для страхувальників;
- розвивати системи перестрахування, зокрема з орієнтиром на зовнішні ринки;

- активізувати мультиризикове страхування на всіх етапах здійснення сільськогосподарської діяльності;
- створити єдиний інформаційний простір для нагляду за станом земельних ділянок аграріїв, діючих на ринку страхових компаній з переліком та можливістю порівняння пропонованих ними страхових продуктів;
- запровадити на законодавчому рівні обов'язкове страхування найбільш ризикових видів сільськогосподарських культур.

ВИСНОВКИ

Аграрний сектор є невід'ємною складовою частиною економіки України та привносить вагомий внесок в розвиток регіонів, зокрема через створення робочих місць, підтримка продовольчої безпеки країни, наповнення бюджетів, надання послуг з благоустрою в їхній місцевості, створення позитивного торговельного балансу України.

Саме тому одним з пріоритетних напрямів аграрної політики уряду є надання державної фінансової підтримки агропромислового комплексу, який є головним інструментом покращення ситуації на продовольчому ринку, реалізації ефективної аграрної політики, та підвищення соціально-економічного розвитку регіонів.

Науковці виділили основні пріоритети державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, серед яких: підтримка основних видів діяльності, підтримка інвестиційної діяльності та інноваційного розвитку, підтримка розвитку регіонів та аграрного ринку.

Державна підтримка АПК здійснюється з допомогою різноманітних інструментів, які відповідно до джерел фінансового забезпечення можуть бути як бюджетні, так і позабюджетні та мати різний характер впливу.

Державна фінансова підтримка АПК може змінюватися з року в рік у зв'язку зі зміною стану ринку та його суб'єктів через коливання цін, попиту на продукцію в різних галузях.

Україна, як член СОТ, користується також і її класифікацією, яка включає заходи зеленої, жовтої та блакитної скриньок, та de minimis.

Для оцінки результатів здійснених заходів держави щодо фінансової підтримки підприємств АПК використовують: методики СОТ та ОЕСР, програмно-цільовий метод, показники економічного ефекту та узагальнений показник. Кожен з названих методів має свою специфіку та цілі застосування, а тому для більш адекватної та об'єктивної оцінки доцільно використовувати декілька методик.

У другому розділі нами було здійснено аналіз ефективності державної фінансової підтримки агропромислового комплексу в ході якого було виявлено уповільнений ефект впливу державної підтримки АПК на аграрні підприємства та значно вищу ефективність підтримки галузі рослинництва, порівняно з тваринництвом.

Було встановлено, що більше 60% держпідтримки становить непряма фінансова допомога, обсяг якої за останні п'ять років зменшився більше ніж на 20% . Доцільність таких дій не було доведено в повній мірі, що було підтверджено негативними результатами діяльності суб'єктів галузі. Проблеми стосуються самої організації процесу надання коштів для розвитку аграрних підприємств, що виливається в затримку реалізації отриманих фінансових ресурсів аграріями, недоотримання сум в повному обсязі, зловживання з боку отримувачів, нецільове використання бюджетних коштів.

З 2017 року державна фінансова підтримка АПК України стимулює здебільшого експорт сільськогосподарської продукції, в той час як внутрішній попит на певні групи товарів навпаки знижуються з кожним роком.

В свою чергу державна підтримка виноградарства та садівництва показує позитивні результати, адже не зважаючи на скорочення садових площ, обсяги виробництва лише зростають. Незадоволений в повній мірі попит свідчить про перспективність названих галузей, а також важливість участі держави в їх розвитку.

Продовжує зростати недовіра сільськогосподарських підприємств до уряду, що пов'язано з невиконанням затверджених бюджетних програм, та наступним виникненням заборгованості перед аграріями.

Проблеми формує і тінізація діяльності значної кількості фермерських господарств, які бояться працювати легально через можливі збитки посилені тягарем податків.

Для оцінки результатів реалізації заходів уряду щодо фінансової підтримки АПК України впродовж 2014-2018 рр. було використано комплексний показник, визначення якого здійснювалося з допомогою індексного методу.

Динаміка показника загалом була негативною, що було спричинене зниженням операційного прибутку аграріїв, рентабельності операційної діяльності та вартості основних виробничих засобів АПК. Окрім того спостерігалось зниження обсягу прямих іноземних інвестицій та прямої державної фінансової підтримки АПК.

Для підвищення ефективності бюджетних інструментів державної фінансової підтримки АПК необхідно перш за все: визначити чітку стратегію розвитку та порядок здійснення державної підтримки АПК на наступні п'ять років; відмінити право агрохолдингових компаній на пряму державну фінансову підтримку та запровадити для них загальні умови оподаткування; розподілити податкове навантаження на аграрні підприємства. Не варто забувати про такі заходи непрямої державної фінансової підтримки як розвиток аграрної науки, підвищення кваліфікації кадрів, чіткий облік земельного фонду та контроль за його станом.

Важливою частиною фінансово забезпечення аграрних підприємств є кредитні ресурси. Саме тому одним з напрямів підтримки АПК є сприяння залученню позикових коштів в аграрний сектор як шляхом безпосереднього впливу на кредитну систему, та і через державні цільові програми. Проте прямого вливання коштів в аграрний ринок для часткової компенсації вартості кредитів недостатньо для активізації аграрного кредитування. Варто здійснити такі заходи для підприємств та банків, які б підвищували довіру позичальників до кредиторів, та водночас спряли б зростанню платоспроможності аграріїв. Одними з таких заходів може бути запровадження фінансової освіти для новостворених та вже наявних дрібних та середніх виробників, а також інформаційно-консультаційних центрів. Це допоможе підвищити якість та правильність ведення фінансово звітності дрібними підприємствами, що досить частко є причиною для відмови у кредитуванні.

Збільшити обсяги використання кредитних ресурсів можуть сервісні кооперативи, пришвидшити утворення яких можуть податкові пільги та звільнення від сплати деяких податків для їхніх членів.

Іншими шляхами активізації аграрного кредитування може бути страхування та часткове гарантування кредитів.

Недовіру кредиторів до аграрних підприємств зможе частково усунути створення єдиної інформаційної системи фінансового стану, ділової репутації аграрних підприємств.

Автором було запропоновано змінити порядок надання часткової компенсації вартості кредитних ресурсів з урахуванням періоду існування, ділової репутації потенційного позичальника, його фінансового стану та обсягу с/г угідь.

Активізація ринку аграрного страхування можлива завдяки частковій компенсації страхових премій, формування вітчизняної системи перестраховування та використання міжнародного перестраховування, стимулювання страхової кооперації та мультиризикове страхування.

Отже, державна фінансова підтримка АПК є невід'ємною частиною державної аграрної політики без якої стійкий та ефективний розвиток досліджуваної галузі неможливий. Формування єдиної стратегії розвитку аграрного сектору економіки та виправлення виявлених недоліків державної фінансової підтримки забезпечить збалансований та ефективний розвиток агропромислового комплексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Global Report on Food Crises reveals scope of food crises as COVID-19 poses new risks to vulnerable countries. Global Network Against Food Crises. FSIN. 2020. URL: <https://www.fsinplatform.org/report/global-report-food-crises-2020/> (дата звернення: 07.07.2020).
2. Господарський кодекс України. – Редакція від 04.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 07.07.2020).
3. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України. – Поточна редакція від 01.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 07.07.2020).
4. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України. – Редакція від 02.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення: 07.07.2020).
5. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика. – К.: ВПД «Формат», 2008. – с. 77
6. Титарчук І. М. Державна підтримка сільського господарства в умовах трансформації економіки АПК: автор. дис. к. е. наук: спец. Київ, 2006. URL: http://194.44.11.130/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2006/06timtea.zip (дата звернення: 07.07.2020).
7. Куделя Е. А. Модели и методы поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей в переходной экономике России: дисс. канд. экон. наук. Майкоп, 1999. 180 с. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/E_apk_2013_6_4.pdf (дата звернення: 07.07.2020).
8. Сафонов І.П. Правова регламентація державної підтримки аграрних товаровиробників: автор. дис.. к. ю. наук. Харків, 2007
9. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013

року №806-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.07.2020).

10. Про схвалення Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 липня 2019 р. № 595-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.07.2020).

11. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. *Економічний словник*. – К.: Кондор, 2006. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf (дата звернення: 08.07.2020).

12. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку: Доповідь на Дев'ятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 26-27 квітня 2007 року. Українська академія аграрних наук. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». URL: <http://magazine.faaf.org.ua/finansovi-problemi-formuvannya-ta-rozvitku-agrarnogo-rinku.html> (дата звернення: 08.07.2020).

13. Яцух О.О. Домінанти фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія і практика: дис. док. ек. наук. Харків, 2019. 686 с.

14. Павлова Г.Є. Державна підтримка як складова системи державного регулювання аграрного сектора економіки. *Економічна наука*. Інвестиції: практика та досвід, №11, 2013. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjZzPS6vb_qAhUxIYsKHcExAAMQFjACegQIAhAB&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Firbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fipd_2013_11_7.pdf&usg=AOvVaw0MeX8hxpunwqpYMFGztz3 (дата звернення: 09.07.2020)

15. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. №300. – Редакція від 20.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-п#Text> (дата звернення: 09.07.2020)

16. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. №106. – Редакція від 06.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-п#n10> (дата звернення: 09.07.2020)

17. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 2005 р. № 587. – Редакція від 22.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2005-п#n12> (дата звернення: 09.07.2020)

18. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-п#Text> (дата звернення: 09.07.2020)

19. Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 року №107. – Редакція від 26.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-п#Text> (дата звернення: 09.07.2020)

20. Податковий кодекс України. – Редакція від 01.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#n6944> (дата звернення: 09.07.2020)

21. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 р. № 648. – Редакція від 24.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648-2010-п#Text> (дата звернення: 09.07.2020)

22. Зеленський А.В. Фінансове регулювання аграрного сектору економіки України: дис. канд. ек. наук. Київ, 2016. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/2016/Zelenskiy_dis_26_05_16.pdf (дата звернення: 09.07.2020)

23. Васільєва Л.М. Державна підтримка як складова системи державного регулювання аграрного сектора економіки. Інвестиції: практика та досвід №17, 2011. URL:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjn62ugcHqAhXytYsKHX8KBdgQFjAAegQIARAB&url=http%3A%2F%2Fwww.irbisnbuv.gov.ua%2Fcgibin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiirbis_64.exe%3FI21DBN%3DLINK%26P21DBN%3DUJRN%26Z21ID%3D%26S21REF%3D10%26S21CNR%3D20%26S21STN%3D1%26S21FMT%3DASP_meta%26C21COM%3DS%262_S21P03%3DFILA%3D%262_S21STR%3Dipd_2011_17_22&usg=AOvVaw3nDyd_Yd88OdYB0za7UJt0 (дата звернення: 09.07.2020)

24. Абрамова І.В., Віленчук О.М., Дема Д.І., Дем'янюк І.В., Дорохова Л.М., Куровська Н.О., Лимар О.Ф., Недільська Л.В., Стойко О.Я., Сус Л.В., Сус Ю.Ю., Фещенко Н.М., Шевчук І.В. Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи: моногр. Житомир: ЖНАЕУ, 2015, 364 с. URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/3839/1/Finansova_polituka_APK_2015_364.pdf

25. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України – Редакція від 02.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#n631> (дата звернення: 10.07.2020)

26. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. №995-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-р#Tex> (дата звернення: 10.07.2020)

27. Угода про сільське господарство: Додаток 1А до Угоди про заснування Світової організації торгівлі – Прийняття від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_005#n7 (дата звернення: 10.07.2020)

28. Переговори Дохійського Рауду СОТ: питання, які стосуються сільського господарства. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL:

http://www.ier.com.ua/files/Projects/2012/trade_policy/28.03.2013_presentations/0000019100-DohaRoundPaper.pdf (дата звернення: 10.07.2020)

29. Мартиненко В.В., Палюх О.М. Методологічні засади дослідження державного фінансування аграрного сектора економіки як складової його фінансового забезпечення. Економіка сільського господарства і АПК. Бізнесінформ №10, 2016. URL: https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2016&abstract=2016_10_0&lang=ua&stqa=32 (дата звернення: 11.07.2020)

30. Карлова Н.А. Сравнительный анализ методик оценки расходов на поддержку сельского хозяйства. URL: <https://www.slideserve.com/luella/3579998> (дата звернення: 10.07.2020)

31. Шолойко А.С. Методологічні підходи до оцінки ефективності державної підтримки сільського господарства. ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/metodologichni-pidhodi-do-ocinki-efektivnosti-derzhavnoi-pidtrimki-silskogo-gospodarstva.html> (дата звернення: 11.07.2020)

32. Паспорти бюджетних програм на 2019 рік. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/byudzhetni-proces/pasporti-byudzhetnih-program/pasporti-byudzhetnih-program-na-2019-rik> (дата звернення: 11.07.2020)

33. Латинін М.А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання: монографія. Харків: ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006, 269 с.

34. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери. Ужгород: ІВА, 2005, 365 с.

35. Звіти про виконання паспортів бюджетних програм. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/byudzhetniy-proces/zviti-pro-vikonannya-pasportiv-byudzhetnih-program> (дата звернення: 19.07.2020)

36. Звіти про виконання паспортів бюджетних програм. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://menr.gov.ua/news/31721.html> (дата звернення: 20.07.2020)

37. Інформація про виконання паспортів бюджетних програм. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=4937ed86-0e1d-4f0d-9aa3-0de1ad187e25&tag=InformatsiiaProVikonanniaPasportivBiudzhetnikhProgram> (дата звернення: 21.07.2020)

38. Продукція сільського господарства у постійних цінах 2016 року. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/pro_sg/arch_pro_sg_p.htm (дата звернення: 21.07.2020)

39. Протокол виїзного засідання Громадської ради при Міністерстві аграрної політики та продовольства України на тему: «Як зробити держпідтримку АПК у 2018 році максимально ефективною» - Протокол від 04.10.2017. Інформаційно-аналітичний портал АПК України [URL]: <https://agro.me.gov.ua/ua/gromadyanam/gromadska-rada/protokoli/protokol-vid-04-10-2017> (дата звернення: 21.07.2020)

40. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо справедливого розподілу державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників». [URL]: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=2ahUKEwiChNCJ-ZHoAhXqs4sKHejgDvkQFjADegQIARAB&url=http%3A%2F%2Fw1.c1.rada.gov.ua%2Fpls%2Fzweb%2Fwebproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D63516%26pf35401%3D447646&usg=AOvVaw0quh-jJQuuflSr3icGUDqu> (дата звернення: 21.07.2020)

41. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України: Закон України. – Прийняття від 14.11.2019. [URL]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-20#n276> (дата звернення: 22.07.2020)

42. Про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на надання державної підтримки агропромислового комплексу: Звіт Рахункової палати України – Затверджено рішенням Рахункової палати від 20.08.2019 №20-6. [URL]: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/20-6_2019/Zvit_20-6_2019.pdf (дата звернення: 22.07.2020)

43. Імпорт яких фруктів в Україну зростає швидше за все? : Новини галузі від 26.12.2019. *Оптовий ринок сільськогосподарської продукції «Шувар»* . [URL]: <https://shuvar.com/news/4096/Import-yakyykh-fruktiv-v-Ukrayinu-zrostaye-shvydshe-za-vse> (дата звернення: 22.07.2020)

44. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. [URL]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/664-2017-p#n8> (дата звернення: 22.07.2020)

45. Фінансова підтримка на 2019 рік. Офіційний сайт Українського державного фонду підтримки фермерських господарств. [URL]: <https://udf.gov.ua/fin2019> (дата звернення: 22.07.2020)

46. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. №1102. – Редакція від 30.11.2019. [URL]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-п> (дата звернення: 22.07.2020)

47. Офіційний курс гривні до іноземних валют (середній за період). Фінансові ринки. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (дата звернення: 22.07.2020)

48. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2020/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt0420_u.htm (дата звернення: 22.07.2020)

49. Vitalis V. (2007). Agricultural subsidy reform and its implications for sustainable development: the New Zealand experience. *Environmental Sciences*, 4(1), 21-40. doi:10.1080/15693430601108086 (дата звернення: 23.07.2020)

50. Продукція сільського господарства у постійних цінах 2016 року за 2019 рік. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/pro_sg/pro_sg_2019p.xlsx (дата звернення: 24.07.2020)

51. Сільське господарство України. 2018 рік. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf (дата звернення: 24.07.2020)

52. Фінансові результати діяльності великих та середніх підприємств у 2019 році. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/04/44.pdf> (дата звернення: 24.07.2020)

53. Рентабельність операційної та всієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності за 2019 рік. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/fin/rodp/rodp_ed/rodp_ed_u/rodp_ed_419_u.htm (дата звернення: 24.07.2020)

54. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. Статистичний збірник. 2018. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_dsp_2018.pdf (дата звернення: 24.07.2020)

55. Діяльність суб'єктів господарювання. 2018. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/zb_dsg_2018.pdf (дата звернення: 24.07.2020)

56. Витрати підприємств на виробництво продукції сільського господарства. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 24.07.2020)

57. Кількість найманих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 24.07.2020)

58. Продуктивність праці на підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність. Сільське, лісове та рибне господарство. Економічна діяльність. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 24.07.2020)

59. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України/з України за країнами світу; країнами ЄС; видами економічної діяльності; по регіонах (2009-2014). Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd_inv_new/p_inv/94-14/pi_ak_ES_09-14u.xlsx (дата звернення: 24.07.2020)

60. Інформація про стан і розвиток фінансових компаній та лізингодавців. 2018 рік. Нацкомфінпослуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV%20kv_2018.pdf (дата звернення: 24.07.2020)

61. Інформація про стан і розвиток фінансових компаній та лізингодавців. 2017 рік. Нацкомфінпослуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/OsnPokazn/FK_4%20%D0%BA%D0%B2_2017.pdf (дата звернення: 24.07.2020)

62. Інформація про стан і розвиток фінансових компаній та лізингодавців. 2016 рік. Національна комісія що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/OsnPokazn/FK_4%20%D0%BA%D0%B2_2016.pdf (дата звернення: 24.07.2020)

63. Інформація про стан і розвиток фінансових компаній та лізингодавців. 2015 рік. Нацкомфінпослуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/FK_2015.pdf (дата звернення: 24.07.2020)

64. Грошово-кредитна статистика. Архів за 1991-2001 роки. Національний банк України. URL: <http://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=101549088> (дата звернення: 24.07.2020)

65. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2000, 315 с.

66. Про банки і банківську діяльність: Закон України. – Поточна редакція від 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 27.07.2020)

67. Облікова ставка НБУ. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/stages/archive-rish> (дата звернення: 07.07.2020)

68. Аграрна гра: чи зможе хтось із українських банків нагодувати аграріїв дешевими кредитами у 2018 році? Новини ринку. Незалежна асоціація банків України. URL: <https://nabu.ua/ua/agrarna-gra-chi-zmozhe-htos.html> (дата звернення: 28.07.2020)

69. Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджету для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. №300. – Редакція від 20.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-п#Text> (дата звернення: 28.07.2020)

70. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. №202 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2020-п#Text> (дата звернення: 28.07.2020)

71. Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. №1102 – Редакція від 30.11.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-п#Text> (дата звернення: 28.07.2020)

72. Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 106. – Редакція від 06.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-п#Text> (дата звернення: 29.07.2020)

73. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 107: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. №110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2019-п#Text> (дата звернення: 29.07.2020)

74. Доступні кредити 5-7-9. Державна програма. URL: <https://5-7-9.gov.ua> (дата звернення: 29.07.2020)

75. 100 днів: результати Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». Новини Міністерства фінансів України від 19.05.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/100-dniv-rezultati-derzhavnoyi-programi-dostupni-krediti-5-7-9> (дата звернення: 29.07.2020)

76. Підтримка фермерів державою: є варіанти. Але є і нюанси. Аналітика від 27.04.2020. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3012834-pidtrimka-fermeriv-derzavou-e-varianti-ale-e-j-nuansi.html> (дата звернення: 29.07.2020)

77. Про аграрні розписки: Закон України – Редакція від 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17#Text> (дата звернення: 30.07.2020)

78. Обсяг аграрних розписок у 2019 році перевищив 11,8 млрд. грн. Економіка від 06.02.2020. *Interfax*. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/639828.html> (дата звернення: 30.07.2020)

79. Кожну третю аграрну розписку у 2018 році було передано банкам. *Agropolit.com*. 25 лютого 2019. URL: <https://agropolit.com/news/11448-kojna-tretya-agrarna-rozpiska-u-2018-rotsi-bula-peredana-bankam> (дата звернення: 30.07.2020)

80. Обсяг аграрних розписок перевищив 200 млн. дол. США. Новини від 30.01.2019. *Українська аграрна конфедерація*. URL: <http://agroconf.org/content/obsyag-agrarnih-rozpisok-v-ukrayini-perevishchiv-200-mln> (дата звернення: 30.07.2020)

81. Аграрні реєстри. Статистика. URL: <https://agroregisters.com.ua/statistics/#> (дата звернення: 30.07.2020)

82. Аграрні розписки в Україні: питання та відповіді. Жовтень 2016. World Bank Group. IFC. URL: <https://agro.me.gov.ua/storage/app/sites/1/pidtrymka/rozpiski-v-ukraini-pitannya-ta-vidpovidi.pdf> (дата звернення: 30.07.2020)

83. Проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування та обігу аграрних розписок №2805 від 24.01.2020. Законопроекти. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=67987 (дата звернення: 30.07.2020)

84. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України №552. – Прийняття від 31.03.2020. Набрання чинності від 01.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-IX#Text> (дата звернення: 30.07.2020)

85. Самойлик Ю. В. Сукач О. А. Агрострахування як інструмент управління ризиками в сільському господарстві. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія: Економічні науки. Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2012. № 2 (18), Т. 1. С. 147-155.

86. Яцух О. О. Ринок агрострахування в Україні: стан та перспективи розвитку. *Економіка і суспільство*. Випуск №7, 2016. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/145.pdf (дата звернення: 03.07.2020)

87. Бездітко О.Є. Агрострахування як основний інструмент управління ризиками в сільськогосподарському виробництві. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка та управління. Том 30 (69). №2, 2019. URL:

http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_2/18.pdf (дата звернення: 03.08.2020)

88. AGRO PROTECTION: в Україні набуває популярності індексне страхування. *Agro Day*. URL: <https://agroday.com.ua/2019/01/30/agrostrahuvannya-yak-v-ssha-v-ukrayini-nabuvaye-populyarnosti-indeksne-strahuvannya/> (дата звернення: 03.08.2020)

89. Нові умови аграрного страхування. *KURKUL*. URL: <https://kurkul.com/blog/17-novi-umovi-agrarnogo-strahuvannya> (дата звернення: 04.08.2020)

90. Інформація про стан та розвиток страхового ринку України за 2015-2019 рр. Нацкомфінпослуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (дата звернення: 04.08.2020)

91. Ринок агрострахування України у 2018-му андерайтинговому році. Аналітичне дослідження. Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2019. URL: <https://agro.me.gov.ua/storage/app/sites/1/управління%20фінансів/Страхування/%20агрострахування%20%20у%202018.pdf> (дата звернення: 07.08.2020)

92. Підсумки діяльності страхових компаній за 2019 рік. Нацкомфінпослуг. URL: http://ufu.org.ua/files/stat/SK_info2019.pdf (дата звернення: 08.08.2020)

93. Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай. Статистичний бюлетень. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_posiv_bl.htm (дата звернення: 08.08.2020)

94. Віленчук О. М. Організаційно-економічні засади формування та функціонування ринку аграрного страхування: дис. док. ек. наук. Житомир, 2019. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiVltSn4oHrAhVCIYsKHfSIB18QFjAAegQIARAB&url=http%3A%2F%2Fznau.edu.ua%2Fimages%2Fpublic_document%2F2019%2F%25D0%2594%25D0%25B8%25D1%2581%25D0%25B5%25D1%2580%25D1%2582%25D0%25B0%25D1%2586%25D1%2596%25D1%258F_%25D0%2592%25D1%2596%25D0%25BB%25D0%25B5%25D0%25BD%25D1%2587%25D1%2583

%25D0%25BA_%25D0%259E.%25D0%259C..pdf&usg=AOvVaw07X8OfPY3J0OGWceUNhEoG (дата звернення: 04.08.2020)

95. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України. – Редакція від 01.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#n208> (дата звернення: 05.08.2020)

96. Про державну підтримку сільського господарства: Закон України. – Редакція від 24.06.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/ed20040624#o172> (дата звернення: 05.08.2020)

97. Про затвердження порядку визнання ризиків у сільському господарстві катастрофічними та надання і використання бюджетної позики (державної фінансової допомоги) у разі їх виникнення: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2012-п#n8> (дата звернення: 05.08.2020)

98. Держпідтримка аграріїв: хто отримав найбільше дотацій у 2017-2019 рр. *Слово і діло*. Аналітичний портал. 28.02.2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/28/infografika/finansy/derzhpidtrymka-ahrariyiv-xto-otrymav-najbilshe-dotaczij-2017-2019-roках>(дата звернення: 05.08.2020)

99. Ціна на оренду землі не зростає три роки – зняття мораторію може це змінити. *Економічна правда*. 29.03.2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/29/659941/> (дата звернення: 09.08.2020)

100. Податковий кодекс України. – Редакція від 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n6944> (дата звернення: 09.08.2020)

101. Ульяновченко Ю. О. Формування моделі державного регулювання конкуренції в аграрному секторі економіки України. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2013. Вип. 1. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-01\(9\)/13uuoseu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-01(9)/13uuoseu.pdf) (дата звернення: 09.08.2020)

102. Карпишин Ю.В., Сус Л.В. Податкові механізми регулювання діяльності агрохолдингів в Україні. *Бізнесінформ* №2, 2019. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-2_0-pages-209_217.pdf (дата звернення: 10.08.2020)

103. Захарін С.В., Ільєнко Р.В, Смирнов Є.В. Стимулювання інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2018. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvmdue_2018_1_27.pdf (дата звернення: 10.08.2020)
104. Міракін В.В. Особливості оподаткування сільськогосподарських кооперативів в Україні. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Випуск 4(15). 2018. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Mirakin-V.V..pdf> (дата звернення: 11.08.2020)
105. Оцінювання та посилення фінансової грамотності МСП в секторі агробізнесу України. Стратегія секторної конкурентоспроможності для України – фаза III. ОЕСР. 2015. URL: https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Financial_SME_Survey_UKR.pdf (дата звернення: 11.08.2020)
106. Проект Закону про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві №3205-2 від 25.05.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68921 (дата звернення: 10.08.2020)
107. Яцух О.О. Ринок агрострахування в Україні: стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. Випуск 7. 2016. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/145.pdf (дата звернення: 11.08.2020)
108. Козак Л. В. Формування стратегій позиціювання продукції аграрних підприємств на вітчизняному та світовому ринках: Монографія . – Острог: Вид-во НаУОА, 2015 р. – 494 с. [URL]: https://lib.oa.edu.ua/funds/science-oa/economics/economics_management_and_marketing/kozak (дата звернення: 12.08.2020)

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А1

Динаміка обсягу прямої державної фінансової підтримки підприємств АПК за
2015-2019 рр.

Напрямок фінансування	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення, грн / Темп приросту, %			
						2016- 2015	2017- 2016	2018- 2017	2019- 2018
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів, млн. грн	290646,5	279814,3	294839	265912,9	449823,5	-10832,2 -3,7	15024,7 5,4	-28926,1 -9,8	183910,6 69,2
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств, млн. грн	х	х	х	203263,5	416900	х х	х х	203263,5 х	213636,5 105,1
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників, ягідників і нагляд за ними, млн. грн	х	х	298598,3	394334,5	396276,3	х х	298598,3 х	95736,2 32,1	1941,8 0,5
Надання кредитів фермерським господарствам, млн. грн	25600	14810,4	64600	42580,1	223047,5	-10789,6 -42,1	49789,6 336,2	-22219,9 -34,1	180667,4 423,8
Фінансова підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу, млн. грн	0,0	0,0	3818,4	956,2	х	0,0 х	3818,4 х	-2862,2 -75,0	-956,2 х
Державна підтримка галузі тваринництва, млн. грн	40584,9	29985,7	165839,5	2389844	2354830	-10599,2 -26,1	135853,8 453,1	2224004,7 1341,1	-35013,8 -1,5
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників, млн. грн	х	х	4134056	912860	640254,1	х х	4134056 х	-3221196 -77,9	-272606 -29,9
Селекція у рибному господарстві та відтворення біоресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні, млн. грн	х	х	х	0,0	6030,1	х х	х х	0,0 х	6030,1 х
Всього	356831,4	324610,4	4961751,5	4209751,3	4487161,9	-32221 -9,0	4637141 1428,5	-752200,1 -15,2	277611 6,6

Джерело: розраховано автором на основі даних [35-37]

Продовження додатку А

Таблиця А2

Динаміку обсягу непрямой державної фінансової підтримки підприємств АПК України за 2015-2019 рр.

Напрямок фінансування	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Загальне керівництво та управління в сфері АПК	45606,7	85869,4	118174,5	157937,2	х
Дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державними замовленнями у сфері розвитку АПК, підготовка наукових кадрів	86924,9	98676,6	143782,4	185690,8	11462,2
Підвищення кваліфікації фахівців АПК	13293	10887,8	17088,9	21594,1	23638,01
Ліквідація та екологічна реабілітація території впливу гірничих робіт ДП «Солотвинський солерудник»	2556,1	3004,9	3896,9	3856,8	3466
Розвиток електронного урядування в сфері АПК	х	х	1757,3	1991	х
Витрати аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду	27909,2	25395,6	х	х	х
Організація та регулювання діяльності установ в системі АПК та забезпечення діяльності Аграрного фонду	12154,1	62576	102598	123125,3	141746,8
Державна підтримка Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос» на організацію та проведення роботи з розвитку фізичної культури і спорту серед сільського населення	5690,9	х	х	х	х
Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб с/г товаровиробників	12540,6	72,7	х	х	х
Керівництво та управління у сфері ветеринарної медицини та фітосанітарної служби	310046,8	х	х	х	х
Організація та регулювання діяльності установ ветеринарної медицини та фітосанітарної служби	449564,5	х	х	х	х
Керівництво та управління в сфері геодезії, картографії та кадастру	х	х	993938,4	1443963	1456986
Проведення земельної реформи	х	х	104667	303048,2	208688,9

Продовження додатку А

Продовження таблиці А2

Загальнодержавні топографо-геодезичні та картографічні роботи, демаркація та делімітація державного кордону	x	x	5034,3	115341,6	12692,5
Розвиток електронного урядування у сфері геодезії, картографії та кадастру	x	x	x	991,6	x
Керівництво та управління в сфері рибного господарства	88481,4	116822,5	277365,9	332560,4	324815,4
Організація діяльності рибовідтворювальних комплексів та інших бюджетних установ у сфері рибного господарства	35819,6	38804,7	53049,9	69546,8	78789,7
Прикладні науково-технічні розробки, виконання замовлення в сфері рибного господарства	655,5	745,3	869,5	1100	x
Міжнародна діяльність в сфері рибного господарства	995,5	4491,2	6461,7	4115,2	4382,6
Керівництво та управління в сфері лісового господарства	41568,7	49262,4	96571,5	126028,9	125882,8
Дослідні, прикладні розробки та підготовка наукових кадрів в сфері лісового господарства	7664,2	8474,2	10408,5	19824,8	18812,2
Ведення лісового та мисливського господарства, охорона і захист лісів у лісовому фонді	417343,4	88019,6	123475,4	169203,8	408100,6
Розвиток електронного урядування в сфері лісового та мисливського господарства	x	x	x	1996,5	x
Здійснення державного контролю в сфері сільського господарства	131516,6	79831,5	x	x	x
Керівництво та управління в сфері безпечності харчових продуктів	x	685914,9	1156918	1607067	1612707
Протиепізоотичні заходи та участь в Міжнародному протиепізоотичному бюро	x	56492,4	113584,7	589310	678639,8
Організація та регулювання установ в системі ДСУ з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	x	462486	653481,3	2288775	2484981
Проведення лабораторних випробувань, вимірювань, досліджень та експертизи під час здійснення державного контролю	x	1251	81479,4	97603,3	83697,8
Розвиток електронного урядування в сфері безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	x	x	x	1961,1	x
Функціонування інституцій з підтримки та просування експорту	x	x	x	x	6884,2
Заходи зі створення та організації функціонування експортно-кредитного агентства в Україні	x	x	x	x	79290,9
Фінансова підтримка заходів в АПК	0	0	56940,9	5000	2072,34
Всього	1690332	1879079	4121545	7671633	7767737

Продовження додатку А

Продовження таблиці А2

Напрямок фінансування	Абсолютне відхилення, тис. грн.			
	2016- 2015 р.	2017- 2016 р.	2018- 2017 р.	2019- 2018 р.
Загальне керівництво та управління в сфері АПК	40262,7	32305,1	39762,7	-157937,2
Дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державними замовленнями у сфері розвитку АПК, підготовка наукових кадрів	11751,7	45105,8	41908,4	-174228,6
Підвищення кваліфікації фахівців АПК	-2405,2	6201,1	4505,2	2043,91
Ліквідація та екологічна реабілітація території впливу гірничих робіт ДП «Солотвинський солерудник»	448,8	892	-40,1	-390,8
Розвиток електронного урядування в сфері АПК	0,0	1757,3	233,7	-1991
Витрати аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду	-2513,6	-25395,6	0,0	0,0
Організація та регулювання діяльності установ в системі АПК та забезпечення діяльності Аграрного фонду	50421,9	40022	20527,3	18621,5
Державна підтримка Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос» на організацію та проведення роботи з розвитку фізичної культури і спорту серед сільського населення	-5690,9	0,0	0,0	0,0
Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб с/г товаровиробників	-12467,9	-72,7	0,0	0,0
Керівництво та управління у сфері ветеринарної медицини та фітосанітарної служби	-310046,8	0,0	0,0	0,0
Організація та регулювання діяльності установ ветеринарної медицини та фітосанітарної служби	-449564,5	0,0	0,0	0,0
Керівництво та управління в сфері геодезії, картографії та кадастру	0,0	993938,4	450024,8	13022,4
Проведення земельної реформи	0,0	104667	198381,2	-94359,3
Загальнодержавні топографо-геодезичні та картографічні роботи, демаркація та делімітація державного кордону	0,0	5034,3	110307,3	-102649,1
Розвиток електронного урядування у сфері геодезії, картографії та кадастру	0,0	0,0	991,6	-991,6
Керівництво та управління в сфері рибного господарства	28341,1	160543,4	55194,5	-7745
Організація діяльності рибовідтворювальних комплексів та інших бюджетних установ у сфері рибного господарства	2985,1	14245,2	16496,9	9242,9
Прикладні науково-технічні розробки, виконання замовлення в сфері рибного господарства	89,8	124,2	230,5	-1100

Продовження додатку А

Продовження таблиці А2

Міжнародна діяльність в сфері рибного господарства	3495,7	1970,5	-2346,5	267,4
Керівництво та управління в сфері лісового господарства	7693,7	47309,1	29457,4	-146,1
Дослідні, прикладні розробки та підготовка наукових кадрів в сфері лісового господарства	810	1934,3	9416,3	-1012,6
Ведення лісового та мисливського господарства, охорона і захист лісів у лісовому фонді	-329323,8	35455,8	45728,4	238896,8
Розвиток електронного урядування в сфері лісового та мисливського господарства	0,0	0,0	1996,5	-1996,5
Здійснення державного контролю в сфері сільського господарства	-51685,1	-79831,5	0,0	0,0
Керівництво та управління в сфері безпечності харчових продуктів	685914,9	471003,3	450149,2	5639,8
Протиепізоотичні заходи та участь в Міжнародному протиепізоотичному бюро	56492,4	57092,3	475725,3	89329,8
Організація та регулювання установ в системі ДСУ з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	462486	190995,3	1635293,2	196206,7
Проведення лабораторних випробувань, вимірювань, досліджень та експертизи під час здійснення державного контролю	1251	80228,4	16123,9	-13905,5
Розвиток електронного урядування в сфері безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	0,0	0,0	1961,1	-1961,1
Функціонування інституцій з підтримки та просування експорту	0,0	0,0	0,0	6884,2
Заходи зі створення та організації функціонування експортно-кредитного агенства в Україні	0,0	0,0	0,0	79290,9
Фінансова підтримка заходів в АПК	0,0	56940,9	-51940,9	-2927,66
Всього	188747	2242465,9	3550087,9	96104,25
Напрямок фінансування	Темп приросту, %			
	2016/ 2015 р.	2017/ 2016 р.	2018/ 2017 р.	2019/ 2018 р.
Загальне керівництво та управління в сфері АПК	88,3	37,6	33,6	-100,0
Дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державними замовленнями у сфері розвитку АПК, підготовка наукових кадрів	13,5	45,7	29,1	-93,8
Підвищення кваліфікації фахівців АПК	-18,1	57,0	26,4	9,5
Ліквідація та екологічна реабілітація території впливу гірничих робіт ДП «Солотвинський солерудник»	17,6	29,7	-1,0	-10,1
Розвиток електронного урядування в сфері АПК	x	x	13,3	-100,0
Витрати аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду	-9,0	-100,0	x	x
Загальне керівництво та управління в сфері АПК	88,3	37,6	33,6	-100,0
Дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державними замовленнями у сфері розвитку АПК, підготовка наукових кадрів	13,5	45,7	29,1	-93,8
Підвищення кваліфікації фахівців АПК	-18,1	57,0	26,4	9,5

Продовження додатку А

Продовження таблиці А2

Ліквідація та екологічна реабілітація території впливу гірничих робіт ДП «Солотвинський солерудник»	17,6	29,7	-1,0	-10,1
Розвиток електронного урядування в сфері АПК	x	x	13,3	-100,0
Організація та регулювання діяльності установ в системі АПК та забезпечення діяльності Аграрного фонду	414,9	64,0	20,0	15,1
Державна підтримка Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос» на організацію та проведення роботи з розвитку фізичної культури і спорту серед сільського населення	-100,0	x	x	x
Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду , а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб с/г товаровиробників	-99,4	-100,0	x	x
Керівництво та управління у сфері ветеринарної медицини та фітосанітарної служба	-100,0	x	x	x
Організація та регулювання діяльності установ ветеринарної медицини та фітосанітарної служби	-100,0	x	x	x
Керівництво та управління в сфері геодезії, картографії та кадастру	x	x	45,3	0,9
Проведення земельної реформи	x	x	189,5	-31,1
Загальнодержавні топографо-геодезичні та картографічні роботи, демаркація та делімітація державного кордону	x	x	2191,1	-89,0
Розвиток електронного урядування у сфері геодезії, картографії та кадастру	x	x	x	-100,0
Керівництво та управління в сфері рибного господарства	32,0	137,4	19,9	-2,3
Організація діяльності рибовідтворювальних комплексів та інших бюджетних установ у сфері рибного господарства	8,3	36,7	31,1	13,3
Прикладні науково-технічні розробки, виконання замовлення в сфері рибного господарства	13,7	16,7	26,5	-100,0
Міжнародна діяльність в сфері рибного господарства	351,2	43,9	-36,3	6,5
Керівництво та управління в сфері лісового господарства	18,5	96,0	30,5	-0,1
Дослідні, прикладні розробки та підготовка наукових кадрів в сфері лісового господарства	10,6	22,8	90,5	-5,1
Ведення лісового та мисливського господарства, охорона і захист лісів у лісовому фонді	-78,9	40,3	37,0	141,2
Розвиток електронного урядування в сфері лісового та мисливського господарства	x	x	x	-100,0
Здійснення державного контролю в сфері сільського господарства	-39,3	-100,0	x	x
Керівництво та управління в сфері безпечності харчових продуктів	x	68,7	38,9	0,4
Протиепізоотичні заходи та участь в Міжнародному протиепізоотичному бюро	x	101,1	418,8	15,2
Організація та регулювання установ в системі ДСУ з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	x	41,3	250,2	8,6
Проведення лабораторних випробувань, вимірювань, досліджень та експертизи під час здійснення державного контролю	x	6413,1	19,8	-14,2
Розвиток електронного урядування в сфері безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	x	x	x	-100,0
Функціонування інституцій з підтримки та просування експорту	x	x	x	x
Заходи зі створення та організації функціонування експортно-кредитного агенства в Україні	x	x	x	x
Фінансова підтримка заходів в АПК	x	x	-91,2	-58,6
Всього	11,2	119,3	86,1	1,3

Джерело: розраховано автором на основі даних [35-37]

Продовження додатку А

Таблиця АЗ

Структура державної фінансової підтримки АПК непрямой форми впливу в 2015-2019 рр.

Напрямок фінансування	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Загальне керівництво та управління в сфері АПК	2,7	4,6	2,9	2,1	0,0
Дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державними замовленнями у сфері розвитку АПК, підготовка наукових кадрів	5,1	5,3	3,5	2,4	0,1
Підвищення кваліфікації фахівців АПК	0,8	0,6	0,4	0,3	0,3
Ліквідація та екологічна реабілітація території впливу гірничих робіт ДП «Солотвинський солерудник»	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0
Розвиток електронного урядування в сфері АПК	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Витрати аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду	1,7	1,4	0,0	0,0	0,0
Організація та регулювання діяльності установ в системі АПК та забезпечення діяльності Аграрного фонду	0,7	3,3	2,5	1,6	1,8
Державна підтримка Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос» на організацію та проведення роботи з розвитку фізичної культури і спорту серед сільського населення	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб с/г товаровиробників	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Керівництво та управління у сфері ветеринарної медицини та фітосанітарної служби	18,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Організація та регулювання діяльності установ ветеринарної медицини та фітосанітарної служби	26,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Керівництво та управління в сфері геодезії, картографії та кадастру	0,0	0,0	24,1	18,8	18,8
Проведення земельної реформи	0,0	0,0	2,5	4,0	2,7
Загальнодержавні топографо-геодезичні та картографічні роботи, демаркація та делімітація державного кордону	0,0	0,0	0,1	1,5	0,2
Розвиток електронного урядування у сфері геодезії, картографії та кадастру	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Керівництво та управління в сфері рибного господарства	5,2	6,2	6,7	4,3	4,2
Організація діяльності рибовідтворювальних комплексів та інших бюджетних установ у сфері рибного господарства	2,1	2,1	1,3	0,9	1,0

Продовження додатку А

Продовження таблиці А3

Прикладні науково-технічні розробки, виконання замовлення в сфері рибного господарства	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Міжнародна діяльність в сфері рибного господарства	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1
Керівництво та управління в сфері лісового господарства	2,5	2,6	2,3	1,6	1,6
Дослідні, прикладні розробки та підготовка наукових кадрів в сфері лісового господарства	0,5	0,5	0,3	0,3	0,2
Ведення лісового та мисливського господарства, охорона і захист лісів у лісовому фонді	24,7	4,7	3,0	2,2	5,3
Розвиток електронного урядування в сфері лісового та мисливського господарства	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Здійснення державного контролю в сфері сільського господарства	7,8	4,2	0,0	0,0	0,0
Керівництво та управління в сфері безпечності харчових продуктів	0,0	36,5	28,1	20,9	20,8
Протиєпізоотичні заходи та участь в Міжнародному протиєпізоотичному бюро	0,0	3,0	2,8	7,7	8,7
Організація та регулювання установ в системі ДСУ з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	0,0	24,6	15,9	29,8	32,0
Проведення лабораторних випробувань, вимірювань, досліджень та експертизи під час здійснення державного контролю	0,0	0,1	2,0	1,3	1,1
Розвиток електронного урядування в сфері безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Функціонування інституцій з підтримки та просування експорту	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Заходи зі створення та організації функціонування експортно-кредитного агенства в Україні	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0
Фінансова підтримка заходів в АПК	0,0	0,0	1,4	0,1	0,0
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано автором на основі даних [35-37]

Додаток Б

Таблиця Б1

Динаміка обсягу продукції галузі тваринництва для внутрішнього споживання та на експорт в Україні за 2015-2019 рр.

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Випуск тваринницької продукції для внутрішнього споживання	1852338,9	1833699,3	1524819,3	1541100,4	1580631,4
Обсяг експорту тваринницької продукції	2675773,8	2608736,2	2633576,4	2751738,7	2857647,2
Загальний обсяг випуску продукції тваринного походження	823434,9	775036,9	1108757,1	1210638,3	1277015,8
Показники	Абсолютне відхилення, тис. дол .США				
	2016-2015	2017-2016	2018-2017	2019-2018	2019-2015
Випуск тваринницької продукції для внутрішнього споживання	-18639,7	-308880,0	16281,1	39531,0	-271707,6
Обсяг експорту тваринницької продукції	-48398,0	333720,2	101881,2	66377,5	453580,9
Загальний обсяг випуску продукції тваринного походження	-67037,7	24840,2	118162,3	105908,5	181873,3
Показники	Темп приросту, %				
	2016-2015	2017-2016	2018-2017	2019-2018	2019-2015
Випуск тваринницької продукції для внутрішнього споживання	-1,0	-16,8	1,1	2,6	-14,7
Обсяг експорту тваринницької продукції	-5,9	43,1	9,2	5,5	55,1
Загальний обсяг випуску продукції тваринного походження	-2,5	1,0	4,5	3,8	6,8

Джерело: розраховано автором на основі даних [38, 47, 48]

Додаток В

Таблиця В1

Основні показники діяльності підприємств агропромислового комплексу України в 2014-2018 рр.

Показники	Одиниці виміру	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Економічні показники діяльності						
Обсяги виробництва продукції (у пост. цінах 2016 р.)	млн. грн.	387744,1	367738,8	403244,7	391015,8	437998,6
Операційний прибуток від реалізації аграрної продукції	млн. грн.	33023,1	98491,9	96935,8	93953,1	81953,8
Частка прибуткових підприємств АПК	%	84,8	88,9	88,4	86,7	86,7
Рентабельність операційної діяльності	%	21,4	43,1	33,6	23,2	18,5
Обсяг капітальних інвестицій (у поточних цінах)	млн. грн.	18796	30155	50484	64243	66104
Витрати підприємств на виробництво сільськогосподарської продукції	млн. грн.	154313,5	228519,6	288499,3	404 970,2	442 993,4
Обсяг експорту сільськогосподарської продукції	тис. дол. США	16668953,8	14563144,5	15281802,6	17756854,1	18611810,5
Фінансові показники діяльності						
Чистий прибуток	млн. грн.	21413,4	101912,2	89816,3	68276,8	66878,1
Власний капітал	тис. грн	163931680,4	275303778,8	369370896,6	436337648,4	482978737,3
Основні засоби (залишкова вартість)	млн. грн.	171392	210169	270467	341622	232273,7
Знос основних засобів	млн. грн.	62968,9	78332,8	93051,6	112341,9	139873,2
Ступінь зносу основних засобів	%	38,8	38,9	37,3	35,7	35,1
Введення в дію нових основних засобів	млн. грн.	14774	20821	39576	44841	55100
Соціальні показники діяльності						
Кількість найманих працівників	тис. осіб	425,3	500,9	513,2	489,2	474,6
Середній розмір заробітної плати працівників аграрних підприємств	грн.	2476	3140	3916	5761	7166

Продовження додатку В

Продовження таблиці В1

Обсяг спожитої сільськогосподарської продукції населенням	кг	80,1	76	76,2	76,6	76,3
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах (у постійних цінах 2016 року)	тис. грн/1 зайнятого в с/г в-ві	635,6	624	765	755,4	867,7
Орендна плата за земельні ділянки	млн. грн.	12887,905	20121,7	29442,5	36504,4	44381,5
Показники джерел фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств						
Обсяг банківського кредитування	млн. грн.	55 335	48 425	55 374	59 706	67 675
Обсяг прямої державної підтримки	тис. грн	415130,6	356831,4	324610,4	4961751,5	4209751,4
Обсяг прямих іноземних інвестицій	млн. дол. США	776,9	616,2	389,4	313,1	29,5
Обсяг страхування (страхові премії)	млн. грн.	72,8	77,7	157	204,3	208,8
Обсяг операцій з фінансового лізингу	млн. грн.	11 233,10	6 636,40	5 654,00	5 503,40	5 320,20
Нерозподілений прибуток	млн. грн.	90132,1	189692,1	262375,6	318501	340613,3

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України та Національного банку України [50-64]

Продовження додатку В

Таблиця В2

Індекси змін показників діяльності підприємств АПК України за 2014-2018 рр.
та коефіцієнти узагальнення

Зведення до одномірного вигляду, Іі				Коефіцієнти узагальнення, Кq			
2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
Економічні показники діяльності							
0,9484059	1,096552	0,9696737	1,1201558	1,4328037	1,092324	1,0405737	0,9880391
2,9825177	0,9841999	0,9692304	0,8722841				
1,0483491	0,9943757	0,9807692	1,0000000				
2,0140187	0,7795824	0,6904762	0,7974138				
1,6043307	1,6741502	1,2725418	1,0289681				
1,4808789	1,2624707	1,4037129	1,0938914				
0,8736688	1,0493477	1,1619607	1,048148				
Фінансові показники діяльності							
4,7592722	0,8813106	0,7601827	0,9795143	1,6070688	1,2198295	1,0681241	1,0173718
1,6793812	1,3416848	1,1812995	1,1068922				
1,2262474	1,2869024	1,263082	0,6799143				
1,2439919	1,1879009	1,2073076	1,2450671				
1,0025773	0,9588689	0,9571046	0,9831933				
1,4093001	1,9007733	1,1330352	1,2287862				
Соціальні показники діяльності							
1,1777569	1,0245558	0,9532346	0,9701554	1,1678303	1,1810693	1,1153289	1,1091571
1,2681745	1,2471338	1,471144	1,2438813				
0,948814	1,0026316	1,0052493	0,9960836				
0,9817495	1,2259615	0,987451	1,148663				
1,5612856	1,4632213	1,239854	1,2157849				
Показники джерел фінансування діяльності							
0,8751176	1,1435184	1,0782158	1,1334749	0,9618411	1,0775182	1,6526266	0,6764304
0,8595642	0,9097025	15,285251	0,8484406				
0,7932005	0,6318721	0,803968	0,0942748				
1,0673077	2,020592	1,3012739	1,0220264				
0,5907897	0,8519679	0,973364	0,9667115				
2,1046009	1,3831657	1,2139124	1,0694262				

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України та Національного банку України [50-64]

Додаток Г

Таблиця Г1

Державна фінансова підтримка кредитування підприємств АПК в 2014-2019 рр.

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів, млн. грн	290,6	279,8	294,8	265,9	449,8
Кількість підприємств, що скористалися програмою здешевлення кредитів, шт.	630,0	663,0	626,0	719,0	990,0
Обсяг залучених кредитів, які здешевленні за рахунок коштів державного бюджету, млн. грн.	7865,6	12555,5	12198,6	9168,5	11781,3
Середній обсяг компенсації одному позичальнику, тис. грн	461,3	422,0	470,9	369,8	454,1
Співвідношення обсягів пільгових кредитів до загального обсягу залучених кредитів, %	25,6	32,2	26,1	11,4	19,1
Надання кредитів фермерським господарствам, млн. грн	25,6	14,8	64,6	42,6	223,0
Кількість фермерських господарств, що скористалися поворотною фінансовою допомогою, шт.	158,0	66,0	211,0	154,0	588,0
Середній обсяг кредиту на одне фермерське господарство, тис. грн	162,0	224,4	309,0	276,4	344,1
Збільшення виробництва валової с/г продукції у фермерських господарствах, %	2,0	2,0	2,1	2,1	2,0
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	-	-	-	203,4	416,9
Здешевлення кредитів, млн. грн	-	-	-	8,5	87,0
Кількість фермерських господарств, яким надано здешевленні кредити, од.	-	-	-	254,0	1242,0
Обсяг залучених кредитів, які здешевленні за рахунок коштів державного бюджету, млн. грн.	-	-	-	141,8	915,8
Середній обсяг компенсації одному позичальнику, тис. грн	-	-	-	33,3	70,0
Питома вага пільгових кредитів, наданих фермерським господарствам, в загальному обсязі залучених кредитів фермерськими господарствами, %	-	-	-	9,3	29,0
Державна підтримка галузі тваринництва	40,6	30,0	165,8	2389,8	2354,8
Часткова компенсація відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із впровадженням діяльності в галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура, млн. грн	-	-	-	3,7	9,7
Кількість суб'єктів АПК, яким надано компенсацію за нараховані і сплачені в поточному році за користування кредитом відсотки	-	-	-	4,0	7,0
Обсяг залучених кредитів, відсотки за якими компенсовані за рахунок коштів державного бюджету, млн. грн	-	-	-	63,6	82,4
Середній обсяг компенсації відсоткової ставки за банківськими кредитами одному суб'єкту господарювання АПК, тис. грн	-	-	-	7,0	11,0

Джерело: сформовано автором на основі [35-37]

Продовження додатку Г

Таблиця Г2

Динаміка обсягу державної підтримки кредитування АПК за 2014-2019 рр.

Показник	Абсолютне відхилення			
	2015- 2014 р.	2016- 2015 р.	2017- 2016 р.	2018- 2017 р.
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів, млн. грн	-10,8	15,0	-28,9	183,9
Кількість підприємств, що скористалися програмою здешевлення кредитів, шт.	33,0	-37,0	93,0	271,0
Обсяг залучених кредитів, які здешевленні за рахунок коштів державного бюджету, млн. грн.	4689,9	-356,9	-3030,1	2612,8
Середній обсяг компенсації одному позичальнику, тис. грн	-39,3	48,9	-101,1	84,3
Співвідношення обсягів пільгових кредитів до загального обсягу залучених кредитів, %	6,6	-6,1	-14,7	7,7
Надання кредитів фермерським господарствам, млн. грн	-10,8	49,8	-22,0	180,4
Кількість фермерських господарств, що скористалися поворотною фінансовою допомогою, шт.	-92,0	145,0	-57,0	434,0
Середній обсяг кредиту на одне фермерське господарство, тис. грн	62,4	84,6	-32,6	67,7
Збільшення виробництва валової с/г продукції у фермерських господарствах, %	0,0	0,1	0,0	-0,1
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	0,0	0,0	203,4	213,5
Здешевлення кредитів, млн. грн	0,0	0,0	8,5	78,5
Кількість фермерських господарств, яким надано здешевленні кредити, од.	0,0	0,0	254,0	988,0
Обсяг залучених кредитів, які здешевленні за рахунок коштів державного бюджету, млн. грн.	0,0	0,0	141,8	774,0
Середній обсяг компенсації одному позичальнику, тис. грн	0,0	0,0	33,3	36,7
Питома вага пільгових кредитів, наданих фермерським господарствам, в загальному обсязі залучених кредитів фермерськими господарствами, %	0,0	0,0	9,3	19,7
Державна підтримка галузі тваринництва	-10,6	135,9	2224,0	-35,0
Часткова компенсація відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із впровадженням діяльності в галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура, млн. грн	0,0	0,0	3,7	6,0
Кількість суб'єктів АПК, яким надано компенсацію за нараховані і сплачені в поточному році за користування кредитом відсотки	0,0	0,0	4,0	3,0
Обсяг залучених кредитів, відсотки за якими компенсовані за рахунок коштів державного бюджету, млн. грн	0,0	0,0	63,6	18,8
Середній обсяг компенсації відсоткової ставки за банківськими кредитами одному суб'єкту господарювання АПК, тис. грн	0,0	0,0	936,9	452,4

Джерело: розраховано автором на основі даних [35-37]

Продовження додатку Г

Таблиця ГЗ

Динаміка обсягу державної підтримки кредитування АПК за 2014-2019 рр.

Показник	Темп приросту, %			
	2015/ 2014 р.	2016/ 2015 р.	2017/ 2016 р.	2018/ 2017 р.
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів	-13,7	-4,6	-19,8	59,2
Кількість підприємств, що скористалися програмою здешевлення кредитів	-4,8	-15,6	4,9	27,7
Обсяг залучених кредитів, які здешевленні за рахунок коштів державного бюджету	49,6	-12,8	-34,8	18,5
Середній обсяг компенсації одному позичальнику	-18,5	1,6	-31,5	12,8
Співвідношення обсягів пільгових кредитів до загального обсягу залучених кредитів	15,8	-28,9	-66,3	57,5
Надання кредитів фермерським господарствам	-52,2	326,5	-44,1	413,6
Кількість фермерських господарств, що скористалися поворотною фінансовою допомогою	-68,2	209,7	-37,0	271,8
Середній обсяг кредиту на одне фермерське господарство	28,5	27,7	-20,6	14,5
Збільшення виробництва валової с/г продукції у фермерських господарствах	-10,0	-5,0	-10,0	-14,8
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	-	-	-	95,0
Здешевлення кредитів	-	-	-	918,7
Кількість фермерських господарств, яким надано здешевленні кредити	-	-	-	379,0
Обсяг залучених кредитів, які здешевленні за рахунок коштів державного бюджету	-	-	-	536,0
Середній обсяг компенсації одному позичальнику	-	-	-	100,2
Питома вага пільгових кредитів, наданих фермерським господарствам, в загальному обсязі залучених кредитів фермерськими господарствами	-	-	-	201,8
Державна підтримка галузі тваринництва	-36,1	443,1	1331,1	-11,5
Часткова компенсація відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із впровадженням діяльності в галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура	-	-	-	149,5
Кількість суб'єктів АПК, яким надано компенсацію за нараховані і сплачені в поточному році за користування кредитом відсотки	-	-	-	65,0
Обсяг залучених кредитів, відсотки за якими компенсовані за рахунок коштів державного бюджету	-	-	-	19,5
Середній обсяг компенсації відсоткової ставки за банківськими кредитами одному суб'єкту господарювання АПК	-	-	-	38,3

Джерело: розраховано автором на основі даних [35-37]